



URZĄD STATYSTYCZNY WE WROCŁAWIU

# Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2013 r. w województwie dolnośląskim

BADANIE STRUKTURY GOSPODARSTW ROLNYCH 2013

WROCŁAW 2014

**OPRACOWANIE PUBLIKACJI**

URZĄD STATYSTYCZNY WE WROCŁAWIU

**Dolnośląski Ośrodek Badań Regionalnych**

Kierujący: Agnieszka Ilczuk

Opracowanie redakcyjne: Magdalena Klimek, Alicja Sobków, Halina Urbanek

przy współpracy z Wydziałem Realizacji Badań

**Skład komputerowy i grafika**

Anna Litewka

**Projekt okładki**

Zakład Wydawnictw Statystycznych

Publikacja dostępna na [wroclaw.stat.gov.pl](http://wroclaw.stat.gov.pl)

***Przy publikowaniu danych US prosimy o podanie źródła***



Publikacja zawiera wyniki Badania struktury gospodarstw rolnych 2013  
współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej

---

## PRZEDMOWA

Przekazuję Państwu opracowanie przedstawiające wyniki badania reprezentacyjnego „*Struktura gospodarstw rolnych w województwie dolnośląskim*” (formularz R-SGR) przeprowadzonego w dniach 1 czerwca - 8 lipca 2013 r. Zgodnie z Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1166/2008, wszystkie kraje członkowskie miały obowiązek przeprowadzić badanie struktury gospodarstw rolnych w 2013 r. Omawiane badanie spełnia potrzeby informacyjne zarówno krajowe jak i Unii Europejskiej. Realizacja badania o tak szerokim zakresie zarazem podmiotowym jak i przedmiotowym, była możliwa dzięki dofinansowaniu z budżetu Unii Europejskiej.

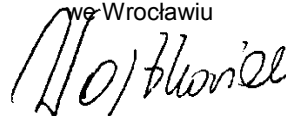
Publikacja składa się z uwag metodycznych, części analitycznej i części tabelarycznej. W uwagach metodycznych omówiono podstawowe zasady, definicje i pojęcia obowiązujące w badaniu oraz schemat losowania próby. W uwagach analitycznych zaprezentowano charakterystykę gospodarstw rolnych według wybranych kryteriów, w tym podstawowe dane ukazano w porównaniu do wyników PSR 2010. Część tabelaryczna zawiera szeroki zakres informacji z poszczególnych obszarów tematycznych badania na poziomie województwa.

W opracowaniu przedstawiono klasyfikację gospodarstw rolnych również według kryteriów stosowanych w Eurostacie (tzw. typologia gospodarstw rolnych).

Uzupełnieniem materiału statystycznego są wykresy i schematy prezentujące wybrane zagadnienia.

Przekazując Państwu publikację z wynikami badania składam podziękowania Wszystkim, którzy przyczynili się do przygotowania i przeprowadzenia BSGR 2013 w województwie dolnośląskim.

Dyrektor Urzędu Statystycznego  
we Wrocławiu



dr Małgorzata Wojtkowiak-Jakacka

Wrocław, wrzesień 2014 r.

## PREFACE

I would like to present publication contains the results of the sample *Farm Structure Survey in dolnośląskie voivodship* (R-SGR form) carried out from 1 June to 8 July 2013. All Member States were obliged to conduct Farm Structure Survey in 2013 in accordance with Regulation (EC) of the European Parliament and of the Council No 1166/2008. The survey meets both the domestic and the EU information needs. Carrying out a survey with such a broad objective and subjective scope was possible due to the subsidy from the EU budget.

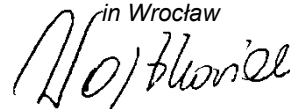
This publication comprises methodological notes, an analytical part and a tabular part. The methodological notes present the basic rules, definitions and concepts used in the survey as well as the sampling scheme. The analytical notes provide the characteristics of agricultural holdings by selected criteria, with the basic data presented against the results of the AC 2010. The tabular part contains a wide scope of data collected from particular subject areas of study for the voivodship.

The study further presents the classification of agricultural holdings according to the criteria applied by Eurostat (referred to as the typology for agricultural holdings).

Graphs and diagrams presenting selected issues constitute a supplement to the statistical material.

While presenting this publication with the survey I would like to thank all persons who made their contribution in preparing and conducting the BSGR 2013 in dolnośląskie voivodship.

*Director of the Statistical Office  
in Wrocław*



*Małgorzata Wójtковиak-Jakacka Ph.D.*



**SPIS TREŚCI**

	Str.
<b>PRZEDMOWA</b> .....	3
<b>UWAGI METODYCZNE</b> .....	6
<b>UWAGI ANALITYCZNE</b> .....	22
Ogólna charakterystyka gospodarstw rolnych .....	24
Użytkowanie gruntów .....	32
Powierzchnia zasiewów .....	37
Zwierzęta gospodarskie .....	49
Wyposażenie gospodarstw w środki produkcji .....	62
Dochody gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego .....	68
Pracujący i nakłady pracy w gospodarstwach rolnych .....	72
Typologia gospodarstw rolnych .....	75

**CZĘŚĆ TABELARYCZNA xlsx.****OBJAŚNIENIA ZNAKÓW UMOWNYCH**

Kreska (–)	zjawisko nie wystąpiło
Zero (0)	zjawisko istniało, w wielkości mniejszej od 0,5
(0,0)	zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,05.
Kropka (.)	zupełny brak informacji albo brak informacji wiarygodnych
„W tym”	oznacza, że nie podaje się wszystkich składników sumy
Znak x	wypełnienie pozycji jest niemożliwe lub niecelowe
Znak #	oznacza, że dane nie mogą być publikowane ze względu na konieczność zachowania tajemnicy statystycznej w rozumieniu ustawy o statystyce publicznej

**WAŻNIEJSZE SKRÓTY**

tys.	tysiąc	poz.	pozycja
mln	milion	str.	strona
szt.	sztuka	tabl.	tablica
kg	kilogram	wykr.	wykres
t	tona	rys.	rysunek
m	metr	AWU	jednostka pracy (Annual Work Unit)
m <sup>2</sup>	metr kwadratowy	UR	użytki rolne
ha	hektar	Dz. U.	Dziennik Ustaw
kW	kilowat	EUROSTAT	Urząd Statystyczny Unii Europejskiej
p. proc.	punkt procentowy		

## UWAGI METODYCZNE

### Wprowadzenie

Niniejszą publikację opracowano na podstawie wyników badania struktury gospodarstw rolnych (formularz R-SGR), które przeprowadzono w dniach 1 czerwca - 8 lipca 2013 roku.

Badanie zostało przeprowadzone na potrzeby Unii Europejskiej i krajowe, a jego podstawę prawną stanowiły:

- rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1166/2008 z dnia 19 listopada 2008 r. w sprawie badań struktury gospodarstw rolnych i badania metod produkcji rolnej oraz uchylające rozporządzenie Rady (EWG) nr 571/88 (Dz. U. UE nr L 321 z dnia 1 grudnia 2008 r.),
- ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (Dz. U. z 2012 r., poz. 591),
- załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z 9 listopada 2012 r. w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2013 (Dz. U. z 2012 r., poz. 1391).

Dniem referencyjnym badania był 1 czerwca 2013 r. Należy jednak zaznaczyć, że część danych (działalność inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem rolnym i udział przychodów z tej działalności w ogólnej sprzedaży gospodarstwa rolnego, przeznaczenie końcowej produkcji rolniczej, struktura dochodów gospodarstwa domowego, stała aktywność ekonomiczna, zużycie nawozów) dotyczyła okresu 12 miesięcy kończącego się w dniu referencyjnym badania, czyli okresu od 2 czerwca 2012 r. do 1 czerwca 2013 r.

Badaniem objęto wszystkie gospodarstwa rolne osób prawnych i jednostek organizacyjnych niemających osobowości prawnej oraz wylosowaną próbę gospodarstw indywidualnych.

### Uwaga

W związku z wprowadzaniem od 2010 r. stopniowych zmian w metodologii badań rolniczych, mających na celu dostosowanie do standardów unijnych oraz uwzględnienie przemian dokonujących się w polskim rolnictwie, a także szersze wykorzystanie źródeł administracyjnych **definicja gospodarstwa rolnego uległa zmianie**. Zgodnie z obowiązującą definicją w badaniu struktury gospodarstw rolnych 2013 nie ujęto posiadaczy użytków rolnych nieprowadzących działalności rolniczej oraz posiadaczy użytków rolnych o powierzchni poniżej 1 ha prowadzących działalność rolniczą o małej skali.

W związku z powyższym, prezentowane w niniejszym opracowaniu dane dla 2013 roku, dotyczące gospodarstw rolnych ogółem oraz gospodarstw rolnych o powierzchni do 1 ha użytków rolnych włącznie, nie są porównywalne z informacjami dla lat 2002, 2005, 2007 i 2010 zawartymi w poprzednich edycjach publikacji. Dane z Powszechnego Spisu Rolnego 2010 dla ww. grup gospodarstw, na potrzeby analiz przedstawionych w publikacji, zostały przeliczone według nowej definicji gospodarstwa rolnego.

Dane dla gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych są porównywalne z danymi prezentowanymi w poprzednich edycjach publikacji (dla gospodarstw prowadzących działalność rolniczą).

### Ważniejsze pojęcia, definicje i zasady spisywania

**Gospodarstwo rolne** – to jednostka wyodrębniona pod względem technicznym i ekonomicznym, posiadająca odrębne kierownictwo (użytkownik lub zarządzający) i prowadząca działalność rolniczą.

**Gospodarstwo rolne osoby fizycznej (gospodarstwo indywidualne)** – to gospodarstwo użytkowane przez osobę fizyczną o powierzchni 1 ha i więcej użytków rolnych (UR) lub gospodarstwo poniżej 1 ha UR (w tym nieposiadające użytków rolnych), jeżeli spełnia co najmniej jeden z poniższych progów:

- ✓ 0,5 ha dla: plantacji drzew owocowych, plantacji krzewów owocowych, warzyw gruntowych, truskawek gruntowych, chmielu,
- ✓ 0,3 ha szkótek sadowniczych i ozdobnych,

- ✓ 0,1 ha dla: warzyw pod osłonami, truskawek pod osłonami, kwiatów i roślin ozdobnych pod osłonami, tytoniu,
- ✓ 25 m<sup>2</sup> grzybów jadalnych,
- ✓ 10 szt. bydła ogółem,
- ✓ 5 szt. krów,
- ✓ 50 szt. świń ogółem,
- ✓ 10 szt. loch,
- ✓ 20 szt. dla: owiec ogółem, kóz ogółem,
- ✓ 100 szt. drobiu ogółem,
- ✓ 5 szt. koni ogółem,
- ✓ 50 szt. samic królików,
- ✓ 5 szt. samic pozostałych zwierząt futerkowych,
- ✓ 10 szt. dzikich zwierząt (np. dziki, sarny, daniele) utrzymywanych w gospodarstwie dla produkcji mięsa,
- ✓ 20 pni pszczelich

lub niezależnie od ww. progów jest gospodarstwem ekologicznym.

**Gospodarstwo rolne osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej**

to gospodarstwo rolne prowadzone przez osobę prawną lub jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej, której podstawowa działalność jest zaliczana według Polskiej Klasyfikacji Działalności 2007 do sekcji A, dział 01, grupy: 01.1 – uprawy rolne inne niż wieloletnie, 01.2 – uprawy roślin wieloletnich, 01.3 – rozmnażanie roślin, 01.4 – chów i hodowla zwierząt, 01.5 – uprawy rolne połączone z chowem i hodowlą zwierząt (działalność mieszana), 01.6, klasa 01.61 – działalność usługowa wspomagająca produkcję roślinną (utrzymywanie gruntów w dobrej kulturze rolnej przy zachowaniu wymogów ochrony środowiska), a także niezależnie od zaklasyfikowania działalności podstawowej, gdy w gruntach użytkowanych przez jednostkę powierzchnia użytków rolnych wynosi 1 ha i więcej lub prowadzony jest chów/hodowla zwierząt gospodarskich.

Za **użytkownika gospodarstwa rolnego** uważa się osobę fizyczną, osobę prawną oraz jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej, faktycznie użytkującą gospodarstwo rolne, niezależnie od tego, czy jest właścicielem, dzierżawcą tego gospodarstwa czy też użytkuje je z innego tytułu i niezależnie od tego, czy grunty wchodzące w skład gospodarstwa rolnego są położone na terenie jednej czy kilku gmin.

Za **osobę kierującą gospodarstwem rolnym** uważa się pełnoletnią osobę fizyczną upoważnioną przez właściciela/użytkownika gospodarstwa rolnego do podejmowania decyzji bezpośrednio związanych z procesami produkcyjnymi, nadzorowania ich lub wykonywania. Kierujący jest na ogół tą samą osobą co użytkownik.

**Siedziba użytkownika gospodarstwa indywidualnego** to adres zamieszkania (który nie musi być jednocześnie adresem zameldowania) użytkownika.

Za **siedzibę gospodarstwa rolnego osoby fizycznej** uważa się siedlisko gospodarstwa (budynek mieszkalny oraz budynki gospodarcze i urządzenia służące do produkcji rolniczej), a w przypadku braku budynków, największą część gospodarstwa rolnego.

**Siedziba gospodarstwa rolnego osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej** to siedziba jednostki lokalnej prowadzącej działalność rolniczą (jest to jednocześnie **siedziba użytkownika**).

Do **działalności rolniczej** zaliczamy działalność związaną z uprawą roślin, która obejmuje: wszystkie uprawy rolne (w tym również uprawę grzybów), warzywnictwo i ogrodnictwo, szkółkarstwo, hodowlę i nasiennictwo roślin rolniczych i ogrodniczych oraz chów i hodowlę zwierząt gospodarskich, tj. bydła, owiec, kóz, koni, świń, drobiu, królików, pozostałych zwierząt futerkowych, dzikich zwierząt utrzymywanych w gospodarstwie dla produkcji mięsa (np. dziki, sarny, daniele) i pszczół, a także działalność polegającą na utrzymaniu gruntów rolnych, już niewykorzystywanych do celów produkcyjnych, według zasad dobrej kultury rolnej przy zachowaniu wymogów ochrony środowiska (zgodnie z normami).

Za **zarobkową działalność inną niż rolnicza bezpośrednio związaną z gospodarstwem rolnym** przyjęto działalność produkcyjną lub usługową prowadzoną na własny rachunek w celu osiągnięcia zysku, która wykorzystuje zasoby gospodarstwa rolnego (siłę roboczą, teren, budynki, park maszynowy itp.) lub produkty rolne w nim powstałe (np. agroturystyka, przetwórstwo produktów rolnych).

Nie wlicza się tu działalności innej niż rolnicza, jeżeli z zasobów gospodarstwa do jej prowadzenia wykorzystywana jest tylko i wyłącznie siła robocza.

**Wartość końcowej produkcji rolniczej** to suma wartości sprzedanych oraz zużytych przez gospodarstwo domowe użytkownika (samozaopatrzenie) surowych, nieprzetworzonych produktów rolnych (roślinnych i zwierzęcych).

Wartość **ogólnej sprzedaży produkcji gospodarstwa rolnego** to suma przychodów ze sprzedaży surowych produktów rolnych i zwierząt gospodarskich oraz wyrobów i usług z działalności innej niż rolnicza bezpośrednio związanej z gospodarstwem rolnym, a także płatności bezpośrednich.

**Bezpośrednia sprzedaż konsumentom** (ostatecznym odbiorcom na ich własne potrzeby) oznacza sprzedaż produktów rolnych, wytworzonych w gospodarstwie rolnym, na targowiskach, we własnych sklepach lub w ramach sprzedaży międzysąsiedzkiej.

Nie zalicza się tu sprzedaży produktów rolnych do punktów skupu oraz zakupów dokonywanych przez właścicieli sklepów, restauracji itp.

Za **gospodarstwo rolne korzystające ze środków wsparcia rozwoju obszarów wiejskich** uważa się gospodarstwo, z którym zawarto umowę/wydano pozytywną decyzję o przyznaniu płatności w okresie 3 lat kończących się 31 grudnia 2013 r. dla przynajmniej jednego z działań wymienionych poniżej:

- korzystanie z usług doradczych,
- modernizacja gospodarstw rolnych,
- zwiększanie wartości dodanej produktów rolnych i leśnych,
- spełnianie norm opartych na prawodawstwie wspólnotowym,
- uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności,
- dopłaty bezpośrednie do gruntów rolnych w ramach programu Natura 2000,
- płatności związane z ramową dyrektywą wodną,
- płatności rolno-środowiskowe,
  - w tym płatności z tytułu rolnictwa ekologicznego,
- płatności z tytułu dobrostanu zwierząt,
- różnicowanie w kierunku działalności pozarolniczej,
- zachęcanie do prowadzenia działalności związanej z turystyką.

## Użytkowanie gruntów

**Powierzchnia gruntów ogółem** oznacza łączną powierzchnię użytków rolnych, lasów i gruntów leśnych oraz pozostałych gruntów niezależnie od tytułu władania – własnych, dzierżawionych (na zasadzie umowy i bezumownie), użytkowanych z tytułu zajmowania określonego stanowiska (leśniczy, ksiądz, nauczyciel itp.), wspólnych w części przypadającej użytkownikowi, a także użytkowane przez gospodarstwo grunty należące do gospodarstw opuszczonych.

**Użytki rolne ogółem** to powierzchnia:

- użytków rolnych w dobrej kulturze rolnej (użytki rolne utrzymywane zgodnie z normami, spełniające wymogi rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 marca 2010 r. w sprawie minimalnych norm (Dz. U. Nr 39, poz. 211 z późn. zm.), na którą składają się:
  - łąki trwałe,
  - pastwiska trwałe,
  - uprawy trwałe, w tym sady,

- ogrody przydomowe (bez powierzchni przeznaczonej na rekreację),
  - zasiewy (z wyłączeniem upraw trwałych i ogrodów przydomowych),
  - grunty ugorowane (łącznie z powierzchnią upraw na przyoranie uprawianych jako plon główny),
- użytków rolnych pozostałych (użytki rolne nieużytkowane i nieutrzymywane w dobrej kulturze rolnej w dniu 1 czerwca 2013 r.).

**Łąki trwałe** to grunty pokryte trwale trawami (tj. co najmniej 5 lat), z zasady koszone, a w rejonach górskich również powierzchnia koszonych hal i połonin. Łąki powinny być utrzymywane w dobrej kulturze rolnej i przynajmniej raz w roku koszone, ale zbiory niekoniecznie wykorzystywane do celów produkcyjnych.

**Pastwiska trwałe** to grunty pokryte trwale trawami (tj. co najmniej 5 lat), które z zasady nie są koszone, lecz wypasane, a w rejonach górskich również powierzchnia wypasanych hal i połonin utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej (łącznie z pastwiskami trwałymi niewykorzystywanymi do celów produkcyjnych oraz z ekstensywnie wypasanymi pastwiskami położonymi na terenie pagórkowatym lub na znacznej wysokości, na glebach niskiej klasy, na których nie stosuje się nawożenia, podsiewów, melioracji itp.).

**Uprawy trwałe** to łączna powierzchnia sadów, szkółek drzew i krzewów owocowych, szkółek drzew i krzewów ozdobnych, szkółek drzew leśnych do celów handlowych, wikliny, drzew i krzewów owocowych rosnących poza plantacjami, innych gruntowych upraw trwałych, w tym tarniny, derenia i choinek bożonarodzeniowych, a także upraw trwałych pod osłonami.

**Sady** to plantacje drzew owocowych, krzewów owocowych i upraw jagodowych utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej (łącznie z plantacjami leszczyny, malin, winorośli) rosnące w zwartym nasadzeniu, a także szkółki drzew i krzewów owocowych. Do sadów nie zalicza się powierzchni uprawy truskawek i poziomek.

**Ogrody przydomowe** to powierzchnia zlokalizowana najczęściej wokół siedziby gospodarstwa, często oddzielona od reszty gospodarstwa. Obejmuje powierzchnię upraw przeznaczonych przede wszystkim na samozaopatrzenie w gospodarstwie domowym użytkownika gospodarstwa rolnego. Sporadycznie nadwyżki zbiorów mogą być sprzedawane. Ogród przydomowy może obejmować zarówno uprawy rolne i ogrodnicze jednoroczne, jak i uprawy wieloletnie. Do ogrodów przydomowych nie zalicza się powierzchni trawników i ogrodów ozdobnych oraz powierzchni przeznaczonej na rekreację.

**Grunty ugorowane** to grunty niewykorzystywane do celów produkcyjnych, ale utrzymane według zasad dobrej kultury rolnej, przy zachowaniu wymogów ochrony środowiska. Zaliczamy tu grunty zarówno uprawnione, jak i nieuprawnione (np. gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych poniżej 1 ha) do płatności obszarowych, a także powierzchnię upraw na przyoranie uprawianych jako plon główny (nawozy zielone). Do gruntów ugorowanych nie zaliczono gruntów przygotowanych pod zasiewy (np. warzyw), które do 1 czerwca 2013 r. były nieobsiane lub nieobsadzone.

**Lasy i grunty leśne** to powierzchnia o wielkości co najmniej 0,10 ha, pokryta roślinnością leśną (zalesiona) lub przejściowo jej pozbawiona (nie zalesiona) oraz grunty związane z gospodarką leśną. Uwzględnia się tu powierzchnię szkółek drzew leśnych założonych na terenach leśnych i wykorzystywanych na potrzeby własne gospodarstwa rolnego (niehandlowe), a także powierzchnię drzew i krzewów szybko rosnących prowadzonych na użytkach rolnych (np. wierzba energetyczna).

**Pozostałe grunty** to grunty pod zabudowaniami, podwórzami, placami i ogrodami ozdobnymi, parkami, powierzchnia wód śródlądowych (własnych i dzierzawionych), rowów melioracyjnych, powierzchnia porośnięta wikliną w stanie naturalnym, powierzchnia terenów bagiennych, powierzchnia innych gruntów (torfowiska, żwirownie), nieużytków (w tym gruntów zadrzewionych i zakrzaczonych) oraz powierzchnia przeznaczona do rekreacji (np. zlokalizowana wokół domu, pól golfowych itp.). Do pozostałych gruntów zalicza się także powierzchnię gruntów rolnych nieużytkowanych rolniczo, jeżeli grunty te nie powrócą już do użytkowania rolniczego, np. grunty rolne przeznaczone pod budowę drogi, supermarketu.

## Powierzchnia zasiewów

**Powierzchnia zasiewów** to powierzchnia wszystkich upraw zasianych i zasadzonych w gospodarstwie rolnym (z wyłączeniem upraw trwałych i w ogrodach przydomowych).

Dane o powierzchni zasiewów dotyczą powierzchni upraw poszczególnych ziemiopłodów uprawianych w plonie głównym.

Do grupy „**zbóż ogółem**” zaliczono zboża podstawowe z mieszankami zbożowymi, kukurydzę na ziarno, grykę, proso i pozostałe zbożowe (amarantus, kanar, żyto stuletnie itp.).

W grupie „**zboża podstawowe z mieszankami zbożowymi**” ujęto zboża podstawowe (pszenica, żyto, jęczmień, owies i pszenżyto) oraz powierzchnię zasiewów mieszanek zbożowych ozimych i jarych.

Grupa „**przemysłowe**” obejmuje buraki cukrowe, rzepak i rzepik, len (łącznie z lnem oleistym), konopie oraz tytoń.

Do grupy „**strączkowych jadalnych**” zaliczono groch, fasolę, bób oraz inne strączkowe jadalne (np. ciecierzycę) uprawiane na ziarno. Powierzchnię zasianą grochem, fasolą, bobem itp. przewidzianą do zbioru w stanie niedojrzałym zaliczono do warzyw gruntowych.

Grupa „**pastewne**” obejmuje uprawy okopowych pastewnych, strączkowych pastewnych łącznie z mieszankami zbożowo-strączkowymi na ziarno i zielonkę, kukurydzę na zielonkę, motylkowe drobnonasienne, inne pastewne i trawy na nasiona i zielonkę (bez upraw przeznaczonych na nawozy zielone).

Grupa „**pozostałe**” obejmuje warzywa gruntowe, truskawki i poziomki gruntowe, uprawy nasienne, kwiaty i rośliny ozdobne gruntowe, pozostałe przemysłowe (np. krokosz barwierski, zioła dla przemysłu kosmetycznego, uprawy wieloletnie na cele energetyczne), słonecznik na ziarno, soję, inne oleiste (nie uwzględnione w grupie „przemysłowe”), chmiel, zioła i przyprawy, cykorię, a także uprawy pod osłonami (bez upraw trwałych pod osłonami) oraz pozostałe uprawy .

Do **warzyw** zaliczono: kapustę głowiastą (wczesną i późną, białą, czerwoną i włoską), cebulę, marchew jadalną, buraki ćwikłowe, ogórki, pomidory, kalafiori (wczesne i późne), warzywa pozostałe (pietruszkę, selery, pory, brukselkę, szczaw, szpinak, sałatę, rzodkiewkę, chrzan, rabarbar, skorzonere, kalarepę, czosnek, dynię, szparagi, brokuły, kapustę pekińską, cykorię liściastą itp.). Grupa ta obejmuje również groch i bób zebrany w stanie niedojrzałym (zielonym), fasolę szparagową, z której zebrano niedojrzałe strąki oraz kukurydzę z przeznaczeniem na zbiór kolb w stanie niedojrzałym, a także rozsady warzyw gruntowych na potrzeby własne gospodarstwa.

Powierzchnia uprawy „**warzyw gruntowych**” to łączna powierzchnia warzyw uprawianych w gruncie lub z zastosowaniem przykrycia upraw niską, niedostępną folią (poniżej 1,5 m w szczycie) okresowo bądź na stałe w danym sezonie wegetacji. Do powierzchni warzyw gruntowych zaliczono także powierzchnię planowaną do obsiania lub obsadzenia po 1 czerwca 2013 r. pod zbiory warzyw w 2013 r.

Powierzchnia uprawy „**warzyw pod osłonami**” to powierzchnia warzyw i rozsąd warzyw na potrzeby gospodarstwa, uprawianych pod dostępnymi osłonami, tj. w szklarniach, tunelach foliowych wysokich (1,5 m i więcej w szczycie) i w inspektach.

Powierzchnia uprawy „**truskawek**” to powierzchnia zasadzona truskawkami i poziomkami (łącznie z nowymi, wiosennymi nasadzeniami) w gruncie i pod niską, niedostępną folią (poniżej 1,5 m w szczycie). Nie uwzględniono tu powierzchni przygotowanej do nasadzeń jesiennych oraz powierzchni plantacji truskawek przeznaczonych na sadzonki (którą ujęto w grupie „pozostałe”).

Powierzchnię uprawy ziemniaków, warzyw gruntowych, truskawek i poziomek gruntowych oraz grupy „pozostałych upraw” od 2007 r. podaje się bez powierzchni w ogrodach przydomowych, która zgodnie z klasyfikacją UE jest odrębną pozycją wyszczególnioną w użytkowaniu gruntów.

## Zwierzęta gospodarskie

Badaniu podlegały zwierzęta gospodarskie, które znajdowały się w gospodarstwie rolnym oraz zwierzęta wysłane na redyki, wypasy i do bacówek. Rejestrowane były wszystkie zwierzęta, tj. zarówno stanowiące własność użytkownika gospodarstwa rolnego lub członków jego gospodarstwa domowego, jak również zwierzęta przetrzymywane czasowo lub stale w gospodarstwie, tj. przyjęte na wychów, opas itp., niezależnie od tego, czy



przyjęto je od gospodarstw indywidualnych, czy od jednostek państwowych, spółdzielczych, spółek. Wyjątek stanowiły pnie pszczele, które były spisywane u ich właściciela niezależnie od tego w jakim miejscu się znajdowały.

Do **krów** zalicza się krowy mleczne i krowy „mamki”.

**Krowy mleczne** to dorosłe samice bydła, które miały już potomstwo, a ze względu na rasę, odmianę lub szczególne właściwości utrzymywane są w gospodarstwie wyłącznie lub głównie do produkcji mleka przeznaczonego do konsumpcji lub przetworzenia na produkty mleczne. Zalicza się tu również krowy mleczne wybrakowane już z chowu, które w momencie przeprowadzania badania pozostają jeszcze w gospodarstwie na tzw. dopasie, po czym skierowane zostaną do uboju.

**Krowy „mamki”** to dorosłe samice bydła, które miały już potomstwo, a ze względu na rasę (krowy ras mięsnych i urodzone z krzyżówek z rasami mięsnymi) lub szczególne właściwości utrzymywane są w gospodarstwie wyłącznie lub głównie do produkcji cieląt rzeźnych, i których mleko wykorzystywane jest do odchowu cieląt lub przeznaczone na paszę dla innych zwierząt. Zalicza się tu również krowy „mamki” wybrakowane już z chowu, które w momencie przeprowadzania badania pozostawały jeszcze w gospodarstwie na tzw. dopasie, przed skierowaniem do uboju.

Badaniu podlegało pogłowie **drobiu** poszczególnych gatunków w wieku powyżej 2 tygodni. Dla gospodarstw rolnych o dużej skali chowu drobiu (np. ferma wielkotowarowa produkująca brojlery lub jaja), w których w dniu badania nie było na stanie drobiu w związku z trwającą właśnie przerwą technologiczną w produkcji, a przerwa ta nie przekraczała 8 tygodni, przyjmowano stany drobiu z okresu przed opróżnieniem pomieszczeń (kurników).

W celu przeliczenia pogłowia zwierząt w sztukach fizycznych na **sztuki przeliczeniowe duże (SD)** wykorzystano następujące współczynniki:

- bydło, tj. cielęta ogółem w wieku poniżej 1 roku – 0,40; byczki i jałówki razem w wieku 1-2 lat – 0,70; samce bydła w wieku 2 lat i więcej – 1,0; jałówki w wieku 2 lat i więcej – 0,80; krowy mleczne – 1,0, krowy „mamki” – 0,80,
- trzoda chlewna, tj. prosięta o wadze do 20 kg – 0,027; lochy ogółem – 0,50; pozostała trzoda chlewna razem (warchlaki o wadze 20-50 kg, knury i knurki o wadze 50 kg i więcej, trzoda chlewna na ubój o wadze 50 kg i więcej, tj. tuczniki) – 0,30,
- owce ogółem – 0,10,
- kozy ogółem – 0,10,
- konie ogółem – 0,80,
- drób, tj. łącznie brojlery kurze oraz kury i koguty dorosłe na rzeź – 0,007; nioski kurze razem – 0,014; łącznie indyki, gęsi, kaczki, drób pozostały (bez strusi) – 0,030; strusie – 0,35,
- króliki ogółem – 0,020.

### Ciągniki, maszyny i urządzenia rolnicze

Badaniem zostały objęte ciągniki oraz wybrane maszyny i urządzenia wykorzystywane wyłącznie lub częściowo w gospodarstwach rolnych do prac związanych z działalnością rolniczą. Spisano sprzęt własny (stanowiący wyłączną własność użytkownika gospodarstwa lub członka jego gospodarstwa domowego), jak i wspólny (będący współwłasnością kilku rolników i użytkowany przez więcej niż jedno gospodarstwo). Ciągniki, maszyny i urządzenia rolnicze należące do kilku rolników spisywano u tego rolnika, u którego znajdowały się w dniu referencyjnym.

Spisywano sprzęt sprawny technicznie, jak również znajdujący się w remoncie oraz przeznaczony do naprawy (niesprawny technicznie przez okres krótszy niż rok).

Dane o ciągnikach dotyczą ciągników kołowych dwuosiowych oraz gąsienicowych (również własnej konstrukcji). W grupie ciągników spisane zostały również ładowarki teleskopowe.

## Zużycie nawozów

Dane o zastosowanych w gospodarstwie rolnym nawozach mineralnych, wapniowych oraz nawozach naturalnych pochodzenia zwierzęcego obejmują okres od 2 czerwca 2012 r. do 1 czerwca 2013 r.

Zużycie nawozów mineralnych (azotowych, fosforowych, potasowych) oraz wapniowych prezentowane jest w przeliczeniu na czysty składnik NPK i CaO. Przeliczeń zużycia nawozów na 1 ha użytków rolnych w roku gospodarczym 2012/2013 dokonano na powierzchnię użytków rolnych w dobrej kulturze rolnej według stanu w dniu 1 czerwca 2013 r.

## Gospodarstwa ekologiczne

Za **gospodarstwo stosujące ekologiczne metody produkcji rolniczej (gospodarstwo ekologiczne)** uważa się gospodarstwo rolne, które posiada certyfikat nadany przez jednostkę certyfikującą lub jest w trakcie przedstawiania na ekologiczne metody produkcji rolniczej (pod kontrolą jednostki certyfikującej).

## Dochody gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego

Dane dotyczą okresu 12 miesięcy, tj. okresu od 2 czerwca 2012 r. do 1 czerwca 2013 r.

Za **gospodarstwo domowe z użytkownikiem gospodarstwa rolnego** uważa się zespół osób mieszkających i utrzymujących się wspólnie, jeżeli wśród nich jest osoba prowadząca gospodarstwo indywidualne.

Za **dochód całkowity gospodarstwa domowego** uważa się łączne dochody (z tytułu prowadzenia działalności rolniczej i pozarolniczej oraz z tytułu: pracy najemnej, pobierania emerytur i rent, zasiłku z pomocy społecznej, zasiłku wychowawczego, alimentów, stypendiów, posiadania lokat kapitałowych, uzyskiwania pomocy zagranicznej, wygranych w grach liczbowych i loteriach itp.) wszystkich osób (spokrewnionych i niespokrewnionych) zamieszkujących wspólnie z użytkownikiem gospodarstwa rolnego i wspólnie się z nim utrzymujących.

Dla potrzeb publikacji przyjęto, że **główne źródło dochodu** to źródło dochodów przekraczające 50% dochodów ogółem gospodarstwa domowego.

Do gospodarstw uzyskujących dochody z działalności rolniczej oraz z działalności pozarolniczej zaliczono również te gospodarstwa, w których omawiane rodzaje działalności nie przyniosły jeszcze dochodów lub przynosiły straty.

## Pracujący

Dane o pracujących w rolnictwie według **aktywności stałej** dotyczą nakładów pracy ponoszonych na wytworzenie produkcji rolnej w ciągu 12 miesięcy, a więc uwzględniają cały roczny cykl produkcyjny w gospodarstwie rolnym.

W **gospodarstwach indywidualnych** poddano badaniu wkład pracy użytkownika gospodarstwa rolnego oraz dorosłych członków jego rodziny (tj. w wieku 15 lat i więcej), niezależnie od tego czy stanowili jedno gospodarstwo domowe czy nie, wkład pracy pracowników najemnych stałych, dorywczych, kontraktowych, a także pracę wykonywaną w ramach pomocy sąsiedzkiej.

W **gospodarstwach osób prawnych** oraz **jednostkach organizacyjnych niemających osobowości prawnej** badany był wkład pracy pracowników najemnych stałych, dorywczych, kontraktowych i pozostałych pracujących.

Za **pracę w swoim/rodzinnym gospodarstwie rolnym** uznaje się wykonywanie prac bezpośrednio związanych z produkcją rolniczą (roślinną i zwierzęcą) oraz prace ogólne, związane z prowadzeniem gospodarstwa, np.:

- zakup środków produkcji,
- sprzedaż produktów i przygotowanie ich do sprzedaży,
- prace związane z magazynowaniem,
- transport na potrzeby gospodarstwa rolnego,
- bieżące naprawy sprzętu rolniczego, prace konserwacyjne budynków, maszyn, instalacji,



- organizację i zarządzanie pracą w gospodarstwie rolnym, załatwianie spraw urzędowych, prowadzenie rachunków,
- wypełnianie wniosków o dopłaty bezpośrednio i inne.

Jako pracy w gospodarstwie rolnym nie traktuje się prac takich jak: przyrządzanie posiłków, pranie, sprzątanie, opieka nad dziećmi oraz innych prac związanych z prowadzeniem gospodarstwa domowego. Wyłączone są również prace związane z leśnictwem, łowiectwem, połowem lub hodowlą ryb (bez względu na to czy prowadzone były w gospodarstwie czy poza nim), a także praca w ramach działalności gospodarczej innej niż rolnicza.

Za **pracę poza swoim/rodzinnym gospodarstwem rolnym** uznaje się każdą pracę (również dorywczą), wykonywaną poza rodzinnym gospodarstwem rolnym (najemną lub na własny rachunek, w tym również w rolnictwie). Uwzględniona została tutaj również praca wykonywana w rodzinnej działalności gospodarczej (innej niż rolnicza), np. w agroturystyce, działalności usługowej z wykorzystaniem własnego sprzętu.

Wśród pracujących członków gospodarstwa domowego z użytkownikiem gospodarstwa rolnego (określonych jako „pracujący w swoim gospodarstwie rolnym”) wyodrębniono następujące kategorie:

1. pracujący wyłącznie w swoim gospodarstwie rolnym,
2. pracujący głównie w swoim gospodarstwie rolnym i dodatkowo poza gospodarstwem,
3. pracujący głównie poza swoim gospodarstwem rolnym i dodatkowo w swoim gospodarstwie rolnym.

Podziału na pracę główną i dodatkową dokonano na podstawie kryterium czasu pracy, tj.:

- **praca główna** - określana dla osób, które wykonywały więcej niż jedną pracę - oznaczała taką, która zwykle zajmuje najwięcej czasu. Jeżeli dwie prace (lub więcej) zajmowały taką samą ilość czasu, pracą główną była ta, która przynosiła wyższy dochód,
- **praca dodatkowa** oznaczała tę, która spośród innych niż praca główna wykonywanych zajęć zarobkowych, zajmowała zwykle najwięcej czasu. Jeżeli dwie prace dodatkowe zajmowały taką samą ilość czasu, należało wskazać tę, która przynosiła wyższy dochód.

Ze względu na duży udział pracy w niepełnym wymiarze godzin oraz sezonowego zatrudnienia pracowników dorywczych, kontraktowych, pracujących w ramach pomocy sąsiedzkiej i „pozostałych osób pracujących” nakłady pracy w rolnictwie zostały wyrażone w **umownych rocznych jednostkach pracy (Annual Work Unit - AWU)**.

**Roczna jednostka pracy (AWU)** oznacza ekwiwalent pełnego etatu. Oblicza się ją przez podzielenie liczby godzin przepracowanych w ciągu roku przez roczną liczbę godzin odpowiadającą pełnemu etatowi. W Polsce jako ekwiwalent pełnego etatu przyjęto 2120 godzin pracy w roku, tzn. 265 dni roboczych po 8 godzin pracy dziennie. Przy wyliczaniu nakładów pracy wyrażonych w AWU (zgodnie z metodologią Eurostatu) zachowano warunek, że na 1 osobę nie może przypadać więcej niż 1 AWU, nawet jeżeli w rzeczywistości pracuje ona dłużej.

W tablicy prezentującej dane według godzin pracy podano średni czas pracy w gospodarstwie rolnym w ciągu roku w przedziałach:

- 0 – 530 godzin oznacza mniej niż  $\frac{1}{4}$  etatu – (np. praca była wykonywana przez okres do 3 miesięcy),
- 531 – 1060 godzin oznacza  $\frac{1}{4}$  etatu, ale mniej niż  $\frac{1}{2}$  etatu – (np. praca była wykonywana przez okres od 3 miesięcy włącznie do 6 miesięcy),
- 1061 – 1590 godzin oznacza  $\frac{1}{2}$  etatu, ale mniej niż  $\frac{3}{4}$  etatu – (np. praca była wykonywana przez okres od 6 miesięcy włącznie do 9 miesięcy),
- 1591 – 2119 godzin oznacza  $\frac{3}{4}$  etatu, ale mniej niż 1 etat – (np. praca była wykonywana przez okres od 9 miesięcy włącznie do 12 miesięcy),
- 2120 godzin i więcej oznacza 1 pełny etat – (np. praca była wykonywana przez 12 miesięcy w roku).

Nakłady pracy ogółem dla całego rolnictwa uwzględniają również wkład pracowników najemnych w gospodarstwach indywidualnych i w gospodarstwach osób prawnych oraz jednostkach organizacyjnych niemających osobowości prawnej.

Do **pracowników najemnych** zaliczono osoby zatrudnione na podstawie pisemnej lub ustnej umowy o pracę, otrzymujące wynagrodzenie w gotówce lub w naturze. Częścią wynagrodzenia mogły być również koszty utrzymania (np. nocleg, wyżywienie).

Do **pracowników najemnych stałych** zaliczono osoby, które pracowały w każdym tygodniu w roku poprzedzającym dzień badania, bez względu na liczbę godzin pracy w ciągu tygodnia. Do pracowników najemnych stałych zaliczono również osoby, które przepracowały tylko część tygodni w roku ze względu na:

- specyfikę produkcji rolnej w gospodarstwie (np. uprawa owoców, warzyw gruntowych) wymagającej zatrudnienia pracowników tylko w ciągu kilku miesięcy w roku,
- urlop, chorobę, wypadek, zgon,
- rozpoczęcie lub zakończenie pracy w gospodarstwie (czyli osoby, które zmieniły miejsce pracy w ciągu roku),
- całkowite wstrzymanie pracy w gospodarstwie spowodowane przyczynami naturalnymi (powódź, pożar).

**Pracownicy dorywczy** – to osoby, które w ciągu 12 miesięcy pracowały tylko w wybranym okresie i nie mają stałej umowy o pracę.

**Pomoc sąsiedzka** – to wymiana nakładów pracy pomiędzy gospodarstwami rolnymi. Praca ta musi być wykonywana bez wynagrodzenia przez osoby użytkujące inne gospodarstwo rolne.

**Pracownicy kontraktowi** – to osoby wykonujące określoną usługę w gospodarstwie rolnym, które nie zostały zatrudnione bezpośrednio przez to gospodarstwo rolne.

Do **pozostałych osób pracujących** w gospodarstwie rolnym zaliczono członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych (jeżeli pracowali w gospodarstwie rolnym), uczniów pracujących w szkolnych gospodarstwach rolnych, osoby pracujące (w tym duchownych) w gospodarstwach prowadzonych przez zakony (ale nie pracowników najemnych stałych).

## Typologia gospodarstw rolnych

Obowiązująca klasyfikacja gospodarstw rolnych według standardów Unii Europejskiej, nazywana Wspólnotową Typologią Gospodarstw Rolnych w skrócie „typologia”, została ustanowiona Rozporządzeniem Komisji (WE) nr 1242/2008 z dnia 8 grudnia 2008 r.

Podstawowym celem typologii jest dostarczenie narzędzia umożliwiającego:

- spełnienie potrzeb informacyjnych Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej,
- sporządzanie analiz porównawczych sytuacji ekonomiczno-produkcyjnej gospodarstw rolnych:
  - pomiędzy różnymi klasami wielkości ekonomicznej i różnymi typami rolniczymi gospodarstw,
  - pomiędzy poszczególnymi krajami członkowskimi i ich regionami,
  - pomiędzy różnymi okresami czasowymi (analizy pionowe).

Dane pochodzące z badania struktury gospodarstw rolnych 2013 oraz wartości współczynników standardowej produkcji (opracowane przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy) dla każdej uprawy i kategorii zwierząt, pozwoliły na ustalenie dla każdego objętego badaniem gospodarstwa rolnego **wielkości ekonomicznej** oraz **typu rolniczego**.

**Produkcja** określonej działalności rolniczej jest to wartość produkcji rolnej brutto uzyskanej z jednego hektara uprawy lub od jednego zwierzęcia gospodarskiego. Wartość oblicza się poprzez przemnożenie produkcji z 1 ha lub od 1 zwierzęcia przez cenę na terenie gospodarstwa rolnego, bez VAT, podatków od produktów i dopłat bezpośrednich.

**Standardowa produkcja (SP)** oznacza wartość produkcji odpowiadającej przeciętnej sytuacji w danym regionie. Jest obliczana jako średnia z pięciu lat wartość produkcji z określonej działalności rolniczej (roślinnej i zwierzęcej).

**Całkowita standardowa produkcja gospodarstwa (GSP)** jest sumą wartości uzyskanych dla każdej działalności rolniczej prowadzonej w gospodarstwie przez przemnożenie współczynników SP dla danej działalności przez liczbę hektarów lub liczbę zwierząt.

Wartość SP produktów roślinnych jest odnoszona do 1 ha, z wyjątkiem upraw grzybów, gdzie stosuje się standardową powierzchnię 100 m<sup>2</sup>. W przypadku produkcji zwierzęcej współczynniki SP liczone są na jedną sztukę zwierzęcia. Wyjątek stanowią drób i pszczoły, dla których SP liczone są odpowiednio na 100 sztuk i 1 pień pszczeli.

**Wielkość ekonomiczna** gospodarstwa rolnego jest to całkowita standardowa produkcja gospodarstwa wyrażona w euro.

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa pozwala na jego zaklasyfikowanie do jednej z poniżej podanych klas:

Klasa wielkości ekonomicznej	Całkowita standardowa produkcja gospodarstwa w euro		
I		<	2 000
II	2 000	- <	4 000
III	4 000	- <	8 000
IV	8 000	- <	15 000
V	15 000	- <	25 000
VI	25 000	- <	50 000
VII	50 000	- <	100 000
VIII	100 000	- <	250 000
IX	250 000	- <	500 000
X	500 000	- <	750 000
XI	750 000	- <	1 000 000
XII	1 000 000	- <	1 500 000
XIII	1 500 000	- <	3 000 000
XIV		> =	3 000 000

**Typ rolniczy** gospodarstwa określany jest na podstawie wielkości udziału standardowej produkcji poszczególnych działalności rolniczych prowadzonych w gospodarstwie w całkowitej standardowej produkcji gospodarstwa rolnego.

Typologia gospodarstw rolnych ma charakter hierarchiczny. Wyróżnia się 9 typów ogólnych, 22 typy podstawowe oraz 62 typy szczegółowe.

Dla potrzeb definicji typów ogólnych, wskaźnikom standardowej produkcji z działalności rolniczych ujmowanych w badaniach struktury gospodarstw rolnych zostały nadane następujące symbole:

- **P1** – standardowa produkcja z następujących upraw: zboża (pszenica zwyczajna, pszenica twarda, żyto, pszenżyto, jęczmień, owies, kukurydza na ziarno, gryka, proso, pozostałe zboża), strączkowe łącznie z mieszankami zbóż z roślinami strączkowymi (groch jadalny, fasola jadalna, inne strączkowe jadalne, strączkowe pastewne na ziarno), ziemniaki, buraki cukrowe, rośliny przemysłowe (tytoń, chmiel, rzepak i rzepik, słonecznik, soja, len, konopie, zioła i rośliny aromatyczne, pozostałe uprawy przemysłowe), warzywa i truskawki w uprawie polowej, uprawy nasienne i sadzonki, pastewne na sprzedaż, pozostałe uprawy, grunty ugorowane bez dopłat;
- **P2** – standardowa produkcja z następujących upraw: warzywa i truskawki w uprawie polowej – ogrody towarowe, warzywa i truskawki w uprawie pod osłonami, kwiaty i rośliny ozdobne w uprawie polowej, kwiaty i rośliny ozdobne w uprawie pod osłonami, szkółki drzew i krzewów owocowych, ozdobnych i leśnych oraz uprawy grzybów;
- **P3** – standardowa produkcja z następujących upraw: plantacje drzew i krzewów owocowych, winnice, pozostałe uprawy trwałe (np. wiklina), uprawy trwałe pod osłonami;
- **P4** – standardowa produkcja z następujących gatunków zwierząt: konie, bydło, owce, kozy oraz roślin pastewnych (łąki i pastwiska z wyłączeniem nieuprawianych terenów do wypasu, rośliny okopowe, rośliny na zielonkę: strączkowe, motylkowe, kukurydza, inne pastewne na zielonkę oraz trawy polowe na zielonkę);
- **P5** – standardowa produkcja z następujących gatunków zwierząt: trzoda chlewna, drób, króliki (samice hodowlane).

Wyróżnia się następujące **typy ogólne** gospodarstw:

#### 1. Specjalizujące się w uprawach polowych

Gospodarstwa, dla których:  $P1 > 2/3$  całkowitej standardowej produkcji gospodarstwa rolnego (GSP)

**2. Specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (warzyw, truskawek, kwiatów i roślin ozdobnych), grzybów i w szkółkarstwie**Gospodarstwa, dla których:  $P2 > 2/3$  GSP**3. Specjalizujące się w uprawie drzew i krzewów owocowych (uprawy trwałe)**Gospodarstwa, dla których:  $P3 > 2/3$  GSP**4. Specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami objętościowymi**Gospodarstwa, dla których:  $P4 > 2/3$  GSP**5. Specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi**Gospodarstwa, dla których:  $P5 > 2/3$  GSP**6. Mieszane – różne uprawy**Gospodarstwa, dla których:  $(P1 + P2 + P3) > 2/3$  GSP;  $P1 \leq 2/3$  GSP;  $P2 \leq 2/3$ ;  $P3 \leq 2/3$  GSP**7. Mieszane – różne zwierzęta**Gospodarstwa, dla których:  $(P4 + P5) > 2/3$  GSP;  $P4 \leq 2/3$  GSP;  $P5 \leq 2/3$  GSP**8. Mieszane – różne uprawy i zwierzęta**

Gospodarstwa nie spełniające warunków klasyfikacji dla typów 1-7.

**9. Gospodarstwa niesklasyfikowane**

Gospodarstwa, dla których GSP = 0

**Schemat losowania próby****Uwagi wstępne**

Obszerna i różnotematyczna problematyka badania spowodowała szczególne podejście do zagadnienia schematu wyboru próby, a przede wszystkim warstwowania gospodarstw. Przy opracowywaniu tych zagadnień wykorzystane zostały doświadczenia krajów Unii Europejskiej oraz Polski z przeprowadzonych w latach 2005, 2007 oraz 2010 badań struktury gospodarstw rolnych. Problematyka badania w 2013 roku, podobnie jak w roku 2010, poszerzona została o zmienne dla potrzeb krajowych oraz o zakres zagadnień wymaganych przez Eurostat dla badania struktury gospodarstw rolnych (zgodnie z obowiązującym obecnie Rozporządzeniem PE i Rady nr 1166/2008).

Badana populacja liczyła łącznie w kraju ok. 1733 tys. gospodarstw, z której wylosowano próbę liczącą ok. 200 tys. gospodarstw.

**Problem warstwowania**

W celu wylosowania próby zastosowany został schemat losowania warstwowego. Powstały jednak trudności z wykorzystaniem tych samych zmiennych warstwujących dla różnych typów gospodarstw. Z tego powodu przed warstwowaniem populacja gospodarstw rolnych w Polsce podzielona została na następujące kategorie:

- I. gospodarstwa prowadzące działalność rolniczą, nie zaliczone do gospodarstw ekologicznych, z tego:
  - I.1. gospodarstwa, które według danych w operacie losowania posiadały co najmniej: 20 sztuk owiec lub 20 kóz lub 2000 sztuk drobiu kurzego lub 500 sztuk indyków lub 500 sztuk gęsi lub 500 sztuk kaczek lub 80 pni pszczelich, a także gospodarstwa prowadzące działy specjalne produkcji rolnej oraz z przypisaną wielkością ekonomiczną wynoszącą co najmniej 250 tys. euro,
  - I.2. zasadnicza kategoria gospodarstw prowadzących działalność rolniczą, ale bez gospodarstw zaliczonych do powyższej kategorii,
- II. gospodarstwa nieprowadzące działalności rolniczej,
- III. gospodarstwa nowopowstałe oraz gospodarstwa, dla których nie został określony typ gospodarstwa i wielkość ekonomiczna.
- IV. gospodarstwa ekologiczne,
- V. gospodarstwa osób prawnych i jednostek organizacyjnych niemających osobowości prawnej.

Gospodarstwa zaliczone do kategorii I.1 oraz kategorii IV i V były badane w 100%. W pozostałych kategoriach losowane były próby gospodarstw. Losowanie poprzedzone było dzieleniem, oddzielnie w każdej kategorii, założonej liczebności próby pomiędzy województwa, tworzeniem warstw w poszczególnych kategoriach oraz alokacją próby pomiędzy warstwy. W zależności od kategorii gospodarstw, kryteria warstwowania i alokacji próby były odmienne. Zgodnie z doświadczeniami krajów Unii Europejskiej, jednym z kryteriów warstwowania była wielkość ekonomiczna gospodarstwa, obliczana według metodologii Eurostatu.

### Warstwowanie i alokacja próby

Warstwowanie gospodarstw i alokacja próby pomiędzy województwa i warstwy przeprowadzone zostało oddzielnie w każdej z wymienionych wyżej kategorii gospodarstw.

Gospodarstwa grupy I.1. stanowiły w każdym województwie warstwę 01. Gospodarstwa te nie były losowane. Zbadano 100% tej populacji, tj. 21661 gospodarstw.

Gospodarstwa zaliczone do kategorii I.2 w liczbie ok. 1404 tys. jednostek losowania, powarstwowane zostały oddzielnie w każdym województwie, według 10 warstw.

Podział populacji gospodarstw na warstwy oraz alokację próby przeprowadzano przy wykorzystaniu metody optymalizacji numerycznej<sup>1</sup> (metoda ta była stosowana także w odniesieniu do innych kategorii gospodarstw).

Jako kryterium warstwowania dla kategorii I.2 przyjęto dwie zmienne: powierzchnię użytków rolnych i wielkość ekonomiczną. Ze względu na znaczenie tej kategorii gospodarstw, zasady doboru próby zostały w tym przypadku opisane dokładniej (poniżej).

Przystępując do losowania próby z tej kategorii gospodarstw przyjęto następujące założenia:

- (1) liczebność próby  $n$  ustalona jest dla populacji gospodarstw w Polsce, a nie dla poszczególnych województw, przy czym  $n$  liczy ok. 145 tys. jednostek losowania,
- (2) w poszczególnych województwach próba losowana jest według schematu losowania warstwowego-optymalnego Neymana,
- (3) w każdym województwie dokonywany jest podział populacji na 10 warstw ( $h = 02, 03, \dots, 11$ ) i jednocześnie dokonuje się alokacji próby pomiędzy warstwy,
- (4) w każdym województwie do ostatniej warstwy (tj.  $h = 11$ ) zaliczane są gospodarstwa, które przynajmniej dla jednej zmiennej przyjętej za podstawę warstwowania mają wartość powyżej określonego progu. Utworzona w ten sposób tzw. górna warstwa zawiera gospodarstwa, które nie są losowane, lecz wszystkie zaliczane są do próby,
- (5) przyjęto, że oczekiwana precyzja wyników badania, mierzona współczynnikiem zmienności powierzchni użytków rolnych i wartości wielkości ekonomicznej dla tej grupy gospodarstw będzie jednakowa dla każdego województwa i w przybliżeniu równa będzie 0,3%.

Z tej części populacji wylosowano 145 304 gospodarstwa.

Gospodarstwa kategorii II to gospodarstwa nieprowadzące działalności rolniczej. Gospodarstwa tej grupy, liczącej ok. 121 tys. gospodarstw, objęte zostały badaniem w celu sprawdzenia czy nie podjęły produkcji rolniczej. W związku z tym gospodarstwa te zakwalifikowane zostały do jednej z pięciu warstw, tj.  $h = 12, 13, \dots, 16$ . Kryterium tworzenia warstw i alokacji próby pomiędzy województwa i warstwy była powierzchnia ogólna gospodarstwa. Przyjęto, że współczynnik zmienności dla tej zmiennej powinien być dla każdego województwa równy 1,5%. Do próby wylosowano 2809 gospodarstw. W warstwie 16 wszystkie gospodarstwa zaliczone zostały do próby.

Kategorię III stanowiły gospodarstwa nowopowstałe oraz takie, dla których nie było informacji o typie gospodarstwa i wielkości ekonomicznej. W operacie losowania było zapisanych ok. 159 tys. takich gospodarstw. Gospodarstwa te, w każdym województwie, zostały powarstwowane według 6 warstw ( $h = 17, 18, \dots, 22$ ). Warstwę 22 stanowiły gospodarstwa, w których według operatu było co najmniej 20 sztuk bydła względnie 50 sztuk trzody chlewnej. Kryterium tworzenia warstw 17-21 i alokacji próby pomiędzy województwa i warstwy była powierzchnia użytków rolnych. Przyjęto, że współczynnik zmienności dla tej zmiennej powinien być dla każdego województwa równy 2%. Do próby wylosowano 7684 gospodarstwa tej kategorii.

Kategorię IV (warstwa  $h = 23$ ) stanowiły gospodarstwa ekologiczne, które w liczbie 22542 zaliczone zostały do próby.

<sup>1</sup> Opis rozwiązania tego problemu opublikowany został w artykule B. Lednickiego i R. Wieczorkowskiego „Optimal Stratification and Sample Allocation Between Subpopulation and Strata”, „Statistics in Transition”, V.6, No 2, 2003 r. Warszawa

Gospodarstwa osób prawnych oraz jednostek organizacyjnych niemających osobowości prawnej, stanowiące kategorię V (warstwa  $h = 24$ ), zbadane były w 100%. Grupa ta liczyła 4690 gospodarstw.

Do próby wylosowano, względnie zaliczono bez losowania, 204690 gospodarstw rolnych. Liczba gospodarstw w populacji i w próbie według kategorii podana została w tablicy 1.

Tablica 1. Liczba gospodarstw w populacji i w próbie według kategorii

Kategoria gospodarstwa	Populacja	Próba
Polska	1733272	204690
I1	21661	21661
I2	1404483	145304
II	121233	2809
III	158663	7684
IV	22542	22542
V	4690	4690

Jako operat losowania wykorzystano Operat do Badań Rolniczych (OdBR). Informacje o gospodarstwach rolnych zapisane w operacie aktualizowane są danymi ze źródeł administracyjnych oraz wynikami kolejnych badań rolniczych.

### Uogólnianie wyników i metoda oceny precyzji

Podstawowym parametrem szacowanym w badaniu jest suma wartości zmiennej  $X$  (np. pogłowie trzody chlewnej, powierzchnia użytków rolnych).

Parametr ten dla  $w$ -tego województwa jest w postaci:

$$1) \hat{x}_w = \sum_h \sum_i M1_{whi} * x_{whi}, \quad (i = 1, 2, \dots, n_{wh}; h = 1, 2, \dots, 24)$$

gdzie:

$x_{whi}$  – wartość zmiennej  $X$  w  $i$ -tym gospodarstwie wylosowanym z  $h$ -tej warstwy w  $w$ -tym województwie,

$M1_{whi}$  – waga przypisana  $i$ -temu gospodarstwu wylosowanemu z  $h$ -tej warstwy  $w$ -tego województwa,

$n_{wh}$  - liczba gospodarstw wylosowanych do próby z  $h$ -tej warstwy  $w$ -tego województwa.

Ocena sumy zmiennej  $X$  dla Polski jest sumą wartości oszacowanych dla województw, tj.:

$$2) \hat{x} = \sum_w \hat{x}_w,$$

Wagi  $M1_{whi}$  są równe odwrotności frakcji losowania w  $h$ -tej warstwie  $w$ -tego województwa, tj.:

$$3) M1_{whi} = \frac{N_{wh}}{n_{wh}},$$

gdzie:

$N_{wh}$  – liczba gospodarstw w  $h$ -tej warstwie  $w$ -tego województwa.

Ze względu na występowanie braków odpowiedzi (odmów), braków kontaktów z wylosowanym gospodarstwem, a także likwidacji gospodarstwa, wagi pierwotne wynikające z losowania próby

zostały odpowiednio skorygowane. Wykorzystano do tego informacje zawarte w raportach kompletności (symbol RA).

Waga dla  $i$ -tego gospodarstwa w  $h$ -tej warstwie  $w$ -tego województwa korygowana była za pomocą mnożnika korygującego  $r_{whi}$ , który obliczony został następująco:

$$(4) r_{whi} = \frac{\hat{n}_{1wh} + \hat{n}_{2wh} + \hat{n}_{3wh} \frac{\hat{n}_{1wh} + \hat{n}_{2wh}}{\hat{n}_{wh} - \hat{n}_{3wh}}}{\hat{n}_{1wh}},$$

gdzie:

$\hat{n}_{wh}$  – uogólniona (ważona) liczebność próby wylosowanej w  $h$ -tej warstwie  $w$ -tego województwa,

$\hat{n}_{1wh}$  – uogólniona liczebność próby zbadanej w  $h$ -tej warstwie  $w$ -tego województwa (RA = 01),

$\hat{n}_{2wh}$  – uogólniona liczba gospodarstw, które odmówiły udziału w badaniu w  $h$ -tej warstwie  $w$ -tego województwa (RA = 22),

$\hat{n}_{3wh}$  – uogólniona liczba gospodarstw z  $h$ -tej warstwy  $w$ -tego województwa, z którymi nie nawiązano kontaktu (RA = 24).

Powyższe wartości oszacowane zostały przy wykorzystaniu wag obliczonych zgodnie ze wzorem (3), po czym obliczone zostały wagi skorygowane  $M2_{whi}$  według następującej formuły:

$$(5) M2_{whi} = r_{whi} * M1_{whi},$$

Mnożnik korygujący  $r_{whi}$  stanowi oszacowanie proporcji liczby jednostek, które powinny być zbadane w stosunku do liczby zbadanych jednostek w danej warstwie. Do jednostek, które powinny zostać zbadane zaliczono wszystkie przypadki odmów oraz w odpowiedniej proporcji część przypadków braku kontaktu.

Waga obliczona według wzoru (5) była korygowana w sytuacji, gdy stwierdzono, że wylosowane gospodarstwo stanowiło przypadek nietypowy (tzw. *outlier*). Dotyczyło to gospodarstw, dla których w operacji losowania zapisane były stosunkowo małe wartości powierzchni użytków rolnych lub pogłowia zwierząt. W rzeczywistości okazywały się gospodarstwami dużymi ze względu na wspomniane zmienne. Utrzymanie wag (5) dla tego typu gospodarstw, prowadziłoby do znacznego przeszacowania powierzchni użytków rolnych lub pogłowia trzody chlewnej czy bydła. W związku z tym, wprowadzono wagę  $M3_{whi}$ , która przyjmuje wartości:

$$(6) M3_{whi} = 1 \text{ dla przypadków nietypowych,}$$

$$(7) M3_{whi} = M2_{whi} \frac{\sum_i M2_{whi} - \dot{n}_{1wh}}{\sum_{i:\text{typowe}} M2_{whi}}, \text{ dla pozostałych (typowych) gospodarstw,}$$

gdzie:

$n_{1wh}$  – liczba gospodarstw zbadanych w  $h$ -tej warstwie  $w$ -tego województwa,

$\dot{n}_{1wh}$  - liczba gospodarstw nietypowych w  $h$ -tej warstwie  $w$ -tego województwa.

Ostatecznie podane wcześniej w równaniu (1) wagi  $M1_{wh}$  są zastępowane przez wagi  $M3_{whi}$ .



Precyzja oszacowania sumy wartości zmiennej  $X$  estymowana jest następująco:

$$(8) \hat{N}_{wh} = \sum_i M3_{whi}, \quad (i = 1, 2, \dots, n_{wh}^1),$$

$$(9) s_{wh}^2(x) = \frac{1}{n_{wh}^1 - 1} \left[ \sum_i x_{whi}^2 - \frac{1}{n_{wh}^1} \left( \sum_i x_{whi} \right)^2 \right],$$

gdzie:

$n_{wh}^1$  – liczba gospodarstw z waga  $M3_{whi} > 1$ ,

$\hat{N}_{wh}$  – oszacowanie liczby gospodarstw (bez gospodarstw nietypowych) w  $h$ -tej warstwie  $w$ -tego województwa.

$$(10) d^2(\hat{x}_w) = \sum_h \hat{N}_{wh}^2 \left( \frac{1}{n_{wh}^1} - \frac{1}{\hat{N}_{wh}} \right) s_{wh}^2(x)$$

$$(11) v(\hat{x}_w) = \frac{\sqrt{d^2(\hat{x}_w)}}{\hat{x}_w} 100.$$

Wartość  $v(x_w)$  jest względnym błędem standardowym oszacowania sumy wartości zmiennej  $X$  w  $w$ -tym województwie. Z kolei dla Polski, mamy:

$$(12) v(\hat{x}) = \frac{\sqrt{\sum_w d^2(\hat{x}_w)}}{\hat{x}} 100.$$

Poniższa tabela prezentuje precyzję dla podstawowych cech uzyskaną w województwie dolnośląskim:

Tablica 2. Wartość względnego błędu standardowego dla podstawowych cech

Lp.	Nazwa cechy	Względny błąd standardowy
1.	Powierzchnia ogółem	0,73
2.	Powierzchnia użytków rolnych	0,75
3.	Powierzchnia zasiewów	0,88
4.	Powierzchnia zbóż	1,02
5.	Pogłowie bydła	2,39
6.	Pogłowie świń	1,96
7.	Pogłowie drobiu	4,09
8.	Liczba ciągników	1,28
9.	Liczba osób pracujących w gospodarstwie domowym	1,75
10.	Nakłady pracy w AWU – ogółem	3,32



## Ważniejsze grupowania i zakres publikowanych danych

Wyniki badania zaprezentowano na poziomie kraju i województw.

W tablicach przedstawiono dane dla dwóch grup gospodarstw: gospodarstw rolnych ogółem i gospodarstw indywidualnych. Dla podstawowych cech grupowanie to zostało rozszerzone o sektor prywatny oraz sektor publiczny.

W **sektorze prywatnym** podstawowymi formami własności są: własność prywatna krajowa (gospodarstwa indywidualne, gospodarstwa spółdzielcze i spółki prywatne), własność zagraniczna i własność mieszana.

Do **sektora publicznego** zaliczono gospodarstwa własności państwowej (Skarbu Państwa i państwowych osób prawnych), gospodarstwa będące własnością samorządową oraz gospodarstwa stanowiące własność mieszaną (spółki z przewagą mienia publicznego).

Dane prezentowane w publikacji opracowano **według siedziby użytkownika gospodarstwa**, z wyjątkiem tablic dotyczących **typologii gospodarstw rolnych**, gdzie dane zaprezentowano **według siedziby gospodarstwa rolnego**.

W zależności od tematyki, dane zostały opracowane według niżej wymienionych grupowań:

- grup obszarowych powierzchni użytków rolnych,
- płci i wieku osoby kierującej gospodarstwem rolnym,
- wykształcenia ogólnego i rolniczego osoby kierującej gospodarstwem,
- liczby lat prowadzenia gospodarstwa rolnego przez osobę kierującą,
- nakładów pracy wyrażonych w AWU,
- rodzaju prowadzonej działalności,
- grup obszarowych upraw,
- skali chowu zwierząt gospodarskich,
- mocy ciągników rolniczych,
- rodzajów nawozów mineralnych,
- przeznaczenia wytworzonej produkcji rolniczej (sprzedaż, samozaopatrzenie gospodarstwa domowego),
- głównego źródła dochodów gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego,
- wielkości ekonomicznej gospodarstw,
- typu rolniczego gospodarstw rolnych.

x

x

x

*Przedziały grup obszarowych użytków rolnych są lewostronnie zamknięte, z wyjątkiem grup:*

- „0-1”, gdzie przedział jest obustronnie zamknięty  $<0,00 - 1,00>$ ,
- „1-2”, gdzie przedział jest obustronnie otwarty  $(1,01 - 1,99)$ .

*Wszystkie przedziały grup obszarowych upraw oraz klas wielkości ekonomicznej są lewostronnie zamknięte.*

*W tablicach zawierających dane sumaryczne mogą wystąpić pewne nieścisłości rachunkowe wynikające z zaokrągleń automatycznych zastosowanych w procesie uogólnienia danych z próby. Informacje liczbowe w ujęciu odsetkowym prezentowane są z jednym znakiem po przecinku i z uwagi na elektroniczną technikę zaokrągleń mogą nie sumować się na 100%.*

## UWAGI ANALITYCZNE

Wyniki badania struktury gospodarstw rolnych (BSGR) przeprowadzonego w 2013 r. wskazują na dalsze zmiany zachodzące w rolnictwie na obszarze województwa dolnośląskiego, spowodowane między innymi realizacją Wspólnej Polityki Rolnej oraz zmianami koniunktury w rolnictwie krajowym.

W części gospodarstw rolnych zauważa się zintensyfikowanie procesu specjalizacji i modernizacji oraz rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Zauważa się, że wielu użytkowników ogranicza produkcję rolniczą bądź rezygnuje z jej prowadzenia.

Na produkcję rolną wpływają również warunki atmosferyczne często niekorzystne i dynamiczne, jak również rosnące wymogi jakościowe, zmieniające się nawyki żywieniowe ludzi oraz nowoczesne sposoby żywienia i utrzymania zwierząt gospodarskich czy poszukiwanie nowych źródeł energii.

W porównaniu do wyników Powszechnego Spisu Rolnego 2010 (PSR 2010) dane uzyskane w BSGR 2013 w zakresie gospodarstw rolnych o powierzchni użytków rolnych powyżej 1 ha wskazują na następujące tendencje:

- ❖ Zmniejszenie się liczby gospodarstw rolnych (o 3,4%), przy jednoczesnym wzroście ich średniej powierzchni ogólnej z 16,39 ha w 2010 r. do 16,68 ha w 2013 r.
- ❖ Zwiększenie się udziału gospodarstw największych o powierzchni 20 ha i więcej z 12,7% do 13,8% w 2013 r.
- ❖ W ciągu 3 lat areal użytków rolnych pozostał na względnie niezmiennym poziomie (wzrost o 0,4%) natomiast powierzchnia użytków utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej zwiększyła się o 1,3%.
- ❖ Przeciętna powierzchnia użytków rolnych w jednym gospodarstwie rolnym zwiększyła się o 0,58 ha.
- ❖ Zwiększył się obszar łąk trwałych o 3,1%.
- ❖ Zmniejszyła się powierzchnia lasów i gruntów leśnych o 37,8% oraz pozostałych gruntów o blisko 20%.
- ❖ Liczba gospodarstw rolnych posiadających zasiewy zmniejszyła się o 3,2% natomiast powierzchnia zasiewów zwiększyła się o prawie 2%.
- ❖ Wzrósł areal uprawy zbóż o 2,9%.
- ❖ Powierzchnia uprawy strączkowych jadalnych zmniejszyła się o ponad połowę (o 51,8%).
- ❖ Znacznie ograniczona została uprawa ziemniaków o 14,2% oraz buraków cukrowych o 9,6%.
- ❖ Zanotowano wzrost arealu uprawy rzepaku i rzepiku o 6,6%.
- ❖ Wyraźnie została zmniejszona powierzchnia uprawy warzyw gruntowych o 20,7%.
- ❖ W ciągu 3 lat liczba gospodarstw rolnych utrzymujących bydło zmniejszyła się o 20,3% natomiast pogłowie tego gatunku wzrosło o 3,3%. Biorąc pod uwagę gospodarstwa największe (o powierzchni 50 ha i więcej) to udział gospodarstw utrzymujących bydło zwiększył się o 2,0 p. proc. natomiast odsetek pogłowia bydła zwiększył się o 0,6 p. proc.
- ❖ Zmniejszyła się liczba gospodarstw utrzymujących krowy o ponad 18% natomiast pogłowie tego gatunku zostało zredukowane o 3,0%.
- ❖ Zmniejszyła się zarówno liczba gospodarstw utrzymujących trzodę chlewną o 35,0% oraz pogłowie tego gatunku o 28,3%. Podobne tendencje zaobserwowano w przypadku liczby gospodarstw utrzymujących lochy – ich liczba zmniejszyła się o 37,4%, a pogłowie o blisko 30%.
- ❖ Znacznemu ograniczeniu uległa liczba gospodarstw rolnych o powierzchni 5 ha UR i więcej utrzymujących owce o 16,6% natomiast pogłowie tego gatunku zwiększyło się o 2,5%.
- ❖ W ciągu 3 lat znacznemu zmniejszeniu uległa liczba gospodarstw o powierzchni 5 ha UR i więcej prowadzących chów kóz oraz utrzymywane w nich pogłowie odpowiednio o 47,8% i 33,9%.
- ❖ Hodowla koni została zredukowana o niespełna 15%, a gospodarstw utrzymujących konie było mniej o ponad 12%.
- ❖ Również w przypadku drobiu kurzego zaobserwowano zmniejszenie się zarówno liczby gospodarstw zajmujących się produkcją tego gatunku jak i pogłowiem odpowiednio o 12,0% i niespełna 25,0%. Pogłowie kur niosek zostało zmniejszone o 9,5%.
- ❖ W ciągu 3 lat nastąpiła poprawa stanu technicznego gospodarstw rolnych – odnotowano wzrost liczby ciągników o 3,0%, w tym w gospodarstwach indywidualnych o ponad 4%. Wskaźnik mierzący natężenie liczby ciągników na 1 gospodarstwo rolne wzrósł z 0,92 do 0,98. Liczba ciągników przypadająca na 100 ha UR zwiększyła się o z 6,0 szt. do 6,2 szt.

- ❖ Biorąc pod uwagę poszczególne rodzaje maszyn rolniczych zaobserwowano wzrost liczby gospodarstw posiadających kosiarki ciągnikowe (o 10,3%). W gospodarstwach indywidualnych wzrosła liczba przyczep zbierających (o 48,8%), kombajnów zbożowych (o 11,5%), kosiarek ciągnikowych (o 10,5%).
- ❖ W gospodarstwach indywidualnych znacznie zmniejszyła się liczba silosokombajnów – o 20,9%, kopaczek do ziemniaków – o 23,7% i kombajnów buraczanych – o 40,2%.
- ❖ Wyniki badania wykazały, że zmniejszył się udział gospodarstw rolnych stosujących nawozy mineralne i wapniowe z 82,0% do 72,4%.
- ❖ W ciągu trzech lat ponad 22% gospodarstw rolnych ograniczyło nawożenie organiczne pochodzenia zwierzęcego.
- ❖ Zmniejszenie się zarówno liczby użytkowników jak i współmałżonków użytkowników pracujących w gospodarstwach rolnych w ciągu roku zarówno w osobach fizycznych jak i w nakładach pracy liczonych w pełnych jednostkach pracy, co jest rezultatem spadku liczby gospodarstw w analizowanym okresie. Jednocześnie zwiększyła się liczba pozostałych członków rodziny wnoszących swój wkład pracy w gospodarstwo rodzinne (zarówno w osobach fizycznych, jak i w AWU).

Zaobserwowane przemiany agrarne zmierzają do powiększenia gospodarstw rolnych i są zależne od tempa rozwoju działalności pozarolniczej i od skali ziemi zbywanej przez osoby odchodzące z branży rolniczej. Podstawowymi warunkami poprawiającej się struktury agrarnej jest zredukowanie liczby gospodarstw, szczególnie tych małych oraz wzrost przeciętnej powierzchni 1 gospodarstwa rolnego. Wyjątkowo korzystne warunki przyrodnicze w województwie dolnośląskim dają podstawy do dalszej specjalizacji oraz optymalizacji produkcji roślinnej w tym regionie.

## OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA GOSPODARSTW ROLNYCH

Pod względem warunków naturalnych (jakości gleb, warunków klimatycznych czy struktury użytkowania gruntów) województwo dolnośląskie cechuje znaczne zróżnicowanie. Klimat województwa, ze względu na najdłuższy okres wegetacji oraz łagodne zimy, jest bardziej korzystny dla produkcji rolniczej i daje wszechstronne możliwości uprawy wielu gatunków roślin uprawnych. Województwo dolnośląskie odznacza się wysokim wskaźnikiem jakości użytków rolnych, w związku z czym istnieje potencjał rozwoju produkcji roślinnej.

W 2010 r. została wprowadzona nowa definicja gospodarstwa rolnego, na podstawie której za gospodarstwo rolne uważa się jednostkę wyodrębnioną pod względem technicznym i ekonomicznym, posiadającą odrębne kierownictwo (użytkownik lub zarządzający) i prowadzącą działalność rolniczą. Do działalności rolniczej zalicza się działalność związaną z uprawą roślin, chów i hodowlę zwierząt gospodarskich, a także działalność polegającą na utrzymaniu użytków rolnych według zasad dobrej kultury rolnej (zgodnie z normami).

Według wyników Badania Struktury Gospodarstw Rolnych (BSGR) w 2013 r. w województwie dolnośląskim istniało **59,5 tys. gospodarstw rolnych**, w tym 58,4 tys. gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych. Podobnie jak w kraju, dominowały gospodarstwa indywidualne – 59,1 tys., które stanowiły 99,2% ogółu, w tym powyżej 1 ha użytków rolnych – 58,0 tys. (98,1%).

Zarówno w województwie, jak i w Polsce obserwuje się systematyczny spadek liczby gospodarstw rolnych przy jednoczesnym wzroście ich przeciętnego obszaru, a co za tym idzie – wzrost liczby gospodarstw rolnych w większych grupach obszarowych. W ciągu trzech lat liczba gospodarstw w województwie dolnośląskim zmniejszyła się o 3,7% (w kraju o 5,3%). W 2013 r. odnotowano spadek liczby gospodarstw rolnych w grupach obszarowych do 15 ha UR – ich liczba zmalała łącznie o blisko 3,0 tys., tj. o 5,7%. Przybyło natomiast gospodarstw liczących więcej niż 15 ha UR, przy czym największe wzrosty w ujęciu bezwzględny (na poziomie 0,4 tys.) odnotowano w największej grupie obszarowej – 50 ha UR i więcej. Ogólnemu obniżeniu liczby gospodarstw indywidualnych towarzyszył przyrost ich liczby w grupie obszarowej 15 ha i więcej.

**Tabl. 1. Gospodarstwa rolne według grup użytków rolnych**

L a t a	Ogółem w tys.	Gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych – w odsetkach								
		do 1 ha	powyżej 1 ha							
			razem	1-2	2-5	5-10	10-15	15-20	20-50	50 ha i więcej
<b>O G Ó Ł E M</b>										
2010 ...	61,8	2,2	97,8	20,6	28,7	21,4	9,9	4,7	7,9	4,5
<b>2013 ...</b>	<b>59,5</b>	<b>1,9</b>	<b>98,1</b>	<b>21,0</b>	<b>28,1</b>	<b>21,0</b>	<b>9,1</b>	<b>5,1</b>	<b>8,5</b>	<b>5,3</b>
w tym gospodarstwa indywidualne										
2010 ...	61,3	2,3	97,7	20,8	28,9	21,6	9,9	4,8	7,9	3,9
<b>2013 ...</b>	<b>59,1</b>	<b>1,9</b>	<b>98,1</b>	<b>21,1</b>	<b>28,3</b>	<b>21,1</b>	<b>9,2</b>	<b>5,1</b>	<b>8,5</b>	<b>4,8</b>

Gospodarstwa rolne podlegają ciągłym przemianom strukturalnym i ekonomicznym, a zachodzące procesy przemian strukturalnych mają swoje odzwierciedlenie w strukturze gospodarstw rolnych, która w analizowanym okresie uległa pewnej poprawie, tj. udział gospodarstw najmniejszych (o powierzchni do 1 ha UR) w ogólnej liczbie gospodarstw zmniejszył się do 1,9% w 2013 r. (z 2,2% w 2010 r.), a zwiększył się udział gospodarstw największych (odsetek gospodarstw o powierzchni 20 ha i więcej zwiększył się z 12,4% w 2010 r. do 13,8% w 2013 r., w tym gospodarstw o powierzchni 50 ha i więcej z 4,5% do 5,3%), choć nadal pozostaje on niewielki.

Spośród ogółu gospodarstw rolnych ponad połowa (51,0%) to gospodarstwa do 5 ha UR, które użytkowały łącznie 7,8% wszystkich użytków rolnych utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej. Natomiast gospodarstwa rolne należące do grupy obszarowej 50 ha i więcej UR stanowiły 5,3% ogółu, a użytkowały ponad połowę (53,2%) ogółu użytków rolnych w dobrej kulturze rolnej.

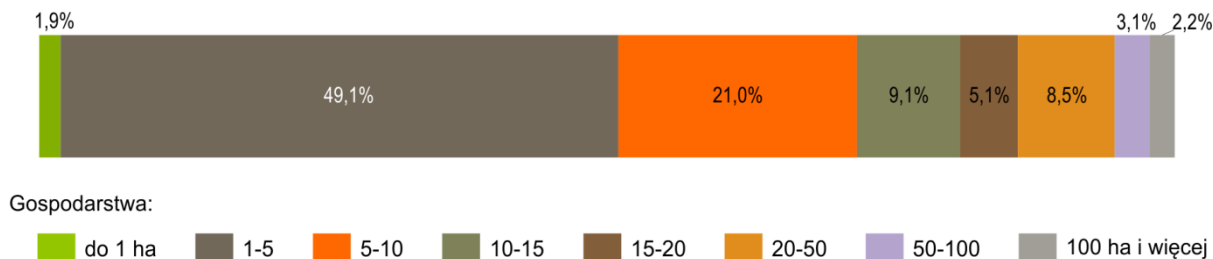
Biorąc pod uwagę zróżnicowanie przestrzenne najczęściej gospodarstw rolnych odnotowano w województwach: mazowieckim – 14,8% ogółu gospodarstw w kraju, lubelskim – 12,5% i małopolskim – 10,0%. Województwo dolnośląskie należało do województw o średniej ilości gospodarstw rolnych i zajęło 10. lokatę z udziałem 4,2%.

**Rys. 1. Struktura gospodarstw rolnych ogółem w 2013 r. - lokaty województw**



Spośród ogółu gospodarstw rolnych najwięcej zanotowano ich w grupach obszarowych 1-5 ha (49,1%), 5-10 ha (21,0%) oraz 10-15 ha (9,1%). Gospodarstw obszarowo największych (o powierzchni 50 ha i więcej) było 3,2 tys. i stanowiły 5,3% ogółu. Analiza strukturalna gospodarstw indywidualnych wykazała, że udział gospodarstw o powierzchni od 1 do 5 ha UR był wyższy o 0,3 p. proc. niż w gospodarstwach ogółem, natomiast odsetek gospodarstw w grupie obszarowej 50 ha i więcej był niższy o 0,5 p. proc.

**Wykr. 1. Struktura liczby gospodarstw rolnych według grup obszarowych UR w 2013 r.**



**Rozdrobnienie gospodarstw rolnych** w województwie dolnośląskim było mniejsze niż przeciętnie w kraju. Udział gospodarstw rolnych o powierzchni UR do 1 ha wynosił 1,9% (w kraju – 2,4%). Odsetek gospodarstw rolnych o powierzchni 100 ha i więcej UR stanowił 2,2% (w kraju 0,8%). Dolnośląskie na tle innych województw uplasowało się zatem odpowiednio na 10. i 4. miejscu.

**W 2013 r. przeciętna powierzchnia dolnośląskiego gospodarstwa rolnego posiadającego grunty** wynosiła 16,40 ha, natomiast średnia powierzchnia użytków rolnych – 15,54 ha (dla porównania w kraju stanowiła odpowiednio: 11,54 ha i 10,25 ha). Redukcja liczby gospodarstw rolnych przy względnie stałej powierzchni użytków rolnych skutkowałą zwiększeniem średniej powierzchni gospodarstw. Gospodarstwa o powierzchni powyżej 1 ha UR miały przeciętną powierzchnię gruntów wynoszącą 16,68 ha (w 2010 r. – 16,39 ha), natomiast średnia powierzchnia użytków rolnych w jednym takim gospodarstwie wynosiła 15,78 ha (15,20 ha).

Pod względem wielkości gospodarstw rolnych użytkujących grunty ogółem województwo dolnośląskie zajęło 7. lokatę w kraju po województwach: zachodniopomorskim (30,67 ha), warmińsko-mazurskim (27,28 ha), lubuskim (21,49 ha), opolskim (21,36 ha), pomorskim (21,10 ha) oraz kujawsko-pomorskim (17,51 ha).

**Rys. 2. Przeciętna powierzchnia 1 gospodarstwa użytkującego grunty ogółem w 2013 r. - lokaty województw**



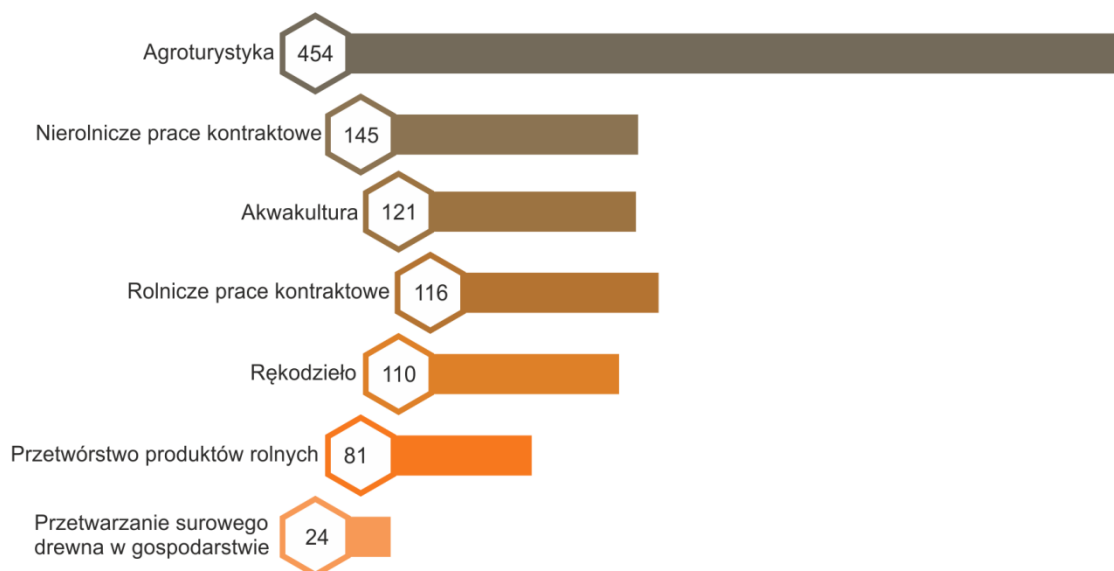
W 2013 r. spośród ogółu gospodarstw rolnych – 57,7 tys., tj. 96,9% **prowadziło wyłącznie działalność rolniczą**, a 1,9 tys., tj. 3,1% zarówno rolniczą jak i pozarolniczą.

W województwie dolnośląskim średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego (prowadzącego wyłącznie działalność rolniczą) wynosiła 15,72 ha UR (w kraju 11,17 ha UR) co dało wraz z podlaskim 7. lokatę wśród województw. Największe gospodarstwa prowadzące działalność rolniczą znajdowały się w województwie zachodniopomorskim – 28,92 ha UR.

Biorąc pod uwagę powierzchnię UR, to spośród 922,9 tys. ha największy udział stanowiły grunty własne – 72,4%, następnie użytkowane z tytułu dzierżawy od osób trzecich – 26,4%, natomiast grunty użytkowane wspólnie lub z innego tytułu użytkowania zaledwie 1,2%.

Spśród 1,9 tys. **gospodarstw prowadzących działalność rolniczą i inną niż rolnicza** 97,0% stanowiły gospodarstwa indywidualne. Z ogółu gospodarstw, w których prowadzona była zarobkowa działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem rolnym najpopularniejszą działalnością była agroturystyka, którą zajmowało się 454 gospodarstw. Kolejnymi dziedzinami w omawianych gospodarstwach były nierolnicze prace kontraktowe – 145 oraz akwakultura – 121.

**Rys. 3. Gospodarstwa prowadzące działalność inną niż rolniczą według wybranych dziedzin w 2013 r.**



W kraju zanotowano blisko 8,3 tys. gospodarstw zajmujących się agroturystyką, z czego ze względu na walory przyrodnicze, najwięcej w województwach małopolskim – 1,6 tys. i warmińsko-mazurskim – 0,8 tys. natomiast dolnośląskie zajęło 8. miejsce.

**Tabl. 2. Gospodarstwa rolne według rodzaju prowadzonej działalności gospodarczej w 2013 r.**

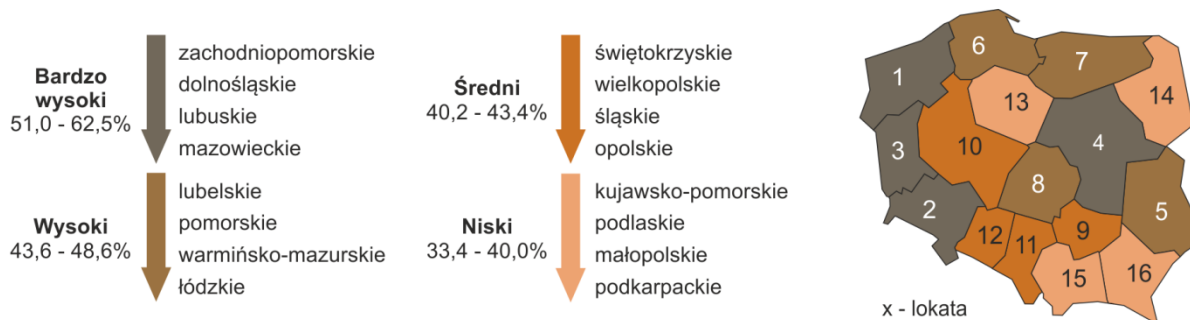
Wyszczególnienie	Ogółem	Gospodarstwo prowadzące			działalność rolniczą i inną niż rolnicza
		wyłącznie działalność rolniczą	w tym		
			wyłącznie roślinną	mieszaną	
<b>O g ó ł e m</b> .....	<b>59544</b>	<b>57672</b>	<b>35731</b>	<b>21732</b>	<b>1871</b>
w tym gospodarstwa indywidualne ...	59072	57257	35394	21655	1814

W przekroju terytorialnym, zauważa się, że znaczna część gospodarstw rolnych prowadziła **wyłącznie działalność rolniczą**. W kraju odsetek ten wynosił 97,4%, natomiast województwo dolnośląskie wraz z kujawsko-pomorskim – 96,9% zajęło 10. lokatę przed: śląskim – 96,8%, warmińsko-mazurskim – 96,3%, lubuskim – 96,2% zachodniopomorskim – 95,7% oraz pomorskim – 94,9%. Największy udział gospodarstw prowadzących działalność rolniczą zanotowano w województwie świętokrzyskim – 98,6%.



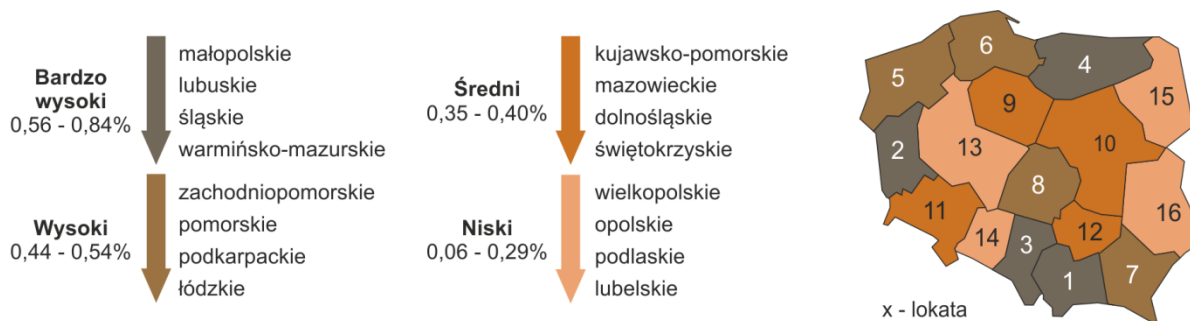
Biorąc pod uwagę kierunek produkcji rolniczej województwo dolnośląskie należało do województw o najwyższym udziale gospodarstw zajmujących się produkcją roślinną – 2. lokata w kraju (62,0%), po zachodniopomorskim (62,5%). Dla porównania w kraju spośród ogółu gospodarstw rolnych prowadzących wyłącznie działalność rolniczą – 44,2% prowadziło jedynie uprawę roślin.

**Rys. 4. Udział gospodarstw prowadzących wyłącznie działalność roślinną w ogóle gospodarstw prowadzących wyłącznie działalność rolniczą w 2013 r. - lokaty województw**



Udział gospodarstw nastawionych wyłącznie na produkcję zwierzęcą był relatywnie niski we wszystkich województwach, a dolnośląskie zajęło 11. lokatę. W kraju odsetek ten wynosił 0,40%.

**Rys. 5. Udział gospodarstw prowadzących wyłącznie działalność zwierzęcą w ogóle gospodarstw prowadzących wyłącznie działalność rolniczą w 2013 r. - lokaty województw**



Znacznie bardziej popularnym kierunkiem produkcji była działalność mieszana – w kraju taką dziedziną działalności zajmowała się ponad połowa gospodarstw rolnych (55,4%). Dolnośląskie zajęło dopiero 15. lokatę (37,7%) przed zachodniopomorskim (37,0%). Do województw o najwyższym odsetku gospodarstw prowadzących działalność mieszaną należały: podkarpackie (66,2%), małopolskie (64,0%) oraz podlaskie (60,6%).

**Rys. 6. Udział gospodarstw prowadzących działalność mieszaną w ogóle gospodarstw prowadzących wyłącznie działalność rolniczą w 2013 r. - lokaty województw**



Forma gospodarowania w ramach gospodarstwa ekologicznego, wpisuje się w koncepcję rolnictwa zrównoważonego i promuje przyjazność gospodarstw ekologicznych dla środowiska oraz produkcję produktów rolnych o wysokich walorach odżywczych.

W woj. dolnośląskim w 2013 r. zaledwie 890 gospodarstw rolnych (1,5% ogółu gospodarstw rolnych) posiadało certyfikat rolnictwa ekologicznego nadany przez jednostkę certyfikującą lub było w trakcie przedstawiania

na ekologiczne metody produkcji rolniczej (w kraju 19,8 tys., tj. 1,4%). W gospodarstwach indywidualnych zanotowano 859 tego typu gospodarstw. Województwo dolnośląskie, na tle innych województw, charakteryzuje się niewielkim odsetkiem (4,5% w kraju) takich gospodarstw, zajmując 10. miejsce. Najwięcej gospodarstw ekologicznych znajdowało się w województwach: zachodniopomorskim – 13,9%, warmińsko-mazurskim – 13,7% i podlaskim – 11,7%. Gospodarstw z powierzchnią użytków rolnych z certyfikatem, na której stosowano ekologiczne metody produkcji było 835, z czego – 584 zajmowało się ekologiczną uprawą łąk i pastwisk bez terenów ekstensywnego wypasu, a 396 otrzymało go ze względu na ekologiczną produkcję zbóż na ziarno.

**Sprzedż własnych produktów rolnych w okresie 12 miesięcy poprzedzających badanie zadeklarowało 45,3 tys. gospodarstw rolnych, tj. 76,1% ogółu.**

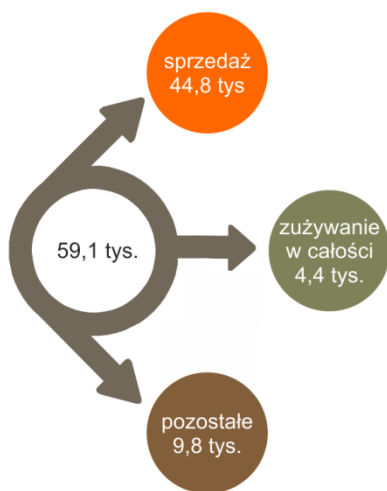
**Tabl. 3. Struktura gospodarstw rolnych prowadzących sprzedaż własnych produktów rolnych według grup obszarowych użytków rolnych w 2013 r.**

Grupy obszarowe użytków rolnych	Liczba gospodarstw ogółem		Liczba gospodarstw indywidualnych	
	w sztukach	w odsetkach	w sztukach	w odsetkach
<b>O g ó ł e m.....</b>	<b>45304</b>	<b>100,0</b>	<b>44838</b>	<b>100,0</b>
do 1 ha włącznie.....	642	1,4	640	1,4
powyżej 1 ha.....	44662	98,6	44198	98,6
1-2.....	6519	14,4	6508	14,5
2-3.....	4978	11,0	4968	11,1
3-5.....	6641	14,7	6624	14,8
5-10.....	10782	23,8	10749	24,0
10-15.....	5009	11,1	4997	11,1
15-20.....	2905	6,4	2892	6,4
20-50.....	4769	10,5	4714	10,5
50 ha i więcej.....	3059	6,8	2746	6,1

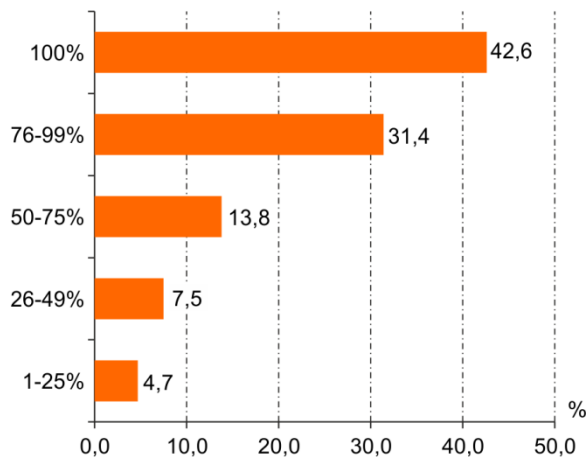
Najwyższy odsetek gospodarstw prowadzących sprzedaż produktów własnych odnotowano w grupach obszarowych 5-10 ha UR – 23,8% (w tym w gospodarstwach indywidualnych – 24,0%) oraz 3-5 ha UR – 14,7% (14,8%). Analiza struktury indywidualnych **gospodarstw rolnych według kierunków przeznaczenia końcowej produkcji rolniczej** wykazała, że 4,4 tys. czyli 7,4% gospodarstw rolnych prowadziło produkcję rolniczą wyłącznie na samozaopatrzenie, natomiast znaczna większość – 44,8 tys., tj. 75,9% prowadziło sprzedaż swoich produktów.

**Wykr. 2. Gospodarstwa według kierunków przeznaczenia końcowej produkcji rolniczej w 2013 r.**

Według kierunków przeznaczenia końcowej produkcji rolniczej



Według odsetka sprzedaży

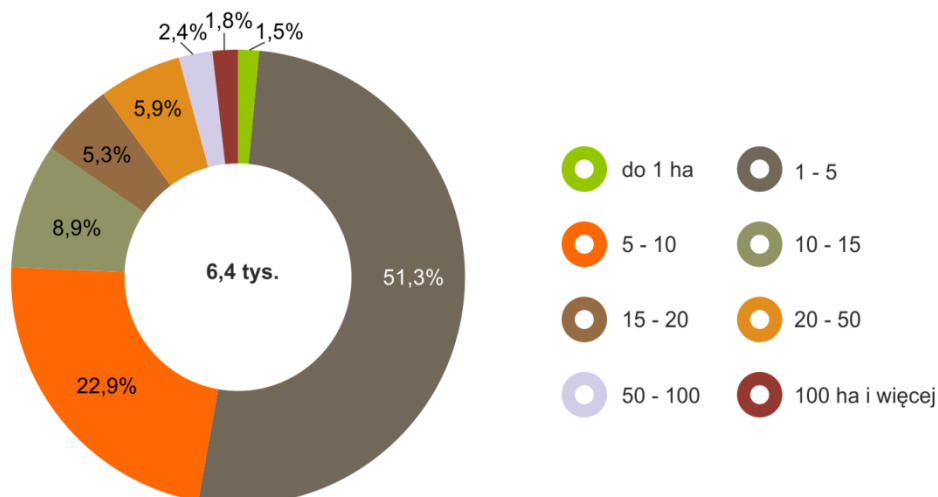




Biorąc pod uwagę udział sprzedawanych produktów rolnych najczęściej gospodarstw – 42,6% sprzedawało swoje produkty w całości, a 31,4% wykazywało sprzedaż na poziomie od 76-99%.

Gospodarstw, w których **wartość bezpośredniej sprzedaży konsumentom** wynosiła więcej niż 50% wartości ogólnej sprzedaży gospodarstwa rolnego było 6,4 tys., tj. 10,8% ogółu gospodarstw rolnych.

**Wykr. 3. Struktura liczby gospodarstw, w których wartość bezpośredniej sprzedaży konsumentom wynosiła więcej niż 50% wartości ogólnej sprzedaży gospodarstwa rolnego według grup obszarowych UR w 2013 r.**



Analizując strukturę obszarową gospodarstw rolnych których wartość sprzedaży konsumentom wynosiła ponad 50% można zauważyć, że ponad połowa gospodarstw rolnych, tj. 51,3% charakteryzowała się powierzchnią od 1 do 5 ha UR. Dość znaczny udział stanowiły również gospodarstwa o areale od 5 do 10 ha UR (22,9%).

**Korzystanie ze wsparcia wykwalifikowanych doradców** zadeklarowało 25,3 tys. użytkowników gospodarstw rolnych. Do najbardziej popularnych tematów wsparcia należała kwestia ochrony roślin – 20,9 tys., nawożenie – 13,9 tys. oraz korzystanie z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich – 12,5 tys. Ze wsparcia w zakresie zagadnień prawnych skorzystało 3,1 tys. użytkowników gospodarstw rolnych.

**Tabl. 4. Gospodarstwa rolne korzystające ze wsparcia wykwalifikowanych doradców w 2013 r.**

Wyszczególnienie	Ogółem	Wsparcie w podejmowaniu decyzji w zakresie						
		ochrony roślin	nawożenia	chowu i hodowli zwierząt gospodarskich	wprowadzenia systemów kontroli bezpieczeństwa żywności	korzystania z PROW	zagadnień prawnych	innych zagadnień
<b>O g ó ł e m</b> .....	<b>25290</b>	<b>20946</b>	<b>13856</b>	<b>3192</b>	<b>3053</b>	<b>12532</b>	<b>3146</b>	<b>3584</b>
w tym gospodarstwa indywidualne .....	25074	20784	13718	3155	3020	12452	3055	3516

**Integrowana ochrona roślin** polega na zapewnieniu ochrony upraw przed organizmami szkodliwymi dla roślin na odpowiednim poziomie przy jednoczesnym zachowaniu opłacalności ekonomicznej produkcji rolniczej i ograniczeniu negatywnych skutków. Działania w ramach integrowanej ochrony roślin powinny być oparte na świadomym wykorzystywaniu wiedzy i znajomości warunków klimatyczno-glebowych gospodarstwa, wsparte przez właściwy monitoring występowania organizmów szkodliwych, z uwzględnieniem progów szkodliwości ekonomicznej. W 2013 r. tylko 8,9% użytkowników gospodarstw rolnych oceniło poziom znajomości zasad integrowanej ochrony roślin na poziomie wysokim. Znaczny udział (42,1%) użytkowników gospodarstw deklarowało średnią znajomość takich działań.

**Tabl. 5. Gospodarstwa rolne według poziomu znajomości zasad integrowanej ochrony roślin w 2013 r.**

Wyszczególnienie	Ogółem	Poziomy znajomości zasad integrowanej ochrony roślin			
		wysoki	średni	niski	brak
w liczbach bezwzględnych					
<b>O g ó ł e m</b> .....	<b>59544</b>	<b>5319</b>	<b>25076</b>	<b>13097</b>	<b>16052</b>
w tym gospodarstwa indywidualne .....	59072	5203	24783	13057	16029
w odsetkach					
<b>O g ó ł e m</b> .....	<b>100,0</b>	<b>8,9</b>	<b>42,1</b>	<b>22,0</b>	<b>27,0</b>
w tym gospodarstwa indywidualne .....	100,0	8,8	42,0	22,1	27,1

Jakikolwiek brak wiedzy na temat zasad stosowania integrowanej ochrony roślin zanotowano w 27,0% gospodarstw. W gospodarstwach indywidualnych występowały podobne tendencje.

Znaczna większość osób kierujących gospodarstwami rolnymi (72,2%) posiadało ponad 10-letnie **doświadczenie w prowadzeniu gospodarstwa**, w tym 41,6% stanowiły osoby prowadzące gospodarstwa 21 lat i więcej. Dla porównania w kraju udziały te wynosiły odpowiednio 72,0% oraz 39,8%.

W gospodarstwach o powierzchni 10-15 ha UR najdłuższy staż w kierowaniu gospodarstwem (21 lat i więcej) posiadała prawie połowa (49,4%) osób. W grupie obszarowej 50 ha UR i więcej odsetek osób kierujących gospodarstwem o najkrótszym stażu w prowadzeniu gospodarstwa wynosił 2,2%.

**Tabl. 6. Struktura liczby gospodarstw rolnych według stażu kierowania gospodarstwem i grup obszarowych użytków rolnych w 2013 r.**

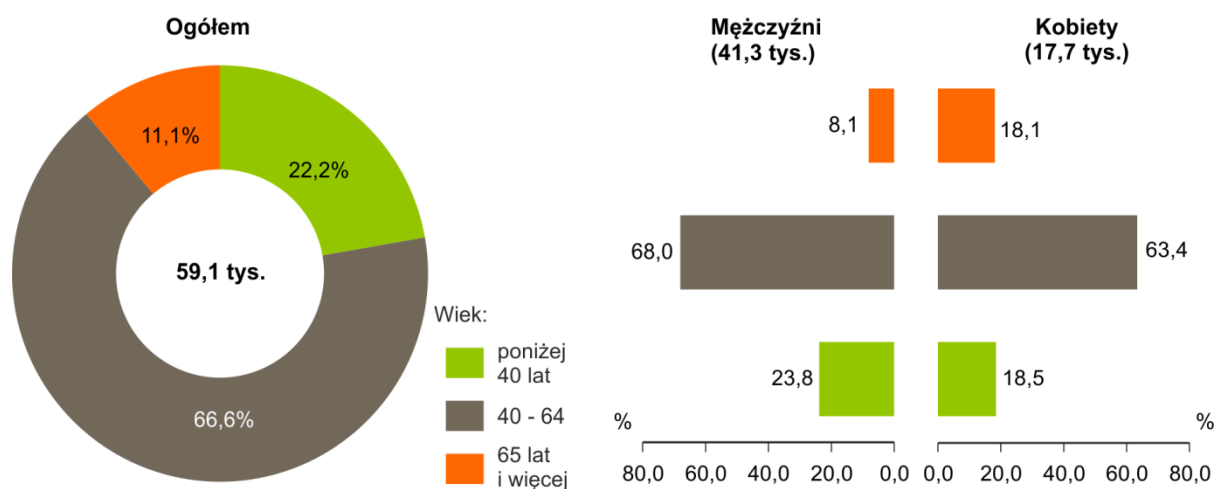
Grupy obszarowe użytków rolnych	Gospodarstwa prowadzone przez kierującego					
	ogółem	do 1 roku	2-5	6-10	11-20	21 lat i więcej
<b>O g ó ł e m</b> .....	<b>100,0</b>	<b>0,9</b>	<b>10,2</b>	<b>16,6</b>	<b>30,6</b>	<b>41,6</b>
do 1 ha włącznie .....	100,0	0,1	13,3	12,0	34,5	40,0
powyżej 1 ha .....	100,0	0,9	10,1	16,7	30,6	41,6
1-2.....	100,0	0,7	9,7	17,8	35,6	36,2
2-3.....	100,0	0,9	13,3	13,8	34,4	37,6
3-5.....	100,0	1,4	10,3	18,4	27,6	42,3
5-10.....	100,0	0,7	9,9	16,9	29,6	42,9
10-15.....	100,0	0,9	7,9	15,4	26,4	49,4
15-20.....	100,0	0,4	12,3	17,3	26,1	43,8
20-50.....	100,0	0,8	9,8	16,0	26,4	47,0
50 ha i więcej .....	100,0	2,2	7,6	16,6	32,3	41,4

Wyniki BSGR 2013 wykazały, że ponad połowa – 31,2 tys. osób, tj. 52,4% ogółu osób kierujących gospodarstwem rolnym miała **wykształcenie rolnicze** (w kraju odsetek ten wynosił 47,8%). Najwięcej (24,6%) kierujących ukończyło kurs rolniczy, wykształcenie średnie zawodowe posiadało 12,8% kierujących, a zasadnicze zawodowe – 10,4%, natomiast tylko 4,1% ukończyło studia wyższe. W województwie dolnośląskim 47,6% osób zajmujących się zarządzaniem w gospodarstwie nie posiadało wykształcenia rolniczego, przy czym udział tych osób w ogólnej liczbie osób kierujących był najwyższy (60,8%) w grupie obszarowej od 2 do 3 ha UR. W gospodarstwach największych o powierzchni 50 ha UR i więcej 76,8% kierujących posiadało wykształcenie rolnicze, z czego 28,8% miało wykształcenie średnie zawodowe, co piąta osoba skończyła kurs rolniczy, a co ósma ukończyła studia wyższe.

**Tabl. 7. Struktura gospodarstw rolnych według poziomu wykształcenia rolniczego osoby kierującej gospodarstwem i grup obszarowych użytków rolnych w 2013 r.**

Grupy obszarowe użytków rolnych	Gospodarstwa ogółem	Gospodarstwa, których kierujący posiada wykształcenie rolnicze (w %)						Brak wykształcenia rolniczego
		razem	wyższe	policealne	średnie zawodowe	zasadnicze zawodowe	kurs rolniczy	
<b>Ogółem</b> .....	<b>100,0</b>	<b>52,4</b>	<b>4,1</b>	<b>0,6</b>	<b>12,8</b>	<b>10,4</b>	<b>24,6</b>	<b>47,6</b>
do 1 ha włącznie ...	100,0	43,4	3,5	0,0	6,5	4,5	28,9	56,6
powyżej 1 ha .....	100,0	52,6	4,1	0,6	12,9	10,5	24,5	47,4
1-2 .....	100,0	41,3	4,8	0,3	10,3	5,5	20,3	58,7
2-3 .....	100,0	39,2	2,5	0,2	6,7	4,0	25,8	60,8
3-5 .....	100,0	46,0	4,2	0,2	8,7	7,9	25,0	54,0
5-10 .....	100,0	55,5	2,9	0,8	11,9	12,7	27,3	44,5
10-15 .....	100,0	62,7	2,7	0,1	15,3	17,3	27,2	37,3
15-20 .....	100,0	68,0	3,8	2,4	20,2	19,9	21,6	32,0
20-50 .....	100,0	69,8	4,4	0,9	21,8	16,8	26,0	30,2
50 ha i więcej .....	100,0	76,8	12,1	1,2	28,8	13,5	21,2	23,2

W województwie dolnośląskim osobami kierującymi indywidualnymi gospodarstwami rolnymi byli przede wszystkim mężczyźni, którzy stanowili 70,0% ogółu kierujących. Co piąta osoba kierująca nie przekroczyła 40 lat, a wiek większości (66,6% ogółu kierujących) mieścił się w przedziale 40-64 lata.

**Wykr. 4. Struktura liczby gospodarstw indywidualnych według płci i wieku osoby kierującej w 2013 r.**

Analizując relację płci do wieku można stwierdzić, że częściej kierującymi gospodarstwami rolnymi byli młodsi mężczyźni niż kobiety. Odsetek mężczyzn w wieku poniżej 40 lat wynosił 23,8% i był wyższy o 5,3 p. proc. niż w przypadku kobiet. Natomiast udział kobiet w wieku 65 lat i więcej stanowił 18,1% ogółu kierujących kobiet i było to więcej o 10,0 p. proc. od mężczyzn.

## UŻYTKOWANIE GRUNTÓW

Aktualny układ zagospodarowania przestrzeni województwa dolnośląskiego odzwierciedla przede wszystkim struktura użytkowania gruntów. Łączna powierzchnia województwa według stanu na dzień 1 stycznia 2013 r. wynosiła 1994,7 tys. ha. W 2013 r. ogólna powierzchnia gruntów w użytkowaniu gospodarstw rolnych, których użytkownicy mieli siedzibę (mieszkali) na terenie województwa dolnośląskiego wynosiła 976,3 tys. ha. Użytki rolne są główną formą wykorzystania ziemi przez gospodarstwa rolne – obejmowały areał 922,9 tys. ha, co stanowiło 94,5% powierzchni ogólnej gospodarstw rolnych oraz 46,3% powierzchni całego województwa.

W strukturze użytkowania ziemi dominowały grunty pod zasiewami, które zajmowały 729,7 tys. ha (79,1% UR oraz 80,3% UR w dobrej kulturze). Mniejszy areał obejmował łąki (117,6 tys. ha, tj. 12,7% UR) i pastwiska (25,7 tys. ha, tj. 2,8% UR). Niewielki natomiast był udział użytków rolnych pozostałych, które zajmowały 13,7 tys. ha (1,5%). Lasy i grunty leśne zajmowały 19,1 tys. ha i stanowiły 2,0% ogólnej powierzchni, zaś grunty pozostałe zajmowały powierzchnię 34,3 tys. ha, co w ogólnej powierzchni gospodarstw rolnych stanowiło 3,5%.

W gospodarstwach rolnych o powierzchni powyżej 1 ha UR znajdowało się 922,0 tys. ha użytków rolnych, tj. o 0,4% więcej w porównaniu do 2010 r. W ciągu 3 lat areał użytków rolnych utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej zwiększył się o 1,3%.

**Tabl. 8. Powierzchnia gruntów gospodarstw rolnych oraz struktura ich użytkowania w 2013 r.**

Wyszczególnienie	Powierzchnia ogólna	Użytki rolne								Lasy i grunty leśne	Pozostałe grunty
		razem	w tym w dobrej kulturze								
			razem	pod zasiewami	grunty ugorowane	ogrody przydomowe	łąki trwałe	pastwiska trwałe	uprawy trwałe		
w hektarach											
<b>Ogółem.....</b>	<b>976338</b>	<b>922943</b>	<b>909222</b>	<b>729701</b>	<b>26534</b>	<b>1270</b>	<b>117610</b>	<b>25681</b>	<b>8426</b>	<b>19101</b>	<b>34295</b>
w tym gospodarstwa indywidualne.....	809184	764880	755308	590017	25123	1240	108758	22783	7387	16315	27989
w odsetkach według rodzaju użytków											
<b>Ogółem.....</b>	<b>100,0</b>	<b>94,5</b>	<b>93,1</b>	<b>74,7</b>	<b>2,7</b>	<b>0,1</b>	<b>12,0</b>	<b>2,6</b>	<b>0,9</b>	<b>2,0</b>	<b>3,5</b>
w tym gospodarstwa indywidualne.....	100,0	94,5	93,3	72,9	3,1	0,2	13,4	2,8	0,9	2,0	3,5
w odsetkach według form własności											
<b>Ogółem.....</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>
w tym gospodarstwa indywidualne.....	82,9	82,9	83,1	80,9	94,7	97,6	92,5	88,7	87,7	85,4	81,6

Areał **użytków rolnych** w gospodarstwach rolnych wynosił 922,9 tys. ha, a liczba gospodarstw użytkujących użytki rolne wyniosła 59,4 tys., w tym 58,4 tys. gospodarstw posiadało powyżej 1 ha UR, a 1,1 tys. gospodarstw posiadało powierzchnię użytków rolnych do 1 ha włącznie.

W województwie występuje duże skupienie użytków rolnych w gospodarstwach znajdujących się w przedziale powyżej 50 ha UR. W grupie tej znajdowało się 5,3% gospodarstw posiadających UR oraz 53,0% powierzchni użytków rolnych. W latach 2010-2013 powierzchnia użytków rolnych będących własnością tej grupy obszarowej zwiększyła się o 3,3%. Taka koncentracja ziemi pozwala na jej efektywniejsze wykorzystanie, ale przede wszystkim gwarantuje efektywne wykorzystanie zasobów pracy i trwałego majątku produkcyjnego, czyli wyższą produktywność.

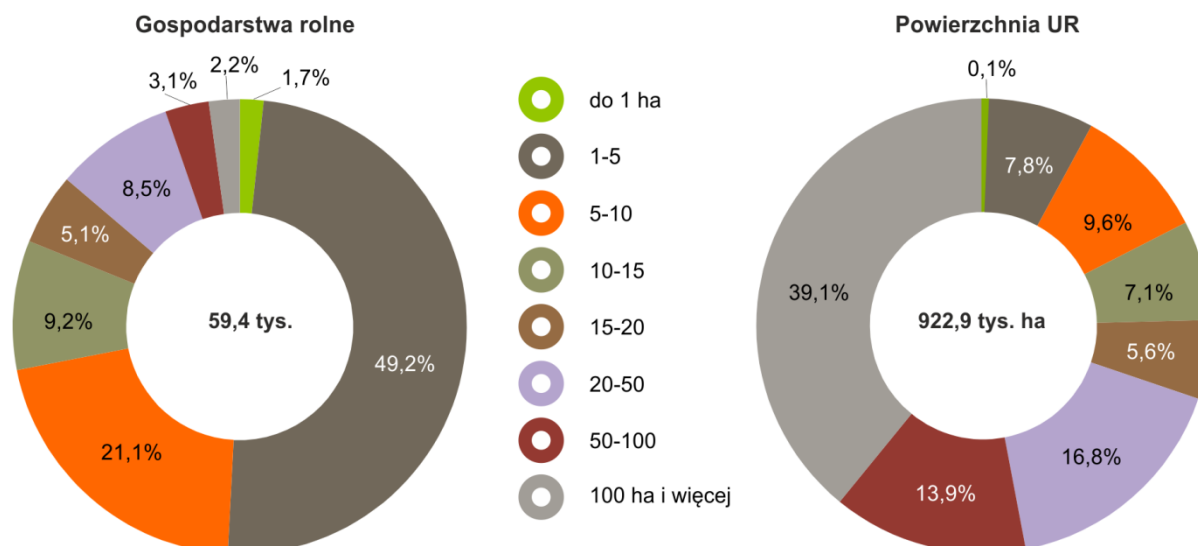
Gospodarstwa o powierzchni 1-5 ha UR włącznie stanowiły prawie połowę (49,2%) ogółu gospodarstw posiadających UR, a użytkowały zaledwie 7,8% ogólnej powierzchni użytków rolnych.

Gospodarstw rolnych posiadających UR i prowadzących wyłącznie działalność rolniczą było 57,5 tys. a powierzchnia użytków rolnych takich gospodarstw wynosiła 859,4 tys. ha.

Największą ogólną powierzchnię użytków rolnych w gospodarstwach rolnych prowadzących wyłącznie działalność rolniczą odnotowano w województwie mazowieckim (1844,3 tys. ha), a województwo dolnośląskie zajęło 8. lokatę.

Średnia powierzchnia UR w gospodarstwach prowadzących wyłącznie działalność rolniczą i posiadających UR wyniosła 14,94 ha (w kraju 9,94 ha).

**Wykr. 5. Struktura liczby gospodarstw rolnych posiadających UR oraz powierzchni UR według grup obszarowych w 2013 r.**



Odsetek gospodarstw rolnych posiadających UR w dobrej kulturze w procentach ogółu w poszczególnych grupach obszarowych był wysoki i tak w gospodarstwach o powierzchni do 1 ha UR włącznie wynosił 88,6%, w grupie powyżej 1 ha UR – 99,8%, natomiast w grupach od 10-100 ha UR – 100,0%.

**Tabl. 9. Powierzchnia ogólna, w tym użytków rolnych w powiązaniu z liczbą gospodarstw rolnych w 2013 r.**

Grupy obszarowe użytków rolnych	Liczba gospodarstw posiadających grunty ogółem	Powierzchnia w ha					
		ogółem	średnia w 1 gospodarstwie	w tym użytków rolnych			
				razem	średnia w 1 gospodarstwie	w dobrej kulturze	
razem				razem	średnia w 1 gospodarstwie		
<b>O g ó ł e m .....</b>	<b>59526</b>	<b>976338</b>	<b>16,40</b>	<b>922943</b>	<b>15,54</b>	<b>909222</b>	<b>15,33</b>
do 1 ha włącznie ..	1107	1643	1,48	937	0,95	934	0,95
powyżej 1 .....	58420	974695	16,68	922005	15,78	908288	15,57
1-2 .....	12481	21730	1,74	18107	1,45	17706	1,43
2-3 .....	7406	19985	2,70	17843	2,41	17424	2,35
3-5 .....	9335	38895	4,17	35795	3,83	35063	3,76
5-10.....	12509	95704	7,65	88318	7,06	86437	6,92
10-15.....	5444	70139	12,88	65820	12,09	64819	11,91
15-20.....	3018	54268	17,98	51804	17,17	51249	16,98
20-50.....	5049	163908	32,46	155000	30,70	151579	30,02
50 ha i więcej.....	3178	510067	160,50	489318	153,97	484011	152,49

Średnio na jedno gospodarstwo rolne przypadało 16,40 ha gruntów ogółem i 15,54 ha użytków rolnych, w tym 15,33 ha użytków rolnych utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej. Dla porównania w kraju przeciętna powierzchnia gospodarstwa rolnego wynosiła odpowiednio: 11,54 ha, 10,25 ha oraz 10,14 ha. Województwo dolnośląskie na tle innych województw zajęło 7. lokatę – większe przeciętne gospodarstwa zarówno pod względem gruntów ogółem jak i użytków rolnych zanotowano w województwach: zachodniopomorskim, warmińsko-mazurskim, lubuskim, opolskim, pomorskim i kujawsko-pomorskim.

Przeciętna powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach o powierzchni powyżej 1 ha UR w porównaniu do 2010 r. zwiększyła się o 0,58 ha.

W ogólnej powierzchni użytków rolnych **grunty pod zasiewami** zajmowały 729,7 tys. ha, tj. 74,7% powierzchni gospodarstw ogółem oraz 79,1% powierzchni użytków rolnych będących w użytkowaniu gospodarstw rolnych. Liczba gospodarstwa posiadających grunty pod zasiewami wynosiła 48,8 tys., tj. 81,9% ogółu gospodarstw rolnych oraz 82,1% gospodarstw posiadających UR. Średnio na 1 gospodarstwo rolne przypadało 14,96 ha gruntów pod zasiewami.

**Tabl. 10. Powierzchnia gruntów pod zasiewami w powiązaniu z liczbą gospodarstw rolnych w 2013 r.**

Grupy obszarowe użytków rolnych	Liczba gospodarstw		Powierzchnia		
	w sztukach	w odsetkach	w ha	w odsetkach	średnia w 1 gospodarstwie w ha
<b>O g ó ł e m.....</b>	<b>48778</b>	<b>100,0</b>	<b>729701</b>	<b>100,0</b>	<b>14,96</b>
do 1 ha włącznie .....	535	1,1	446	0,1	0,83
powyżej 1 ha .....	48243	98,9	729255	99,9	15,12
1-2.....	8779	18,0	10678	1,5	1,22
2-3.....	5513	11,3	11016	1,5	2,00
3-5.....	7553	15,5	23006	3,2	3,05
5-10.....	11159	22,9	62877	8,6	5,63
10-15.....	4905	10,1	48922	6,7	9,97
15-20.....	2841	5,8	41571	5,7	14,63
20-50.....	4556	9,3	116966	16,0	25,67
50 ha i więcej.....	2939	6,0	414219	56,8	140,94

W poszczególnych grupach obszarowych użytków rolnych gospodarstwa największe, o powierzchni 50 ha i więcej – stanowiące 6,0% ogółu gospodarstw posiadających zasiewy – użytkowały 56,8% powierzchni zasiewów. Na 1 gospodarstwo w tej grupie obszarowej przypadało 140,94 ha powierzchni zasiewów. Najwyższy odsetek gospodarstw posiadających grunty pod zasiewami wystąpił wśród gospodarstw małych o powierzchni do 10 ha UR (67,7%), ale użytkowana przez nie powierzchnia zasiewów była relatywnie nieduża i stanowiła 14,7% ogólnego areалу zasiewów. W tej grupie obszarowej na 1 gospodarstwo przypadało 3,26 ha zasiewów. Gospodarstwa o powierzchni 5-10 ha UR, których udział w ogólnej liczbie gospodarstw posiadających zasiewy wynosił 22,9%, posiadały 8,6% ogólnej powierzchni pod zasiewami. W grupie tej na 1 gospodarstwo przypadało średnio 5,63 ha powierzchni zasiewów.

**Tabl. 11. Powierzchnia gruntów ugorowanych według grup obszarowych użytków rolnych w gospodarstwach posiadających grunty ugorowane w 2013 r.**

Grupy obszarowe użytków rolnych	Liczba gospodarstw		Powierzchnia		
	w sztukach	w odsetkach	w ha	w odsetkach	średnia w 1 gospodarstwie w ha
<b>O g ó ł e m.....</b>	<b>3420</b>	<b>100,0</b>	<b>26534</b>	<b>100,0</b>	<b>7,76</b>
do 1 ha włącznie .....	145	4,2	141	0,5	0,97
powyżej 1 ha .....	3275	95,8	26393	99,5	8,06
1-2.....	583	17,0	610	2,3	1,05
2-3.....	367	10,7	398	1,5	1,08
3-5.....	356	10,4	683	2,6	1,92
5-10.....	700	20,5	2691	10,1	3,84
10-15.....	206	6,0	1281	4,8	6,22
15-20.....	210	6,1	1069	4,0	5,09
20-50.....	451	13,2	4751	17,9	10,53
50 ha i więcej.....	402	11,8	14910	56,2	37,09

Największy udział powierzchni **gruntów ugorowanych** przypadła na gospodarstwa największe, tj. o powierzchni użytków rolnych 50 ha i więcej – 56,2%. Jednocześnie w tej grupie obszarowej notowano niewielką

liczbę gospodarstw (11,8% ogólnej liczby gospodarstw rolnych). Średnia powierzchnia gruntów ugorowanych przypadająca na 1 gospodarstwo ogółem wynosiła 7,76 ha.

**Łąki i pastwiska trwałe** zajmowały w województwie 143,3 tys. ha, co stanowiło 15,5% użytków rolnych. Średnia powierzchnia łąk trwałych przypadająca na 1 gospodarstwo rolne wynosiła 3,59 ha i była o 1,40 ha niższa niż przeciętna powierzchnia pastwisk trwałych. Najwięcej gospodarstw rolnych posiadających trwałe użytki zielone należało do grupy obszarowej 5-10 ha UR, natomiast gospodarstwa największe (w grupie obszarowej 50 ha i więcej) skupiały największy udział powierzchni zarówno łąk trwałych, jak i pastwisk trwałych, tj. stanowiły odpowiednio 31,4% i 53,1%.

**Tabl. 12. Powierzchnia łąk i pastwisk trwałych według grup obszarowych użytków rolnych w gospodarstwach posiadających łąki trwałe i pastwiska trwałe w 2013 r.**

Grupy obszarowe użytków rolnych	Łąki trwałe			Pastwiska trwałe		
	liczba gospodarstw	powierzchnia		liczba gospodarstw	powierzchnia	
	w sztukach	w ha	średnia w 1 gospodarstwie w ha	w sztukach	w ha	średnia w 1 gospodarstwie w ha
<b>O g ó ł e m .....</b>	<b>32805</b>	<b>117610</b>	<b>3,59</b>	<b>5151</b>	<b>25681</b>	<b>4,99</b>
do 1 ha włącznie ..	264	202	0,77	78	39	0,50
powyżej 1 ha.....	32541	117408	3,61	5072	25642	5,06
1-2 .....	5947	5699	0,96	293	217	0,74
2-3 .....	3888	5163	1,33	279	273	0,98
3-5 .....	5233	10188	1,95	422	498	1,18
5-10.....	7171	17306	2,41	1334	2347	1,76
10-15.....	3648	12250	3,36	824	1777	2,16
15-20.....	1770	6970	3,94	403	1212	3,01
20-50.....	3149	22922	7,28	934	5689	6,09
50 ha i więcej .....	1735	36911	21,27	583	13629	23,38

**Powierzchnia lasów i gruntów leśnych** w województwie wynosiła 19,1 tys. ha, co stanowiło 2,0% powierzchni ogólnej. Lasy, łącznie z gruntami związanymi z gospodarką leśną występują przede wszystkim w gospodarstwach dużych o powierzchni powyżej 20 ha (57,4% ogółu powierzchni), w tym w grupie obszarowej 50 ha i więcej stanowiły 38,6% ogólnej powierzchni.

**Tabl. 13. Powierzchnia lasów i gruntów leśnych według grup obszarowych użytków rolnych w gospodarstwach posiadających lasy i/lub grunty leśne w 2013 r.**

Grupy obszarowe użytków rolnych	Liczba gospodarstw		Powierzchnia		
	w sztukach	w odsetkach	w ha	w odsetkach	średnia w 1 gospodarstwie w ha
<b>O g ó ł e m .....</b>	<b>11799</b>	<b>100,0</b>	<b>19101</b>	<b>100,0</b>	<b>1,62</b>
do 1 ha włącznie .....	191	1,6	212	1,1	1,11
powyżej 1 ha.....	11608	98,4	18890	98,9	1,63
1-2 .....	1345	11,4	1158	6,1	0,86
2-3 .....	765	6,5	635	3,3	0,83
3-5 .....	1373	11,6	620	3,2	0,45
5-10.....	2742	23,2	2883	15,1	1,05
10-15.....	1476	12,5	1625	8,5	1,10
15-20.....	826	7,0	997	5,2	1,21
20-50.....	1679	14,2	3593	18,8	2,14
50 ha i więcej .....	1402	11,9	7379	38,6	5,26

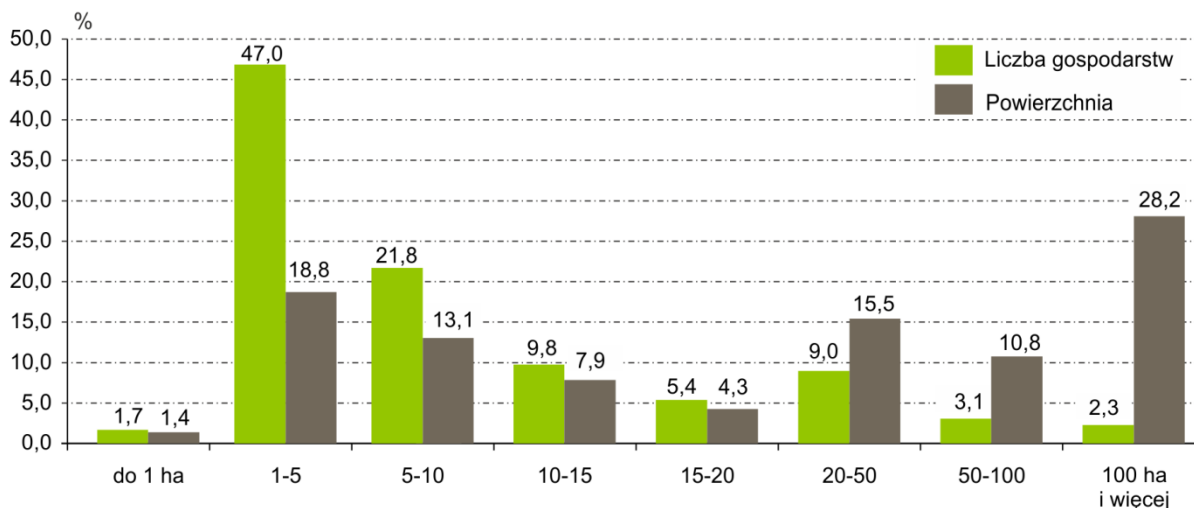


Najwięcej gospodarstw posiadających lasy i grunty leśne było w przedziale 5-10 ha (23,2% gospodarstw rolnych) oraz 20-50 ha (14,2%).

Obok użytków rolnych oraz lasów i gruntów leśnych w strukturze użytkowania ziemi wyodrębnia się również **pozostałe grunty**, do których między innymi zalicza się grunty pod zabudowaniami, podwórza czy nieużytki. W województwie dolnośląskim zanotowano 34,3 tys. takich gruntów, w tym 81,6% w gospodarstwach indywidualnych.

Spośród ogółu gospodarstw posiadających pozostałe grunty najwięcej było ich w grupach obszarowych do 10 ha (1-5 ha – 47,0% oraz 5-10 ha – 21,8%).

**Wykr. 6. Struktura liczby gospodarstw rolnych posiadających pozostałe grunty oraz powierzchnia pozostałych gruntów według grup obszarowych UR w 2013 r.**



Jeżeli chodzi o powierzchnię pozostałych gruntów to największy odsetek w procentach ogółu powierzchni odnotowano w gospodarstwach dużych o powierzchni 50 ha i więcej UR (39,0%), w tym o powierzchni 100 ha i więcej (28,2%). Przeciętna powierzchnia pozostałych gruntów przypadająca na 1 gospodarstwo rolne była niewielka i wynosiła 0,72 ha.

**POWIERZCHNIA ZASIEWÓW**

Wyniki badania struktury gospodarstw rolnych przeprowadzonego w 2013 r. wykazały, że ogólna powierzchnia zasiewów wynosiła 729,7 tys. ha. W gospodarstwach zajmujących powierzchnię powyżej 1 ha UR zasiewy obejmowały areał 729,3 tys. ha i w porównaniu do 2010 r. było to prawie o 2% więcej, a powierzchnię tę uprawiało 48,2 tys. gospodarstw (w 2010 r. – 49,8 tys.). Powierzchnia zasiewów w gospodarstwach indywidualnych stanowiła 80,9% ogólnej powierzchni zasiewów w województwie.

**Tabl. 14. Powierzchnia zasiewów w gospodarstwach o powierzchni powyżej 1 ha UR według grup upraw**

Ziemniopłaty	2010		2013	
	ogółem		w tym gospodarstwa indywidualne	
	w tys. ha			
<b>O g ó ł e m</b> .....	<b>715,3</b>	<b>729,3</b>	<b>589,6</b>	
zboża ogółem <sup>a</sup> .....	507,6	522,4	431,5	
strączkowe jadalne .....	2,6	1,2	0,8	
ziemniaki .....	22,4	19,2	17,6	
przemysłowe .....	147,0	152,9	116,4	
pozostałe .....	35,7	33,5	23,2	

a Zboża podstawowe, owies z jęczmieniem, kukurydza na ziarno, gryka, proso i inne zbożowe.

Biorąc pod uwagę strukturę zasiewów w gospodarstwach rolnych o powierzchni powyżej 1 ha UR w ciągu 3 lat zanotowano nieznaczne zmiany w strukturze zasiewów podstawowych grup upraw. W dalszym ciągu najwięcej uprawia się zbóż oraz roślin przemysłowych, które w 2013 r. stanowiły odpowiednio 71,6% oraz 21,0% zasiewów ogółem (w 2010 r. odpowiednio 71,0% oraz 20,6%).

Województwo dolnośląskie na tle innych województw charakteryzowało się znacznym udziałem w powierzchni zasiewów roślin przemysłowych – 13,5% ogółu powierzchni zasiewów w kraju, co lokuje dolnośląskie na 1. miejscu oraz zbóż – 7,0% udziału zasiewów w kraju, co dało 6. lokatę po województwach: wielkopolskim, mazowieckim, lubelskim, kujawsko-pomorskim i łódzkim.

**Zboża**

Powierzchnia uprawy zbóż w województwie dolnośląskim w 2013 r. wynosiła 522,7 tys. ha i stanowiła 71,6% ogólnej powierzchni pod zasiewami. Zboża uprawiało 45,4 tys. gospodarstw rolnych, a średnia powierzchnia uprawy zbóż w gospodarstwie wynosiła 11,50 ha (w kraju 6,71 ha).

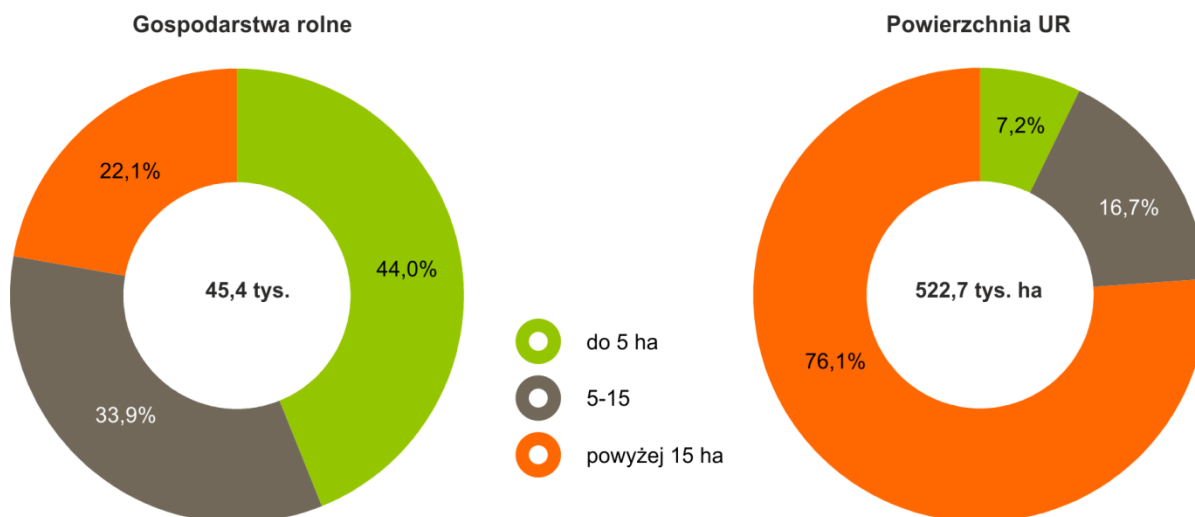
**Tabl. 15. Gospodarstwa rolne uprawiające zboża według grup obszarowych użytków rolnych w 2013 r.**

Grupy obszarowe użytków rolnych	Liczba gospodarstw		Powierzchnia		
	w sztukach	w odsetkach	w ha	w odsetkach	średnia w 1 gospodarstwie w ha
<b>O g ó ł e m</b> .....	<b>45443</b>	<b>100,0</b>	<b>522697</b>	<b>100,0</b>	<b>11,50</b>
do 1 ha włącznie .....	382	0,8	304	0,1	0,80
powyżej 1 ha .....	45061	99,2	522392	99,9	11,59
1-2 .....	7591	16,7	8917	1,7	1,17
2-3 .....	5069	11,2	9281	1,8	1,83
3-5 .....	6959	15,3	18913	3,6	2,72
5-10 .....	10650	23,4	49747	9,5	4,67
10-15 .....	4736	10,4	37696	7,2	7,96
15-20 .....	2771	6,1	30785	5,9	11,11
20-50 .....	4435	9,8	85067	16,3	19,18
50 ha i więcej .....	2852	6,3	281987	53,9	98,87

Pod względem udziału zbóż w strukturze zasiewów województwo dolnośląskie zajmowało 10. lokatę w kraju przed województwami: lubuskim, pomorskim, podlaskim, kujawsko-pomorskim, warmińsko-mazurskim i zachodniopomorskim.

W gospodarstwach o powierzchni powyżej 1 ha UR powierzchnia uprawy zbóż wynosiła 522,4 tys. ha, tj. o 2,9% więcej w porównaniu do 2010 r.

**Wykr. 7. Struktura liczby gospodarstw rolnych uprawiających zboża oraz powierzchni uprawy zbóż według grup obszarowych UR w 2013 r.**



Uprawą zbóż zajmowały się głównie gospodarstwa o powierzchni do 5 ha użytków rolnych. Stanowiły one 44,0% ogólnej liczby gospodarstw uprawiających zboża, ale powierzchnia uprawy zbóż w tych gospodarstwach stanowiła tylko 7,2% ogólnej powierzchni zasiewów zbóż. Udział gospodarstw o powierzchni 5-15 ha użytków rolnych wynosił 33,9%, a udział powierzchni uprawy zbóż w tej grupie gospodarstw wynosił 16,7%. Gospodarstwa o powierzchni powyżej 15 ha użytków rolnych stanowiły 22,1% ogólnej liczby gospodarstw, a uprawiały 76,1% ogólnego arealu zbóż.

**Rys. 7. Struktura powierzchni uprawy zbóż według skali uprawy w 2013 r.**



Biorąc pod uwagę powierzchnię uprawy zbóż według skali uprawy można stwierdzić, że odsetek powierzchni uprawy zbóż wzrastał wraz ze wzrostem arealu uprawy. W 2013 r. w grupie obszarowej do 1 ha UR wynosił 0,5% natomiast w przedziale od 1 do 5 ha – 10,5%, kolejno w grupie 5-10 ha – 12,0%, następnie w przedziale 10-20 ha – 13,6%, osiągając najwyższą wartość 63,4% dla powierzchni UR 20 ha i więcej.

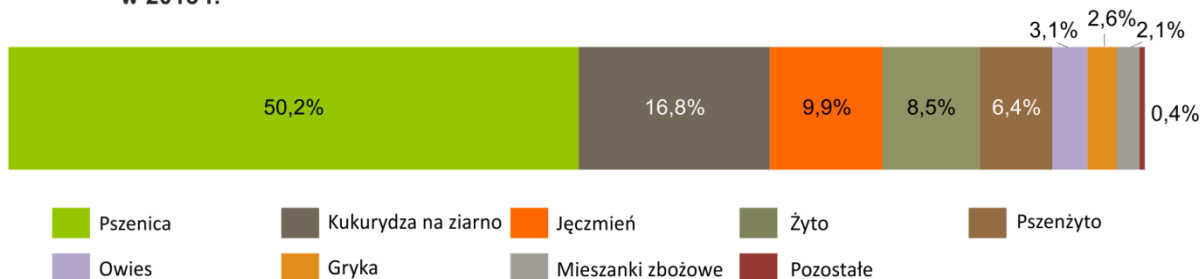
Największe gospodarstwa uprawiające zboża znajdują się w województwie zachodniopomorskim, gdzie przeciętnie na 1 gospodarstwo rolne przypada prawie 20 ha uprawy zbóż. Województwo dolnośląskie zajęło 6. lokatę.

**Rys. 8. Przeciętna powierzchnia 1 gospodarstwa uprawiającego zboża w 2013 r. - lokaty województw**



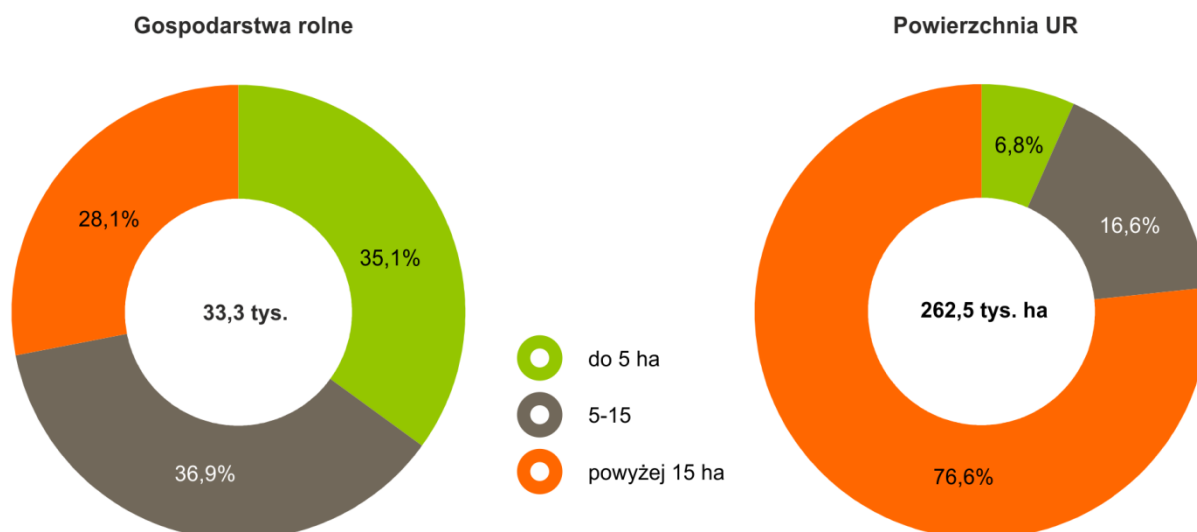
W strukturze zasiewów zbóż odsetek zbóż intensywnych (pszenicy, jęczmienia i pszenżyta łącznie) stanowił 66,6%. W województwie dolnośląskim największy odsetek powierzchni zasiewów zbóż stanowiły: pszenica (50,2%), kukurydza na ziarno (16,8%) i jęczmień (9,9%), natomiast żyto oraz pozostałe gatunki – odpowiednio 8,5% i 14,6% ogólnej powierzchni uprawy zbóż.

**Wykr. 8. Struktura powierzchni uprawy zbóż według wybranych gatunków oraz grup obszarowych UR w 2013 r.**



Dla porównania w kraju struktura zasiewów zbóż wyglądała następująco: pszenica – 28,6%, kukurydza na ziarno – 8,2%, jęczmień – 11,0%, żyto – 15,7%, pozostałe – 36,5%. Można więc stwierdzić, że w województwie dolnośląskim pszenica była znacznie częściej uprawiana niż w kraju.

**Wykr. 9. Struktura liczby gospodarstw rolnych uprawiających pszenicę oraz powierzchni uprawy pszenicy według grup obszarowych UR w 2013 r.**



Spośród ogółu gospodarstw rolnych uprawą pszenicy zajmowało się 33,3 tys., w tym 99,1% gospodarstw indywidualnych. Biorąc pod uwagę wielkość gospodarstwa to pszenica najczęściej uprawiana była w gospodarstwach o powierzchni powyżej 15 ha UR, w których skupionych było 76,6% powierzchni zasiewów. Średnia powierzchnia zasiewów pszenicy w 1 gospodarstwie rolnym zajmującym się jej uprawą wyniosła 7,89 ha, w tym w gospodarstwach indywidualnych – 6,53 ha.

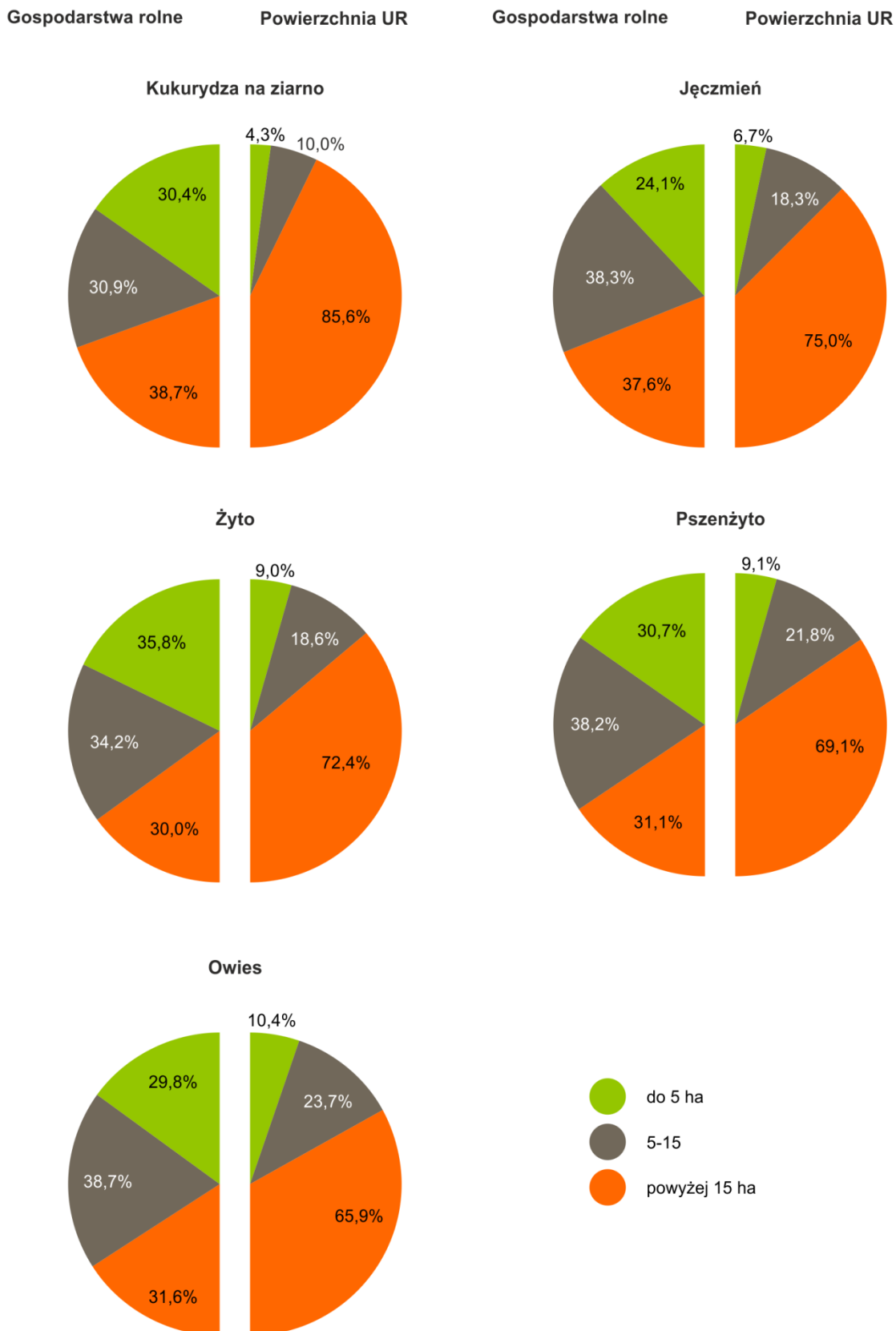
Ponad połowę gospodarstw zajmujących się uprawą tego gatunku stanowiły gospodarstwa prowadzące wyłącznie działalność rolniczą w zakresie produkcji roślinnej. Spośród ogółu indywidualnych gospodarstw rolnych uprawiających pszenicę 30,0 tys., (tj. 91,0%) stanowiły gospodarstwa prowadzące sprzedaż końcowej produkcji rolniczej, z czego 12,9 tys. gospodarstw sprzedawała całość zbiorów.

Najwięcej (38,7%) gospodarstw rolnych uprawiających kukurydzę na ziarno charakteryzowała się powierzchnią powyżej 15 ha UR. Odsetek powierzchni uprawy kukurydzy na ziarno wzrastał od 4,3% w gospodarstwach w grupie 0-5 ha UR do 10,0% w grupie 5-15 ha, osiągając najwyższą wartość 85,6% wśród gospodarstw o powierzchni UR 15 ha i więcej. Ponad 75% powierzchni zasiewów kukurydzy na ziarno uprawiano w gospodarstwach indywidualnych.

Przeciętna powierzchnia zasiewów kukurydzy na ziarno w 1 gospodarstwie rolnym, w którym prowadzono uprawę tego gatunku wynosiła 11,36 ha i była wyższa o 2,57 ha niż w gospodarstwach indywidualnych.

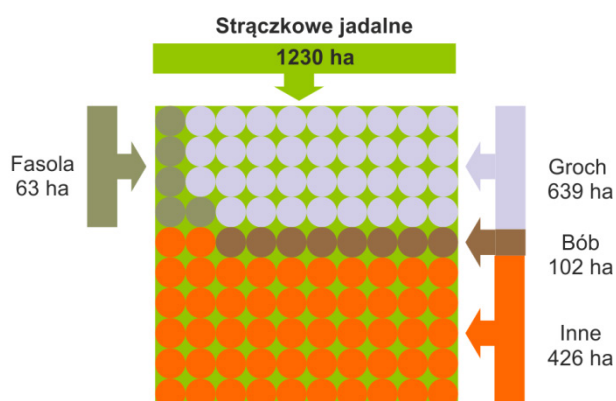
Jęczmień uprawiany był przede wszystkim w gospodarstwach rolnych posiadających powyżej 15 ha UR, a znajdowało się w nich 75,0% całego areалу uprawy tego gatunku. Podobne tendencje występowały w uprawie żyta, pszenżyta i owsa.

**Wykr. 10. Struktura liczby gospodarstw rolnych uprawiających wybrane zboża oraz powierzchni uprawy według grup obszarowych UR w 2013 r.**



## Strączkowe jadalne

Rys. 9. Powierzchnia uprawy strączkowych na ziarno w 2013 r.



Uprawa strączkowych jadalnych była słabo rozpowszechniona w województwie dolnośląskim, w 2013 r. zajmowała zaledwie 1,2 tys. ha co stanowiło 0,2% ogólnego areалу pod zasiewami. W porównaniu do 2010 r. powierzchnia uprawy tego gatunku w gospodarstwach rolnych o powierzchni powyżej 1 ha UR zmniejszyła się o 51,8%. Uprawę strączkowych jadalnych zajmowało się 260 gospodarstw, a przeciętna powierzchnia uprawy wynosiła 4,73 ha (w kraju 2,01 ha). Największy odsetek gospodarstw rolnych zajmujących się uprawą strączkowych jadalnych zanotowano w gospodarstwach o areale 1-5 ha UR (37,7%), w których uprawiano zaledwie 3,8% ogólnej powierzchni.

Do najpopularniejszych gatunków należały groch oraz bób, których udział w ogólnej powierzchni strączkowych jadalnych stanowił odpowiednio 51,9% oraz 8,3%.

## Ziemniaki

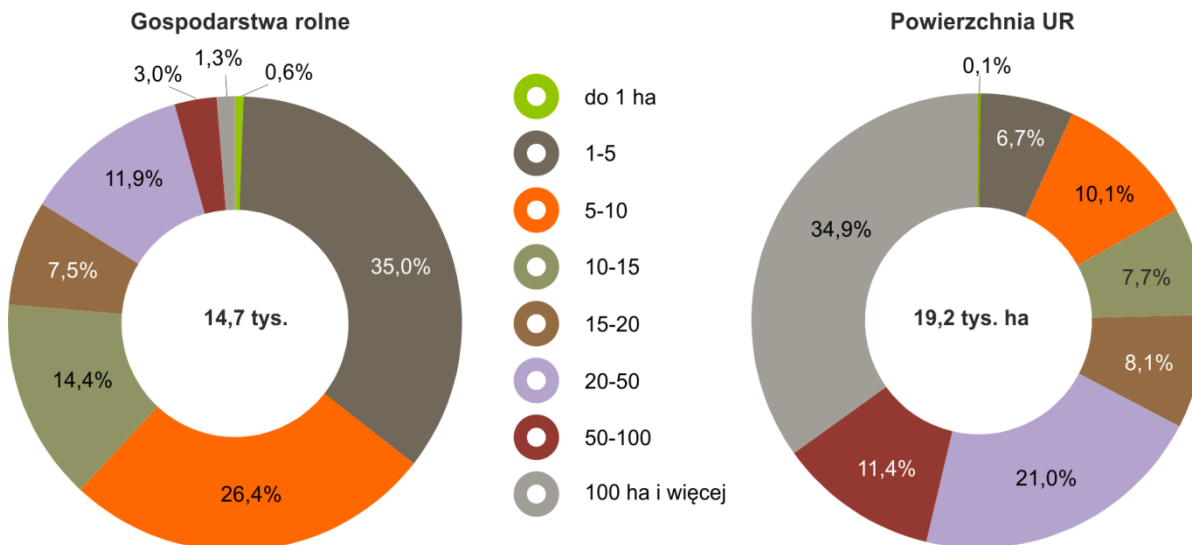
Powierzchnia uprawy ziemniaków wyniosła 19,2 tys. ha i stanowiła 2,6% ogólnej powierzchni zasiewów województwa. Ich uprawą zajmowało się 14,7 tys. gospodarstw rolnych, w tym blisko 100% w gospodarstwach indywidualnych. W porównaniu do 2010 r. areal uprawy ziemniaków w gospodarstwach o powierzchni powyżej 1 ha UR zmniejszył się o 14,2%.

Tabl. 16. Gospodarstwa rolne uprawiające ziemniaki według grup obszarowych użytków rolnych w 2013 r.

Grupy obszarowe użytków rolnych	Liczba gospodarstw		Powierzchnia		
	w sztukach	w odsetkach	w ha	w odsetkach	średnia w 1 gospodarstwie w ha
<b>O g ó ł e m</b> .....	<b>14685</b>	<b>100,0</b>	<b>19218</b>	<b>100,0</b>	<b>1,31</b>
do 1 ha włącznie .....	89	0,6	25	0,1	0,28
powyżej 1 ha .....	14596	99,4	19193	99,9	1,31
1-2 .....	1419	9,7	332	1,7	0,23
2-3 .....	1338	9,1	326	1,7	0,24
3-5 .....	2383	16,2	620	3,2	0,26
5-10 .....	3870	26,4	1944	10,1	0,50
10-15 .....	2115	14,4	1489	7,7	0,70
15-20 .....	1096	7,5	1556	8,1	1,42
20-50 .....	1744	11,9	4032	21,0	2,31
50 ha i więcej .....	631	4,3	8895	46,3	14,10

Uprawę ziemniaków zajmowały się głównie gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych 1-5 ha, które stanowiły 35,0% ogólnej liczby gospodarstw zajmujących się tą uprawą. Ta grupa gospodarstw uprawiała 6,7% ogólnego areалу ziemniaków, a na 1 gospodarstwo rolne w tej grupie obszarowej przypadało 0,25 ha tej uprawy. Gospodarstwa największe o powierzchni 50 ha i więcej użytków rolnych stanowiły zaledwie 4,3% ogółu gospodarstw uprawiających ziemniaki, a posiadały 46,3% ogólnej powierzchni tej uprawy. W gospodarstwach rolnych o powierzchni powyżej 1 ha UR w ciągu 3 lat liczba gospodarstw prowadząca uprawę ziemniaków zmniejszyła się o 30,1%.

**Wykr. 11. Struktura liczby gospodarstw rolnych uprawiających ziemniaki oraz powierzchni uprawy ziemniaków według grup obszarowych UR w 2013 r.**



Największą przeciętną powierzchnię 1 gospodarstwa uprawiającego ziemniaki zanotowano w województwie zachodniopomorskim – 1,77 ha, a w województwie dolnośląskim – 1,31 ha. Dla porównania w kraju zanotowano wartość – 0,66 ha. Pod względem powierzchni uprawy ziemniaków województwo dolnośląskie lokowało się na 9. miejscu w kraju po województwach: mazowieckim, łódzkim, wielkopolskim, lubelskim, podkarpackim, małopolskim, podlaskim i pomorskim.

**Rys. 10. Struktura powierzchni uprawy ziemniaków w 2013 r. - lokaty województw**



### Uprawy przemysłowe

Areał upraw przemysłowych wynosił 153,0 tys. ha i stanowił znaczący udział w strukturze zasiewów województwa dolnośląskiego (21,0%). Pod względem powierzchni roślin przemysłowych dolnośląskie na tle innych województw lokowało się na 1. miejscu, przy 13,5% udziale powierzchni przemysłowych w kraju. Uprawą roślin przemysłowych zajmowało się 13,9 tys. gospodarstw, a średnio na 1 gospodarstwo przypadało 11,00 ha tych upraw.

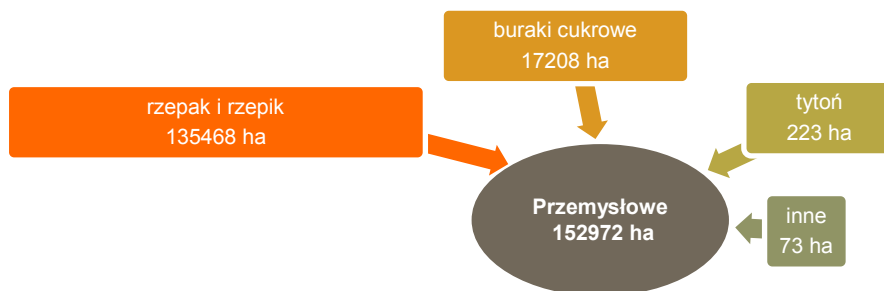
Uprawy przemysłowe występowały głównie w gospodarstwach o powierzchni powyżej 5 ha użytków rolnych, tj. w grupie 5-10 ha (23,1%) i w przedziale 20 ha i więcej (32,4%). Ich udział w powierzchni uprawy wynosił odpowiednio 6,1% i 80,3%.



**Tabl. 17. Gospodarstwa rolne z uprawą roślin przemysłowych według grup obszarowych użytków rolnych w 2013 r.**

Grupy obszarowe użytków rolnych	Liczba gospodarstw		Powierzchnia		
	w sztukach	w odsetkach	w ha	w odsetkach	średnia w 1 gospodarstwie w ha
<b>Ogółem</b> .....	<b>13910</b>	<b>100,0</b>	<b>152972</b>	<b>100,0</b>	<b>11,00</b>
do 1 ha włącznie .....	81	0,6	74	0,0	0,91
powyżej 1 ha.....	13830	99,4	152899	100,0	11,06
1-2 .....	795	5,7	929	0,6	1,17
2-3 .....	672	4,8	1082	0,7	1,61
3-5 .....	1307	9,4	2836	1,9	2,17
5-10.....	3211	23,1	9335	6,1	2,91
10-15.....	1960	14,1	7913	5,2	4,04
15-20.....	1379	9,9	8013	5,2	5,81
20-50.....	2454	17,6	23044	15,1	9,39
50 ha i więcej .....	2051	14,7	99748	65,2	48,63

Do najpopularniejszych upraw przemysłowych należały głównie rzepak i rzepik oraz buraki cukrowe, które stanowiły odpowiednio 88,6% oraz 11,2% areалу upraw zaliczanych do tej grupy.

**Rys. 11. Powierzchnia uprawy przemysłowych w 2013 r.**

Najwyższa przeciętna powierzchnia 1 gospodarstwa uprawiającego uprawy przemysłowe występowała w województwie zachodniopomorskim (25,62 ha), natomiast województwo dolnośląskie (11,00 ha) zajęło 6. lokatę. Dla porównania w kraju zanotowano wartość – 9,07 ha.

**Rys. 12. Przeciętna powierzchnia 1 gospodarstwa uprawiającego przemysłowe w 2013 r. - lokaty województw**

- buraki cukrowe**

W związku z ciągłym ograniczaniem kontraktacji buraków cukrowych przez cukrownie, powierzchnia uprawy na terenie województwa dolnośląskiego wyniosła 17,2 tys. ha i stanowiła 11,2% ogólnej powierzchni upraw przemysłowych oraz 2,4% powierzchni zasiewów. W 2013 r. buraki cukrowe uprawiane były wyłącznie w gospodarstwach rolnych o areale wyższym niż 1 ha UR i w porównaniu do danych z PSR 2010 powierzchnia uprawy

tego gatunku zmniejszyła się o 9,6%. Buraki cukrowe uprawiano w 2,3 tys. gospodarstw, przy czym gospodarstwa o powierzchni powyżej 15 ha użytków rolnych, które stanowiły 69,7% ogółu gospodarstw produkujących buraki, uprawiały je na 92,9% ogólnej powierzchni. Średnio na 1 gospodarstwo zajmujące się tą uprawą przypadało 7,43 ha buraków cukrowych, w tym w gospodarstwach powyżej 15 ha UR na 1 gospodarstwo przypadało średnio 9,90 ha. Gospodarstwa o powierzchni 50 ha i więcej UR stanowiły 23,6% ogółu uprawiających buraki, a ich udział w ogólnej powierzchni uprawy tego gatunku stanowił 69,5%.

**Tabl. 18. Gospodarstwa rolne uprawiające buraki cukrowe według grup obszarowych użytków rolnych w 2013 r.**

Grupy obszarowe użytków rolnych	Liczba gospodarstw		Powierzchnia		
	w sztukach	w odsetkach	w ha	w odsetkach	średnia w 1 gospodarstwie w ha
<b>O g ó ł e m.....</b>	<b>2316</b>	<b>100,0</b>	<b>17208</b>	<b>100,0</b>	<b>7,43</b>
do 1 ha włącznie .....	-	-	-	-	-
powyżej 1 ha.....	2316	100,0	17208	100,0	7,43
1-2.....	-	-	-	-	-
2-3.....	} 96	} 4,1	} 126	} 0,73	} 1,31
3-5.....					
5-10.....	330	14,2	466	2,7	1,41
10-15.....	274	11,8	625	3,6	2,28
15-20.....	378	16,3	1075	6,2	2,84
20-50.....	690	29,8	2964	17,2	4,30
50 ha i więcej.....	547	23,6	11953	69,5	21,85

Biorąc pod uwagę odsetek gospodarstw rolnych uprawiających buraki cukrowe to województwo dolnośląskie zajęło 5. miejsce, natomiast jeśli chodzi o powierzchnię uprawy tego gatunku to 4. miejsce (8,9% powierzchni w kraju), po wielkopolskim (21,4%), kujawsko-pomorskim (19,2%) i lubelskim (17,1%).

**Rys. 13. Przeciętna powierzchnia 1 gospodarstwa uprawiającego buraki cukrowe w 2013 r. - lokaty województw**



Najwyższa przeciętna powierzchnia 1 gospodarstwa uprawiającego buraki cukrowe występowała w województwie warmińsko-mazurskim (21,96 ha), natomiast województwo dolnośląskie (7,43 ha) zajęło 5. lokatę. Dla porównania w kraju zanotowano wartość – 4,71 ha.

- rzepak i rzepik**

W województwie dolnośląskim uprawa rzepaku i rzepiku stanowiła największy udział (88,6%) w grupie roślin przemysłowych. Zasiwy rzepaku wyniosły 135,5 tys. ha i prowadzone były przez blisko 13 tys. gospodarstw rolnych, a średnia powierzchnia uprawy w tych gospodarstwach wynosiła 10,45 ha (podobnie jak w kraju – 10,40 ha). W ciągu 3 lat w gospodarstwach rolnych o powierzchni powyżej 1 ha UR powierzchnia zasiewów zwiększyła się o 6,6%.

Rzepak i rzepik uprawiały głównie gospodarstwa duże, o powierzchni powyżej 20 ha użytków rolnych. W tej grupie było 4,3 tys. gospodarstw, tj. 33,0% ogółu uprawiających rzepak, które uprawiały 107,8 tys. ha, tj. 79,6%

ogólnej powierzchni uprawy tego gatunku. Liczną grupę stanowiły gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych 5-20 ha, (46,0%) gospodarstw uprawiających rzepak, ale ich udział w ogólnej powierzchni uprawy wynosił tylko niecałe 17%. Przeciętna powierzchnia 1 gospodarstwa uprawiającego ten gatunek w grupie od 5 do 20 ha UR wynosiła 3,84 ha, natomiast w gospodarstwach większych, o areale 20 ha i więcej – 25,21 ha.

**Tabl. 19. Gospodarstwa rolne uprawiające rzepak i rzepik według grup obszarowych użytków rolnych w 2013 r.**

Grupy obszarowe użytków rolnych	Liczba gospodarstw		Powierzchnia		
	w sztukach	w odsetkach	w ha	w odsetkach	średnia w 1 gospodarstwie w ha
<b>O g ó ł e m</b> .....	<b>12960</b>	<b>100,0</b>	<b>135468</b>	<b>100,0</b>	<b>10,45</b>
do 1 ha włącznie .....	81	0,6	74	0,1	0,91
powyżej 1 ha .....	12879	99,4	135394	99,9	10,51
1-2 .....	767	5,9	917	0,7	1,20
2-3 .....	656	5,1	1080	0,8	1,65
3-5 .....	1211	9,3	2654	2,0	2,19
5-10 .....	2945	22,7	8773	6,5	2,98
10-15 .....	1802	13,9	7275	5,4	4,04
15-20 .....	1221	9,4	6851	5,1	5,61
20-50 .....	2292	17,7	20049	14,8	8,75
50 ha i więcej .....	1985	15,3	87794	64,8	44,23

Województwo dolnośląskie w 2013 r. zajmowało 1. lokatę (14,7%) w powierzchni uprawy rzepaku i rzepiku. Natomiast najwyższy odsetek gospodarstw zajmujących się uprawą rzepaku i rzepiku zanotowano w województwie lubelskim (15,3%), a następnie w dolnośląskim (14,6%).

**Rys. 14. Przeciętna powierzchnia 1 gospodarstwa uprawiającego rzepak i rzepik w 2013 r. - lokaty województw**



Najwyższa przeciętna powierzchnia 1 gospodarstwa uprawiającego rzepak i rzepik występowała w województwie zachodniopomorskim (24,78 ha), natomiast województwo dolnośląskie (10,45 ha) zajęło 7. lokatę.

### Warzywa gruntowe

Produkcja warzyw w województwie dolnośląskim była słabo rozwinięta i w 2013 r. wyniosła 4,8 tys. ha, tj. 0,7% ogólnej powierzchni pod zasiewami. Większość – 67,1% areалу uprawy skoncentrowanej było w gospodarstwach indywidualnych. Pod względem powierzchni uprawy warzyw gruntowych województwo dolnośląskie lokowało się dopiero na 8. miejscu w kraju. Produkcja prowadzona była w 1,5 tys. gospodarstwach rolnych, co oznacza, że przeciętnie 1 gospodarstwo uprawiało 3,24 ha warzyw gruntowych (w kraju – 1,42 ha).

W porównaniu do 2010 r. powierzchnia uprawy warzyw gruntowych w gospodarstwach rolnych o powierzchni powyżej 1 ha UR była niższa o 20,7%. Najwięcej warzyw uprawianych było w gospodarstwach o areale 50 ha i więcej użytków rolnych – 72,6% ogólnej ich powierzchni, a udział gospodarstw zajmujących się uprawą warzyw gruntowych w tej grupie obszarowej wynosił 7,0%.

**Tabl. 20. Gospodarstwa rolne uprawiające warzywa gruntowe według grup obszarowych użytków rolnych w 2013 r.**

Grupy obszarowe użytków rolnych	Liczba gospodarstw		Powierzchnia		
	w sztukach	w odsetkach	w ha	w odsetkach	średnia w 1 gospodarstwie w ha
<b>O g ó ł e m.....</b>	<b>1482</b>	<b>100,0</b>	<b>4803</b>	<b>100,0</b>	<b>3,24</b>
do 1 ha włącznie.....	16	1,1	12	0,2	0,75
powyżej 1 ha.....	1465	98,9	4791	99,8	3,27
1-2.....	115	7,8	48	1,0	0,42
2-3.....	123	8,3	21	0,4	0,17
3-5.....	218	14,7	138	2,9	0,63
5-10.....	407	27,5	300	6,2	0,74
10-15.....	166	11,2	130	2,7	0,78
15-20.....	168	11,3	287	6,0	1,71
20-50.....	164	11,1	380	7,9	2,32
50 ha i więcej.....	104	7,0	3486	72,6	33,52

**Rys. 15. Przeciętna powierzchnia 1 gospodarstwa uprawiającego warzywa gruntowe w 2013 r. - lokaty województw**

Województwo dolnośląskie zajęło 4. lokatę (3,24 ha) pod względem przeciętnej powierzchni 1 gospodarstwa uprawiającego warzywa gruntowe, najwyższa wartość występowała w województwie kujawsko-pomorskim (4,23 ha).

### Truskawki i poziomki

W województwie dolnośląskim w 2013 r. powierzchnia uprawy truskawek i poziomek wyniosła 2,0 tys. ha i prowadzona była przez 0,8 tys. gospodarstw rolnych. Uprawa tego gatunku skoncentrowana była prawie wyłącznie w gospodarstwach indywidualnych.

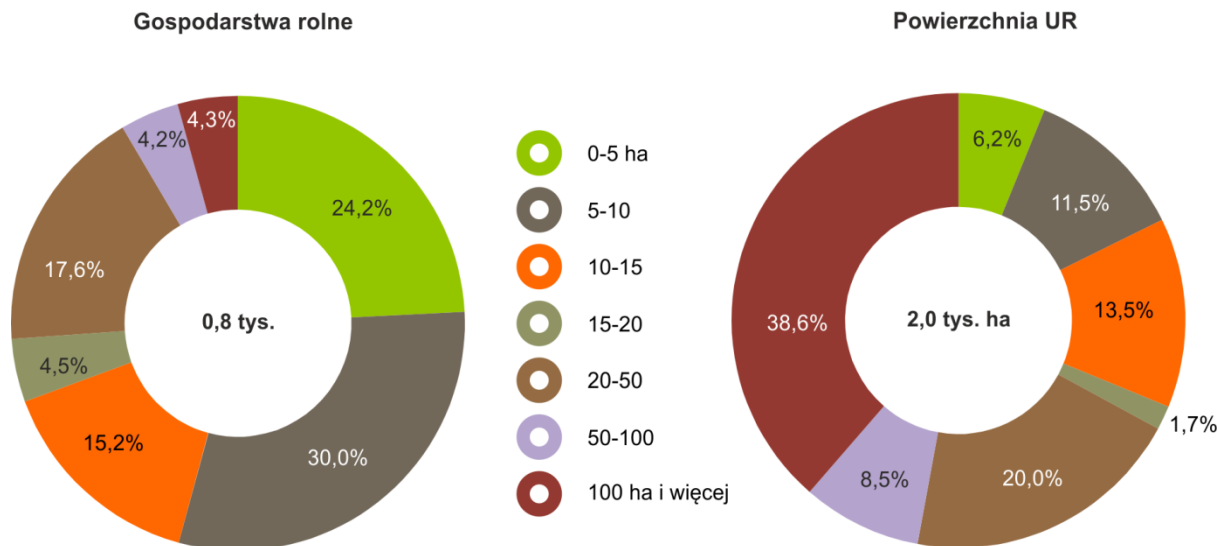
**Tabl. 21. Gospodarstwa rolne uprawiające truskawki według grup obszarowych użytków rolnych w 2013 r.**

Grupy obszarowe użytków rolnych	Liczba gospodarstw		Powierzchnia		
	w sztukach	w odsetkach	w ha	w odsetkach	średnia w 1 gospodarstwie w ha
<b>O g ó ł e m.....</b>	<b>771</b>	<b>100,0</b>	<b>2003</b>	<b>100,0</b>	<b>2,60</b>
0-5.....	187	24,3	124	6,2	0,66
5-10.....	231	30,0	230	11,5	1,00
10-15.....	117	15,2	270	13,5	2,31
15-20.....	35	4,5	35	1,7	1,00
20-50.....	136	17,6	401	20,0	2,95
50 ha i więcej.....	65	8,4	943	47,1	14,51

Uprawa truskawek prowadzona była głównie w gospodarstwach o powierzchni użytków rolnych 5-15 ha. W tej grupie obszarowej było 45,1% ogółu gospodarstw zajmujących się uprawą truskawek, a uprawiały 25,0% ogólnego

arealu tego gatunku. Gospodarstwa o powierzchni powyżej 20 ha użytków rolnych stanowiły 26,1% ich ogólnej liczby, a uprawiały 67,1% ogólnej powierzchni truskawek.

**Wykr. 12. Struktura liczby gospodarstw rolnych uprawiających truskawki oraz powierzchni uprawy truskawek według grup obszarowych UR w 2013 r.**



Województwo dolnośląskie charakteryzowało się niewielkim (3,8%) udziałem w produkcji truskawek w kraju i zajmowało 8. miejsce za województwami: mazowieckim (35,7%), lubelskim (13,8%), świętokrzyskim (7,8%), warmińsko-mazurskim (5,9%) lubuskim (5,7%), łódzkim (5,6%) oraz zachodniopomorskim (4,4%).

**Rys. 16. Przeciętna powierzchnia 1 gospodarstwa uprawiającego truskawki w 2013 r. - lokaty województw**



Przeciętna powierzchnia uprawy tego gatunku wynosiła 2,60 ha lokując dolnośląskie na 4. miejscu po województwach lubuskim (8,43 ha), zachodniopomorskim (4,07 ha) oraz warmińsko-mazurskim (3,59 ha). Dla porównania w kraju średnia powierzchnia gospodarstwa uprawiającego truskawki wynosiła 0,91 ha.

### Sady

Uprawy sadownicze w województwie dolnośląskim wynosiły 6,2 tys. ha, w tym w gospodarstwach indywidualnych było 5,6 tys. ha, tj. 91,2% sadów. Liczba gospodarstw użytkujących sady wynosiła 3,5 tys., w tym 99,5% stanowiły gospodarstwa indywidualne. Średnia powierzchnia sadów w tych gospodarstwach wynosiła 1,78 ha, w tym w gospodarstwach indywidualnych 1,63 ha.

Uprawy sadownicze w gospodarstwach o powierzchni 50 ha i więcej użytków rolnych stanowiły 46,1% ogólnej ich powierzchni, a liczba gospodarstw zajmujących się uprawą sadów w tej grupie obszarowej wynosiła tylko 5,1%.

Tabl. 22. Gospodarstwa rolne posiadające sady według grup obszarowych użytków rolnych w 2013 r.

Grupy obszarowe użytków rolnych	Liczba gospodarstw		Powierzchnia		
	w sztukach	w odsetkach	w ha	w odsetkach	średnia w 1 gospodarstwie w ha
<b>O g ó ł e m</b> .....	<b>3467</b>	<b>100,0</b>	<b>6166</b>	<b>100,0</b>	<b>1,78</b>
do 1 ha włącznie .....	175	5,0	87	1,4	0,50
powyżej 1 ha .....	3292	95,0	6079	98,6	1,85
1-2.....	561	16,2	210	3,4	0,37
2-3.....	302	8,7	339	5,5	1,12
3-5.....	344	9,9	479	7,8	1,39
5-10.....	1018	29,4	627	10,2	0,62
10-15.....	348	10,0	395	6,4	1,14
15-20.....	197	5,7	350	5,7	1,78
20-50.....	344	9,9	838	13,6	2,44
50 ha i więcej.....	178	5,1	2841	46,1	15,96

Biorąc pod uwagę udział powierzchni sadów to województwo dolnośląskie stanowiło 1,7% powierzchni sadów w kraju zajmując 11. lokatę przed województwami: podlaskim, pomorskim, lubuskim, śląskim i opolskim.

Rys. 17. Przeciętna powierzchnia 1 gospodarstwa prowadzącego uprawy sadownicze w 2013 r. - lokaty województw



Przeciętna powierzchnia uprawy sadów wynosiła 1,78 ha lokując dolnośląskie na 10. miejscu. Dla porównania w kraju średnia powierzchnia gospodarstwa uprawiającego truskawki wynosiła 2,07 ha.

**ZWIERZĘTA GOSPODARSKIE**

Według badania struktury gospodarstw rolnych (BSGR) w 2013 r., w województwie dolnośląskim spośród 59,5 tys. gospodarstw rolnych 22,8 tys. (tj. 38,3%) zadeklarowało utrzymywanie zwierząt gospodarskich (m.in. bydła, trzody chlewnej, owiec, koni, drobiu).

Wyniki badania wykazały, że 21,7 tys. gospodarstw rolnych posiadających zwierzęta gospodarskie, prowadziło wyłącznie działalność rolniczą mieszaną, co stanowiło 36,5% ogółu gospodarstw rolnych (95,3% deklarujących chów zwierząt gospodarskich), a 0,2 tys., tj. 0,4% ogółu gospodarstw zajmowało się wyłącznie produkcją zwierzęcą (0,9% gospodarstw posiadających zwierzęta gospodarskie).

Pogłowie poszczególnych gatunków zwierząt gospodarskich w czerwcu 2013 r. wynosiło:

- bydło ogółem – 112,3 tys. szt. (w tym 79,4% w gospodarstwach indywidualnych),
- trzoda chlewna ogółem – 199,4 tys. szt. (76,3%),
- owce – 13,0 tys. szt. (87,1%),
- konie – 9,3 tys. szt. (95,4%),
- kozy – 3,6 tys. szt. (97,0%),
- drób ogółem (w wieku powyżej 2 tygodni) – 5615,3 tys. szt. (87,1%).

W województwie na 1 gospodarstwo rolne w 2013 r. przeciętnie przypadało:

- bydła – 1,9 szt. (w kraju – 4,1 szt.),
- trzody chlewnej – 3,3 szt. (w kraju – 8,0 szt.),
- owiec i koni – po 0,2 szt. (w kraju – 0,2 szt. i 0,1 szt.),
- kóz – 0,1 szt. (w kraju – 0,1 szt.),
- drobiu ogółem (w wieku powyżej 2 tygodni) – 94,3 szt. (w kraju – 104,4 szt.).

**Tabl. 23. Pogłowie wybranych gatunków zwierząt w gospodarstwach rolnych według grup obszarowych UR w 2013 r.**

Grupy obszarowe użytków rolnych	Bydło	Trzoda chlewna	Konie	Drób ogółem
	w odsetkach			
<b>O g ó ł e m</b> .....	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>
do 1 ha włącznie .....	0,1	0,1	1,1	39,3
powyżej 1 ha .....	99,9	99,9	98,9	60,7
1 - 2 ha .....	0,4	0,8	5,8	8,2
2 - 3 .....	0,5	0,6	4,6	3,2
3 - 5 .....	2,5	1,4	7,9	2,8
5 - 10 .....	8,1	6,9	26,0	9,1
10 - 15 .....	10,1	7,9	10,2	6,0
15 - 20 .....	6,9	6,5	5,6	2,5
20 - 50 .....	23,8	19,2	17,7	8,8
50 ha i więcej.....	47,6	56,6	21,3	20,0

**Bydło**

W 2013 r. w województwie hodowlę bydła prowadziło 7,2 tys. gospodarstw rolnych, tj. 12,1% wszystkich gospodarstw oraz 31,6% gospodarstw prowadzących produkcję zwierzęcą (w kraju 53,2%). Na 1 gospodarstwo rolne utrzymujące bydło przypadało średnio 15,6 szt. W województwie dolnośląskim, 7,2 tys. (o 20,3% mniej niż w 2010 r.) gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha UR prowadziło hodowlę 112,2 tys. szt. bydła (o 3,3% więcej niż w 2010 r.).

Najliczniejsza grupa gospodarstw z powierzchnią powyżej 1 ha UR, posiadających bydło – 24,6% należała do gospodarstw o powierzchni użytków rolnych 5-10 ha, w których znajdowało się 8,1% pogłowia bydła w województwie (w 2010 r. 9,4%). Gospodarstwa duże, powyżej 50 ha i więcej UR, posiadały 47,6% ogólnego stada (w 2010 r. – 47,0%), a udział tych gospodarstw w ogólnej liczbie posiadających bydło wynosił tylko 8,8% (w 2010 r. – 6,8%).

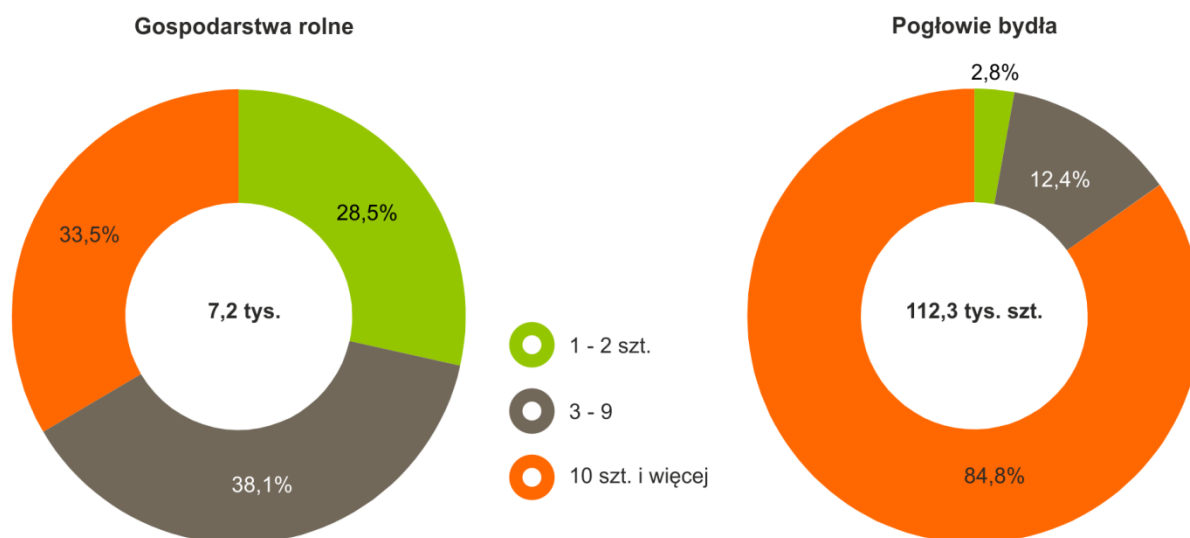


Tabl. 24. Gospodarstwa rolne utrzymujące bydło i pogłowie bydła według grup obszarowych UR w 2013 r.

Grupy obszarowe użytków rolnych	Gospodarstwa utrzymujące bydło		Pogłowie bydła		
	w sztukach	w odsetkach	w sztukach	w odsetkach	średnia w 1 gospodarstwie w szt.
<b>O g ół e m.....</b>	<b>7201</b>	<b>100</b>	<b>112282</b>	<b>100,0</b>	<b>15,6</b>
do 1 ha włącznie.....	30	0,4	92	0,1	3,1
powyżej 1 ha .....	7171	99,6	112189	99,9	15,6
1 - 2 .....	237	3,3	494	0,4	2,1
2 - 3 .....	212	2,9	537	0,5	2,5
3 - 5 .....	668	9,3	2839	2,5	4,3
5 - 10 .....	1763	24,5	9117	8,1	5,2
10 - 15 .....	1405	19,5	11305	10,1	8,0
15 - 20 .....	840	11,7	7769	6,9	9,2
20 - 50 .....	1413	19,6	26693	23,8	18,9
50 ha i więcej .....	634	8,8	53435	47,6	84,3

Analizując gospodarstwa według liczby pogłowia można zaobserwować, że 28,5% gospodarstw rolnych posiadało 1-2 szt. bydła (2,8% pogłowia bydła w województwie), natomiast 33,5% gospodarstw utrzymywało 10 szt. i więcej (84,8% pogłowia bydła).

Wykr. 13. Struktura liczby gospodarstw rolnych utrzymujących bydło oraz pogłowie bydła według skali chowu w 2013 r.



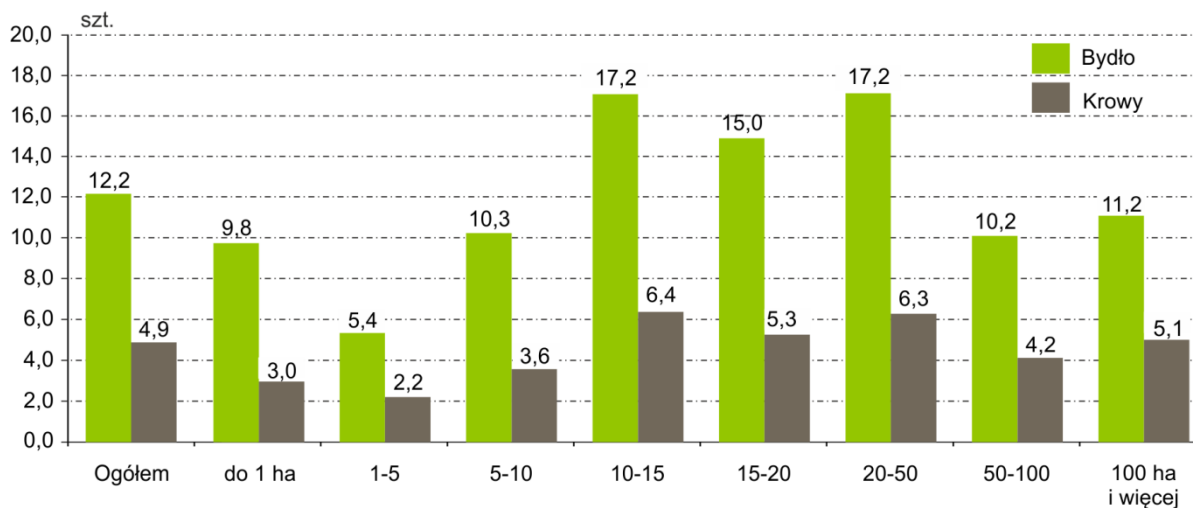
Obsada bydła na 100 ha UR w województwie dolnośląskim wyniosła 12,2 szt. (w kraju 40,3 szt.) co dało 15. lokatę w kraju, przed województwem zachodniopomorskim – 11,6 szt. Największą obsadę bydła odnotowano w województwach podlaskim – 87,1 szt. i mazowieckim – 56,2 szt.

Rys. 18. Obsada bydła na 100 ha UR w 2013 r. - lokaty województw



W województwie dolnośląskim chowem krów zajmowało się 6,0 tys. gospodarstw, tj. 10,1% ogółu badanych gospodarstw oraz 83,6% posiadających bydło. W gospodarstwach o powierzchni powyżej 1 ha UR utrzymywanych było 45,1 tys. krów, tj. o 3,0% mniej niż w 2010 r. Obsada bydła na 100 ha UR wynosiła 12,2 szt. natomiast obsada krów 4,9 szt.

Wykr. 14. Obsada bydła i krów na 100 ha UR według grup obszarowych UR w 2013 r.



Jedynie 14,8% gospodarstw posiadało stada liczące 10 szt. i więcej krów, w gospodarstwach tych utrzymywane było ok. 72% wojewódzkiego pogłowia krów. Z danych przeprowadzonego badania wynika, że 58,3% gospodarstw posiadało 1-2 szt. (10,2%). Na 1 gospodarstwo utrzymujące krowy przypadało 7,5 szt.

Tab. 25. Gospodarstwa rolne utrzymujące krowy oraz pogłowia krów według grup obszarowych UR w 2013 r.

Grupy obszarowe użytków rolnych	Gospodarstwa utrzymujące krowy		Pogłowia krów		
	w sztukach	w odsetkach	w sztukach	w odsetkach	średnia w 1 gospodarstwie w szt.
<b>O g ó ł e m</b> .....	<b>6020</b>	<b>100,0</b>	<b>45177</b>	<b>100,0</b>	<b>7,5</b>
do 1 ha włącznie .....	16	0,3	28	0,1	1,8
powyżej 1 ha .....	6004	99,7	45149	99,9	7,5
1 - 2 .....	222	3,7	295	0,7	1,3
2 - 3 .....	176	2,9	191	0,4	1,1
3 - 5 .....	538	8,9	1106	2,4	2,1
5 - 10 .....	1450	24,1	3181	7,0	2,2
10 - 15 .....	1187	19,7	4230	9,4	3,6
15 - 20 .....	730	12,1	2748	6,1	3,8
20 - 50 .....	1157	19,2	9826	21,7	8,5
50 ha i więcej .....	542	9,0	23573	52,2	43,5

Największy odsetek (43,8%) gospodarstw utrzymujących krowy, w ogólnej liczbie gospodarstw z krowami dotyczył gospodarstw z grupy obszarowej 5-15 ha UR. W gospodarstwach tych znajdowało się 16,4% ogólnego pogłowia krów. Gospodarstwa duże, z grupy obszarowej powyżej 30 ha użytków rolnych posiadających krowy, stanowiły 17,3% ogólnej liczby gospodarstw rolnych zajmujących się chowem krów. Pogłowia krów, w tych podmiotach stanowiło 63,2% ogólnego pogłowia krów.

Obsada krów na 100 ha UR w województwie dolnośląskim wyniosła – 4,9 szt. (w kraju – 17,1 szt.). Mniejszą obsadę krów zanotowano jedynie w województwie zachodniopomorskim – 4,6 szt. Największą obsadą krów na 100 ha UR charakteryzowało się województwo podlaskie – 42,1 szt.

Rys. 19. Obsada krów na 100 ha UR w 2013 r. - lokaty województw



### Trzoda chlewna

W 2013 r. w województwie dolnośląskim chowem trzody chlewnej zajmowało się 6,0 tys. gospodarstw, tj. 10,1% ogółu badanych gospodarstw oraz 26,5% zajmujących się hodowlą zwierząt. Na 1 gospodarstwo rolne prowadzące chów trzody chlewnej przypadało 33,0 szt.

W gospodarstwach o powierzchni powyżej 1 ha UR (6,0 tys.) utrzymywano 199,2 tys. szt. pogłowia trzody chlewnej i w porównaniu do 2010 r. liczba tych gospodarstw zmniejszyła się – o 35,0%, a pogłowie opisywanych zwierząt gospodarskich – o 28,3%.

Tabl. 26. Gospodarstwa rolne utrzymujące trzodę chlewną i pogłowie trzody chlewnej według grup obszarowych UR w 2013 r.

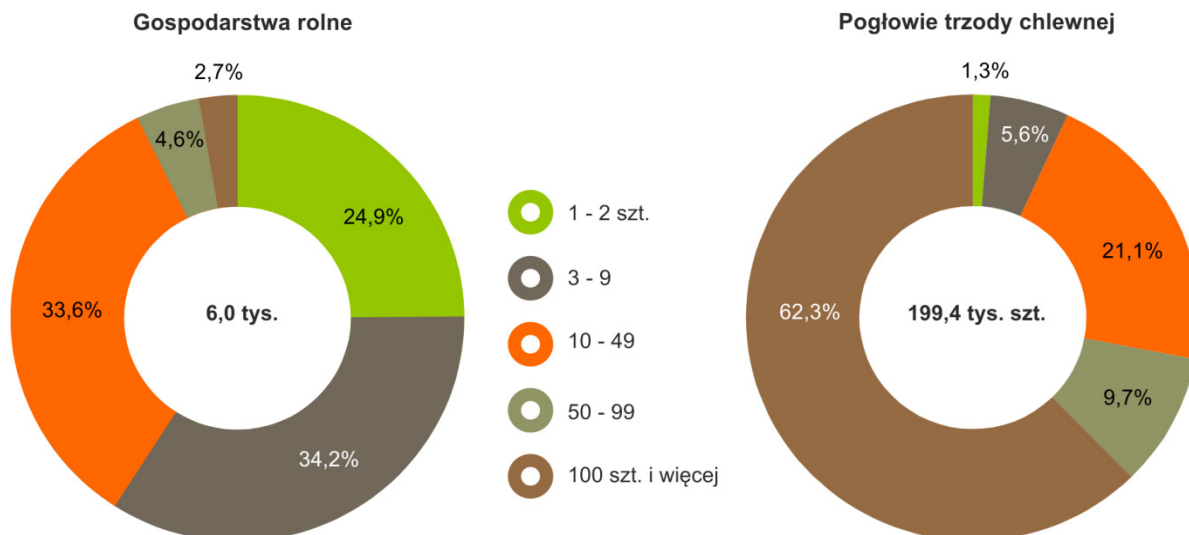
Grupy obszarowe użytków rolnych	Gospodarstwa utrzymujące trzodę chlewną		Pogłowie trzody chlewnej		
	w sztukach	w odsetkach	w sztukach	w odsetkach	średnia w 1 gospodarstwie w szt.
<b>O g ó ł e m.....</b>	<b>6033</b>	<b>100,0</b>	<b>199350</b>	<b>100,0</b>	<b>33,0</b>
do 1 ha włącznie.....	43	0,7	199	0,1	4,6
powyżej 1 ha .....	5991	99,3	199151	99,9	33,2
1 - 2 .....	219	3,6	1562	0,8	7,1
2 - 3 .....	287	4,8	1204	0,6	4,2
3 - 5 .....	565	9,4	2838	1,4	5,0
5 - 10 .....	1647	27,3	13760	6,9	8,4
10 - 15 .....	1137	18,8	15808	7,9	13,9
15 - 20 .....	682	11,3	12917	6,5	18,9
20 - 50 .....	1081	17,9	38209	19,2	35,3
50 ha i więcej .....	373	6,1	112853	56,6	302,6

Udział gospodarstw utrzymujących trzodę chlewną w ogólnej liczbie gospodarstw prowadzących chów trzody chlewnej według poszczególnych grup obszarowych użytków rolnych kształtował się następująco:

- dla gospodarstw do 5 ha użytków rolnych – 18,5%,
- 5-10 ha – 27,3%,
- 10-15 ha – 18,8%,
- 15-30 ha – 21,9%,
- powyżej 30 ha użytków rolnych – 13,5%.

W gospodarstwach o powierzchni powyżej 30 ha użytków rolnych znajdowało się 65,4% ogólnego pogłowia trzody chlewnej, natomiast w gospodarstwach do 5 ha użytków rolnych utrzymywano zaledwie 2,9% pogłowia.

**Wykr. 15. Struktura liczby gospodarstw rolnych utrzymujących trzodę chlewną oraz pogłowie trzody chlewnej według skali chowu w 2013 r.**



Biorąc pod uwagę skalę chowu trzody chlewnej to najczęściej gospodarstw rolnych utrzymywało 3-9 szt. oraz 10-49 szt., w których hodowano odpowiednio 5,6% i 21,1% pogłowia tego gatunku. Gospodarstwa prowadzące hodowlę o skali 50-99 szt. stanowiły 4,6% gospodarstw prowadzących chów trzody chlewnej, a gospodarstwa liczące powyżej 100 szt. stanowiły 2,7%, znajdowało się w nich adekwatnie 9,7% i 62,3% pogłowia trzody chlewnej.

Obsada trzody chlewnej na 100 ha UR wyniosła 21,6 szt. (w kraju 78,0 szt.), co ułokowało województwo dolnośląskie na ostatnim miejscu w kraju. Największa obsada trzody chlewnej wystąpiła w województwie wielkopolskim (187,5 szt.).

**Rys. 20. Obsada trzody chlewnej na 100 ha UR w 2013 r. - lokaty województw**



W 2013 r. hodowlą loch zajmowało się 3,5 tys. gospodarstw rolnych. Stanowiły one 5,9% ogółu gospodarstw oraz 15,5% gospodarstw prowadzących chów zwierząt gospodarskich i 58,7% gospodarstw utrzymujących trzodę chlewną. Na 1 gospodarstwo rolne posiadające lochy przypadło 7,3 szt. tego gatunku.

**Tabl. 27. Gospodarstwa rolne utrzymujące lochy i pogłowie loch według grup obszarowych UR w 2013 r.**

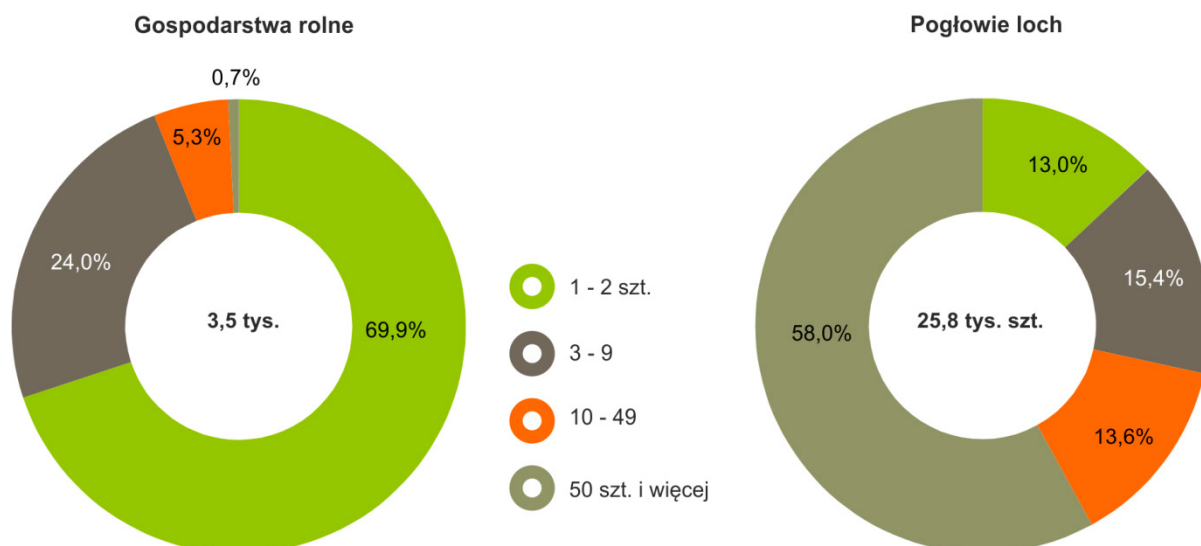
Grupy obszarowe użytkowników rolnych	Gospodarstwa utrzymujące lochy		Pogłowie loch		
	w sztukach	w odsetkach	w sztukach	w odsetkach	średnia w 1 gospodarstwie w szt.
<b>O g ó ł e m.....</b>	<b>3539</b>	<b>100,0</b>	<b>25842</b>	<b>100,0</b>	<b>7,3</b>
do 1 ha włącznie.....	14	0,4	14	0,1	1,0
powyżej 1 ha .....	3524	99,6	25828	99,9	7,3
1 - 2 .....	111	3,1	206	0,8	1,9
2 - 3 .....	51	1,4	59	0,2	1,2
3 - 5 .....	143	4,0	232	0,9	1,6
5 - 10 .....	827	23,4	1503	5,8	1,8
10 - 15 .....	827	23,4	2220	8,6	2,7
15 - 20 .....	502	14,2	1305	5,0	2,6
20 - 50 .....	775	21,9	3451	13,4	4,5
50 ha i więcej .....	292	8,3	16852	65,2	57,7

Udział gospodarstw utrzymujących lochy w ogólnej liczbie gospodarstw prowadzących chów loch według poszczególnych grup obszarowych użytkowników rolnych przedstawiał się następująco:

- dla gospodarstw do 5 ha użytków rolnych – 9,0%,
- 5-15 ha – 46,7%,
- 15-30 ha – 26,3%,
- powyżej 30 ha użytków rolnych – 18,0%.

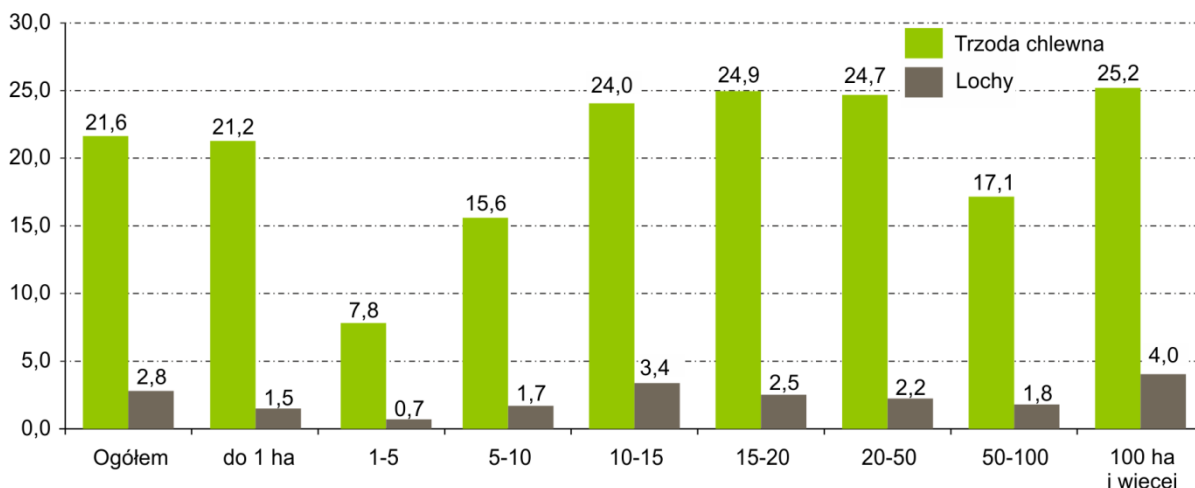
Udział pogłowia loch utrzymywanego przez gospodarstwa według ich wielkości kształtował się następująco:

- w gospodarstwach do 5 ha użytków rolnych znajdowało się 2,0% pogłowia,
- 5-15 ha – 14,4%,
- 15-30 ha – 11,8%,
- powyżej 30 ha użytków rolnych utrzymywane było 71,8% ogólnego pogłowia loch.

**Wykr. 16. Struktura liczby gospodarstw rolnych utrzymujących lochy oraz pogłowie loch według skali chowu w 2013 r.**

Z ogólnej liczby pogłowia loch, 13,0% znajdowało się w gospodarstwach rolnych posiadających 1-2 szt. (69,9% gospodarstw rolnych), a 58,0% pogłowia było w gospodarstwach utrzymujących 50 szt. i więcej (0,7% gospodarstw rolnych).

Wykr. 17. Obsada trzody chlewnej i loch na 100 ha UR według grup obszarowych UR w 2013 r.



Gospodarstw z powierzchnią powyżej 1 ha UR prowadzących hodowlę loch było 3,5 tys. (tj. mniej o 37,4% niż w 2010 r.) i utrzymywały 25,8 tys. szt. pogłównia (mniej o 29,0%).

Województwo dolnośląskie charakteryzowało się niewielką obsadą loch na 100 ha UR – 2,8 szt. i zajmowało 15. miejsce (w kraju 7,0 szt.). Największą obsadę loch zanotowano w województwach wielkopolskim (16,6 szt.) i kujawsko-pomorskim (12,9 szt.), natomiast najniższą w województwie zachodniopomorskim (2,8 szt.).

Rys. 21. Obsada loch na 100 ha UR w 2013 r. - lokaty województw



**Owce**

Wyniki badania wykazały, że chów owiec prowadziło zaledwie 0,4 tys. gospodarstw. Na 100 gospodarstw prowadzących działalność rolniczą, 6 zajmowało się hodowlą owiec oraz niespełna 2 posiadające podstawowe gatunki zwierząt gospodarskich. Pogłównie owiec wyniosło 13,0 tys. szt., a na 1 gospodarstwo prowadzące hodowlę owiec przypadały 34,0 szt.

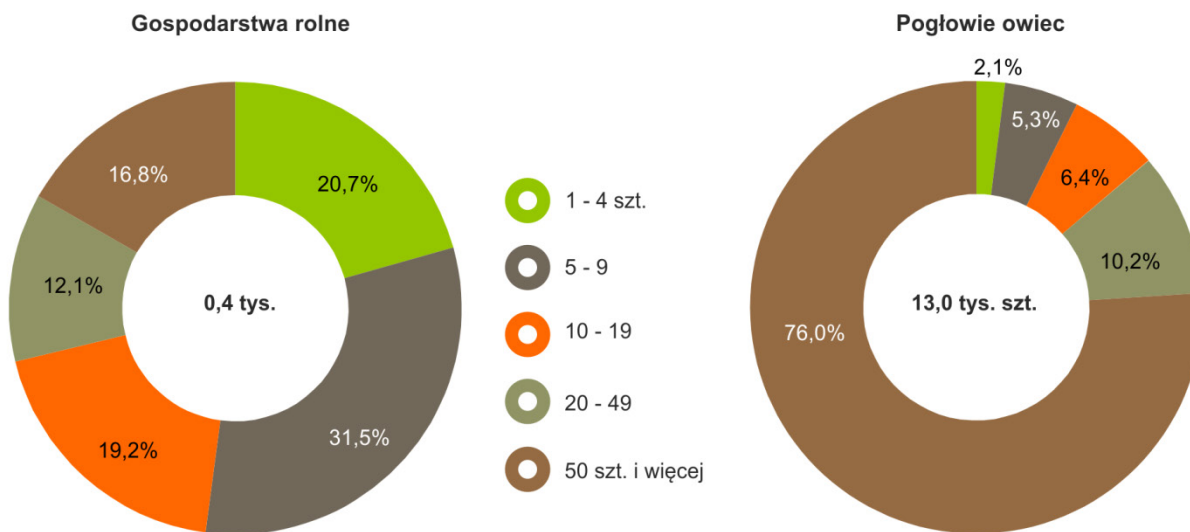
Tabl. 28. Gospodarstwa rolne utrzymujące owce i pogłównie owiec według grup obszarowych UR w 2013 r.

Grupy obszarowe użytków rolnych	Gospodarstwa utrzymujące owce		Pogłównie owiec		
	w sztukach	w odsetkach	w sztukach	w odsetkach	średnia w 1 gospodarstwie w szt.
<b>O g ó ł e m</b> .....	<b>381</b>	<b>100,0</b>	<b>12964</b>	<b>100,0</b>	<b>34,0</b>
0 - 5 .....	79	20,8	933	7,2	11,8
5 - 10 .....	117	30,7	1693	13,1	14,5
10 - 15 .....	50	13,1	1164	9,0	23,3
15 - 20 .....	24	6,3	566	4,4	23,6
20 - 50 .....	73	19,1	3827	29,5	52,4
50 ha i więcej.....	38	10,0	4781	36,8	125,8

Gospodarstw rolnych z powierzchnią użytków rolnych 5-10 ha UR zajmujących się chowem owiec było 117, natomiast pogłównie owiec w tych gospodarstwach utrzymywało się na poziomie 1,7 tys. szt. W porównaniu do 2010 r. odnotowano spadek zarówno liczby tych gospodarstw o ponad 18% jak i pogłównia owiec o prawie 13%.

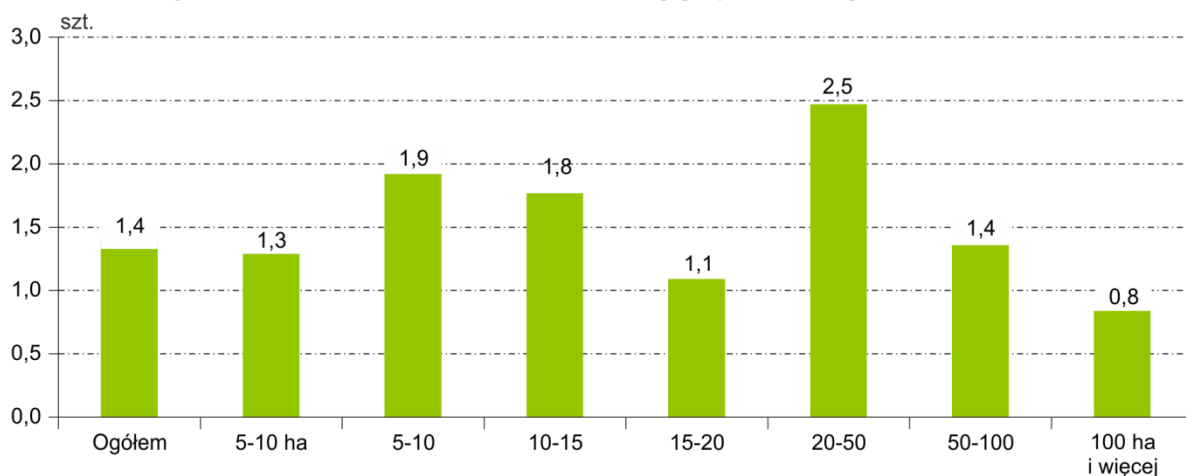
Analiza liczby gospodarstw rolnych utrzymujących owce w poszczególnych grupach obszarowych UR wykazała, że ich udział w ogólnej liczbie gospodarstw posiadających owce był najwyższy w gospodarstwach o powierzchni 5 – 10 ha i wynosił 30,7%, a utrzymywano w nich 13,1% pogłowia owiec.

Wykr. 18. Struktura liczby gospodarstw rolnych utrzymujących owce oraz pogłowia owiec według skali chowu w 2013 r.



W województwie dolnośląskim najwięcej – 31,5% ogółu gospodarstw zajmujących się chowem owiec zanotowano w gospodarstwach utrzymujących 5-9 szt., w których prowadzono chów 5,3% pogłowia owiec. Gospodarstwa utrzymujące 50 szt. i więcej stanowiły 16,8% i posiadały 76,0% zwierząt tego gatunku. Gospodarstwa rolne posiadające 1-4 szt. stanowiły 20,7% ogółu i prowadziły hodowlę zaledwie 2,1% pogłowia tego gatunku.

Wykr. 19. Obsada owiec na 100 ha UR według grup obszarowych UR w 2013 r.



W województwie obsada owiec na 100 ha UR wyniosła 1,4 szt., co dawało 6. lokatę (w kraju 1,8 szt.). Największą obsadę owiec utrzymywano w województwie małopolskim – 15,3 szt., która znacznie przewyższała obsadę w pozostałych województwach. Najmniejszą obsadę odnotowano w województwie mazowieckim – 0,3 szt.

Rys. 22. Obsada owiec na 100 ha UR w 2013 r. - lokaty województw

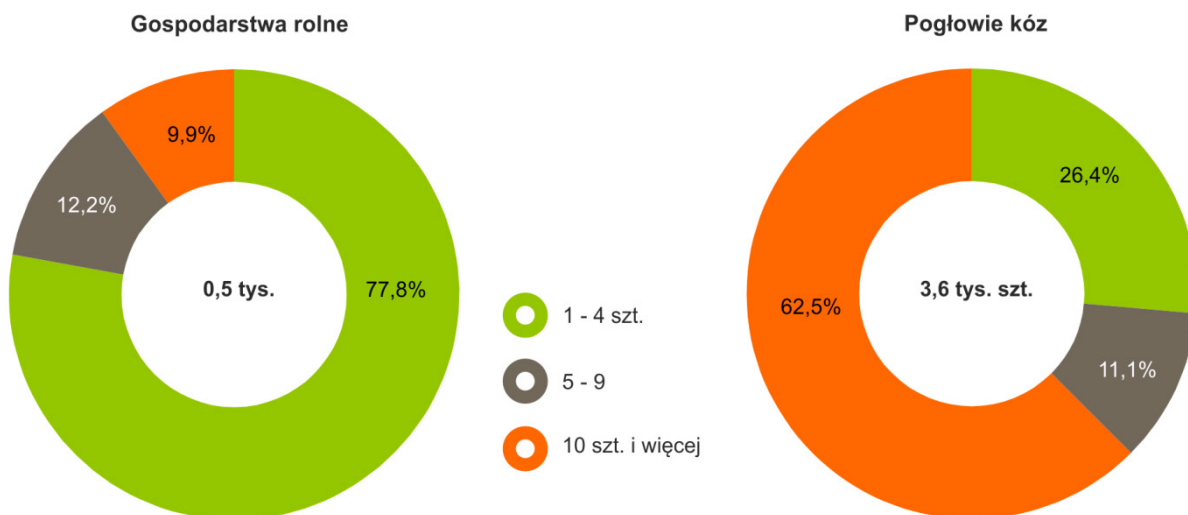




**Kozy**

Chów kóz w 2013 r. prowadziło 0,5 tys. gospodarstw, tj. 0,8% ogółu gospodarstw rolnych oraz 2,1% posiadających zwierzęta gospodarskie. Pogłowie kóz wynosiło 3,6 tys. szt. i średnio na jedno gospodarstwo utrzymujące kozy przypadało 7,4 szt.

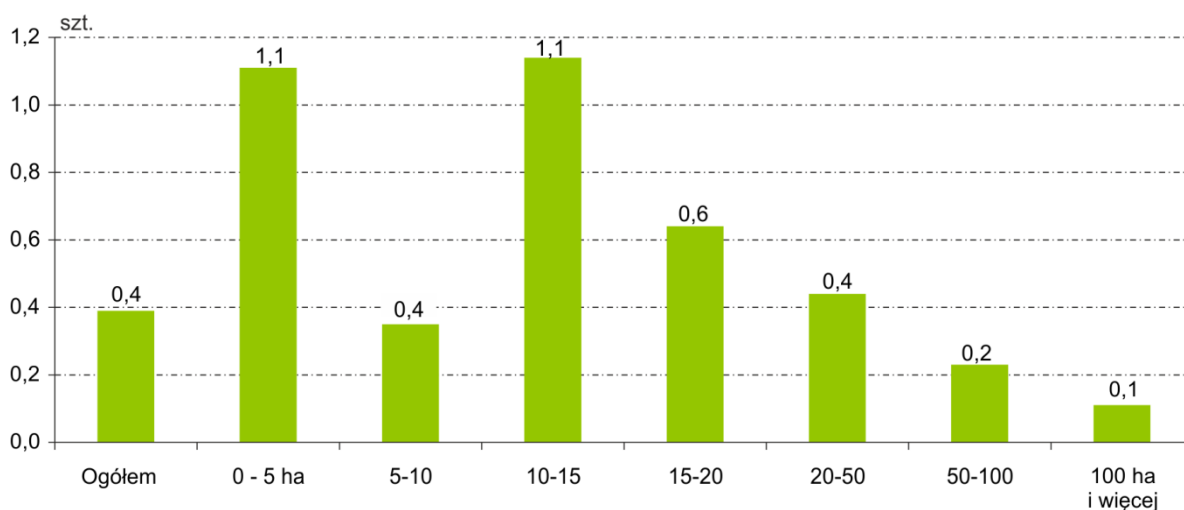
**Wykr. 20. Struktura liczby gospodarstw rolnych utrzymujących kozy oraz pogłowie kóz według skali chowu w 2013 r.**



Prawie 78% gospodarstw utrzymywało 1-4 szt. kóz, co stanowiło 26,4% pogłowia kóz ogółem w województwie dolnośląskim. Gospodarstwa utrzymujące 10 szt. i więcej stanowiły blisko 10% i utrzymywały 62,5% pogłowia kóz w województwie.

Chowem kóz zajmowały się głównie gospodarstwa małe, tj. 52,0% gospodarstw należało do grupy obszarowej 1-5 ha użytków rolnych, a utrzymywane przez nich stada kóz stanowiły 22,0% pogłowia kóz.

**Wykr. 21. Obsada kóz na 100 ha UR według grup obszarowych UR w 2013 r.**



Obsada kóz na 100 ha UR w województwie kształtowała się na poziomie 0,4 szt. i plasowała dolnośląskie na 7. miejscu (w kraju 0,6 szt.). Największą obsadę zanotowano w województwie podkarpackim (2,7 szt.) oraz małopolskim (2,3 szt.).

Rys. 23. Obsada kóz na 100 ha UR w 2013 r. - lokaty województw



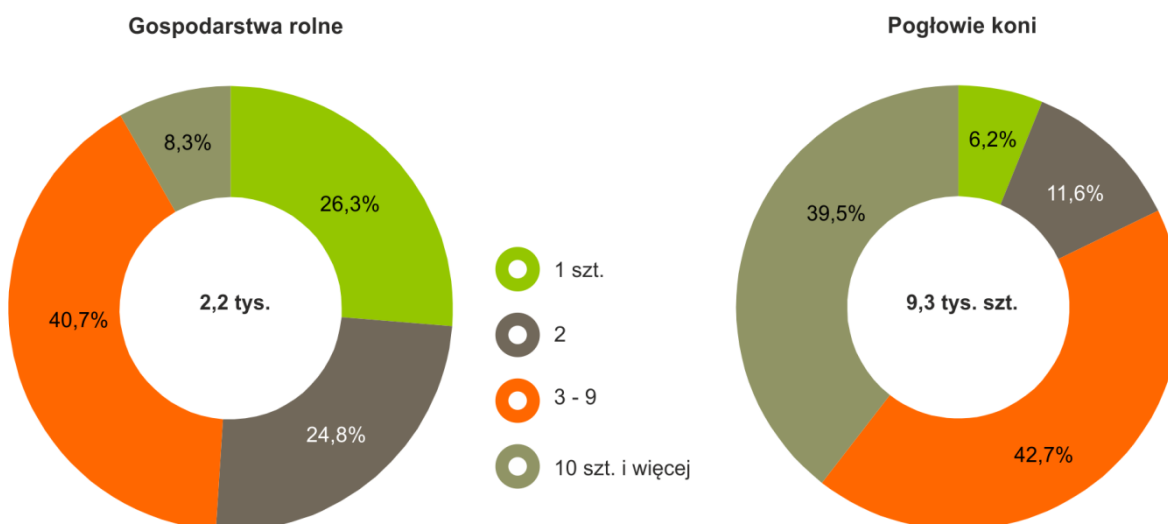
### Konie

Analiza wyników przeprowadzonego badania rolnego wykazała, że hodowlę koni prowadziło 2,2 tys. gospodarstw, które stanowiły 3,7% ogółu gospodarstw rolnych oraz 9,6% posiadających zwierzęta gospodarskie. Na 1 gospodarstwo utrzymujące konie przypadало średnio 4,3 szt. Gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha UR zajmujących się hodowlą koni było 2,2 tys. i prowadziły chów 9,2 tys. szt. pogłowia tego gatunku.

Wśród gospodarstw prowadzących hodowlę koni, większość (51,1%) posiadała zaledwie do 2 szt. i utrzymywało 17,8% pogłowia ogółem. Gospodarstwa utrzymujące powyżej 10 szt. koni stanowiły 8,3% gospodarstw zajmujących się chowem tego gatunku i posiadały 39,5% pogłowia koni.

Rozpatrując gospodarstwa według ich wielkości należy stwierdzić, że najliczniejszą grupą były gospodarstwa należące do grupy 5-10 ha użytków rolnych (31,7%) natomiast najmniej gospodarstw utrzymujących konie (0,7%) należało do grupy obszarowej do 1 ha.

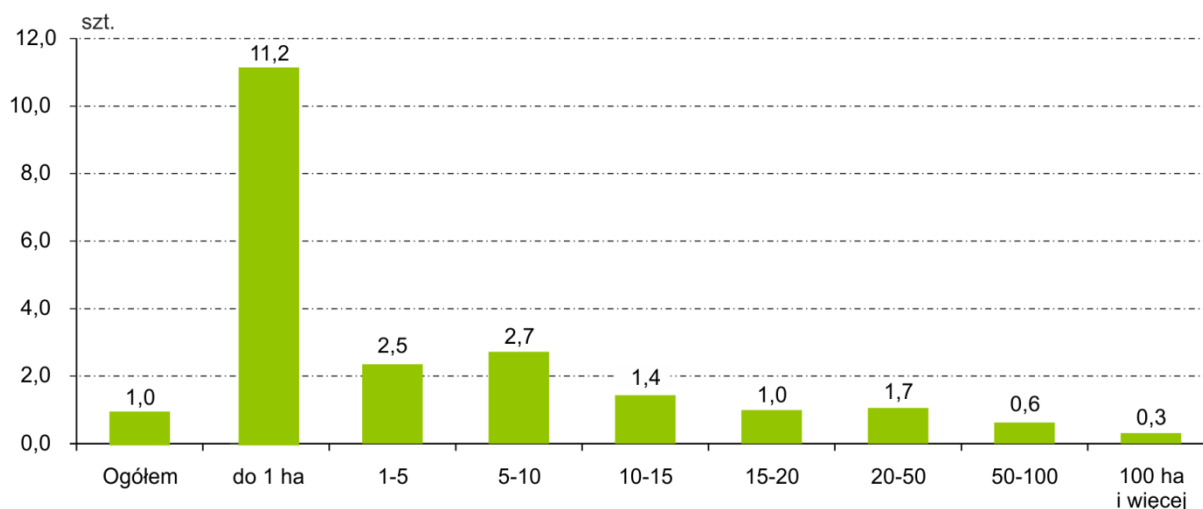
Wykr. 22. Struktura liczby gospodarstw rolnych utrzymujących konie oraz pogłowie koni według skali chowu w 2013 r.



W porównaniu do 2010 r. liczba gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha UR prowadzących hodowlę koni zmniejszyła się o 14,6%, a pogłowia koni w tych gospodarstwach było niższe o ponad 12%.

Biorąc pod uwagę grupy obszarowe UR to najwyższą obsadę koni na 100 ha UR zaobserwowano w gospodarstwach najmniejszych obszarowo (do 1 ha UR) i wynosiła ona 11,2 szt.

Wykr. 23. Obsada koni na 100 ha UR według grup obszarowych UR w 2013 r.



Województwo dolnośląskie zajmowało 12. miejsce wśród województw pod względem obsady koni na 100 ha UR. Największą obsadę odnotowano w województwie małopolskim – 2,8 szt., śląskim i świętokrzyski po 2,1 szt., a najmniejszą w województwie opolskim 0,5 szt.

Rys. 24. Obsada koni na 100 ha UR w 2013 r. - lokaty województw



### Drób kurzy

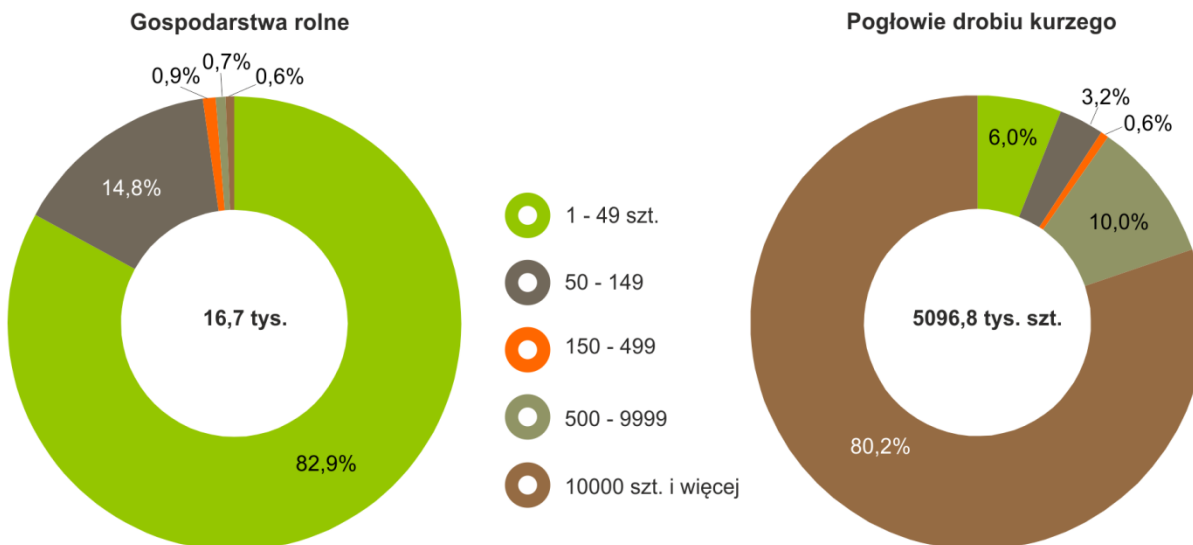
Chowem drobiu kurzego (przedomowym i fermowym łącznie) zajmowało się 16,7 tys. gospodarstw, tj. 28,0% ogólnej liczby gospodarstw rolnych i ponad 73% gospodarstw prowadzących chów zwierząt gospodarskich. Pogłowie drobiu kurzego utrzymywane w tych gospodarstwach było na poziomie 5,1 mln szt.

W 16,4 tys. gospodarstw rolnych (powyżej 1 ha UR) utrzymywano 3,1 mln szt. drobiu kurzego. W porównaniu z 2010 r. zmniejszyła się zarówno liczba gospodarstw zajmujących się chowem drobiu kurzego jak i jego pogłowie (odpowiednio o 12,0% i o prawie 25%).

Tabl. 29. Pogłowie drobiu kurzego według skali chowu i grup obszarowych UR w 2013 r.

Skala chowu drobiu kurzego	Grupy obszarowe użytków rolnych w tys. szt.						
	ogółem	1-5	5-15	15-20	20-50	50-100	100 ha i więcej
<b>O g ó ł e m</b> .....	<b>5096,8</b>	<b>2682,1</b>	<b>801,9</b>	<b>106,8</b>	<b>476,8</b>	<b>208,7</b>	<b>820,5</b>
1 – 49 szt. ....	305,5	129,2	117,9	20,3	29,8	6,1	2,2
50 – 449.....	192,7	63,4	71,4	15,9	31,2	8,0	2,7
500 – 9999.....	509,9	161,1	171,7	47,4	65,8	14,7	49,2
10 tys. szt. i więcej .	4088,7	2328,3	440,8	23,2	350,0	179,9	766,4

**Wykr. 24. Struktura liczby gospodarstw rolnych utrzymujących drób kurzy oraz pogłowie drobiu kurzego według skali chowu w 2013 r.**

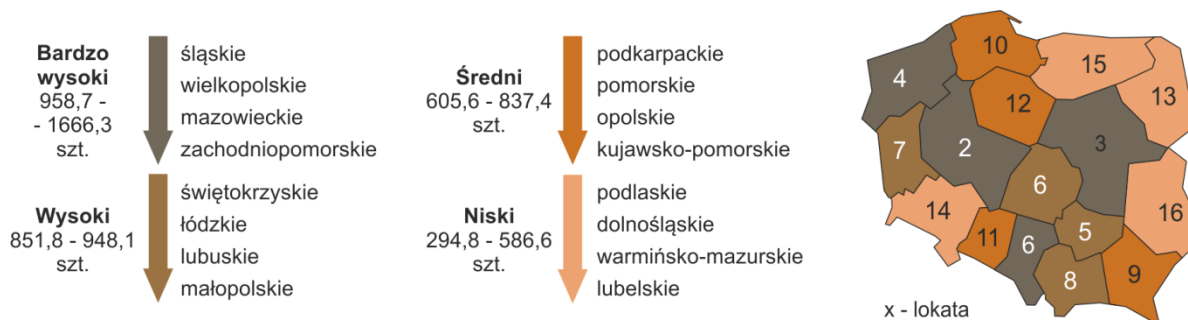


Wśród gospodarstw utrzymujących drób kurzy:

- 82,9% posiadało 1-49 szt.,
- 14,8% – 50-149 szt.,
- 0,9% – 150-499 szt.,
- 1,3% gospodarstw – powyżej 500 szt. drobiu kurzego.

W gospodarstwach utrzymujących powyżej 10 tys. szt. drobiu kurzego znajdowało się najczęściej, bo 80,2% zwierząt tego gatunku, natomiast gospodarstwa te stanowiły 0,6% gospodarstw zajmujących się chowem drobiu kurzego. Wyniki badania wykazały, że obsada drobiu kurzego na 100 ha UR w województwie dolnośląskim wyniosła 552,2 szt., co dawało 14. lokatę (w kraju 893,6 szt.). Największą obsadę odnotowano w województwach śląskim – 1966,3 szt. i wielkopolskim – 1608,1 szt., natomiast najmniejszą w województwie warmińsko-mazurskim – 324,9 szt. i lubelskim – 294,8 szt.

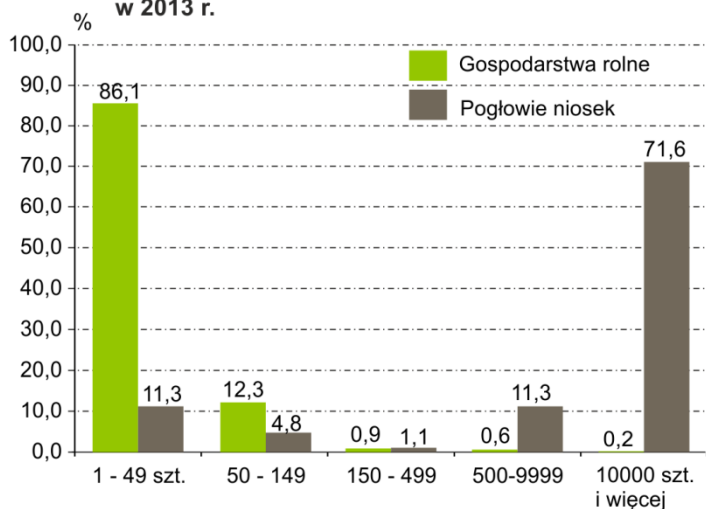
**Rys. 25. Obsada drobiu kurzego na 100 ha UR w 2013 r. - lokaty województw**



Chowem kur niosek zajmowało się 15,8 tys. gospodarstw rolnych, tj. 26,6% ogólnej liczby gospodarstw rolnych oraz 94,9% podmiotów utrzymujących drób kurzy ogółem.

W województwie dolnośląskim 15,6 tys. gospodarstw prowadziło chów kur niosek na powierzchni powyżej 1 ha UR. W gospodarstwach tych utrzymywano 1,9 mln szt. tego rodzaju drobiu. W porównaniu do 2010 r. liczba analogicznych gospodarstw oraz liczba kur niosek zmniejszyła się o odpowiednio o 9,3% oraz 9,5%.

**Wykr. 25. Struktura liczby gospodarstw rolnych utrzymujących kury niośki oraz pogłowie kur niosek według skali chowu w 2013 r.**



Wśród ogółu gospodarstw prowadzących chów kur niosek 86,1% posiadało od 1 do 49 szt., a utrzymywały zaledwie 11,3% ogólnego stada niosek. W województwie dolnośląskim 71,6% pogłowa tego gatunku hodowano w gospodarstwach utrzymujących 10 tys. szt. i więcej, a gospodarstwa te stanowiły 0,2% ogółu. Ponad 12% gospodarstw utrzymujących od 50 do 149 szt. posiadało 4,8% pogłowa kur niosek.

Na 100 ha UR obsada kur niosek wyniosła 257,3 szt., województwo dolnośląskie ulokowało się na 6. miejscu w Polsce (w kraju 300,3 szt.). Najmniejsza obsada kur niosek na 100 ha UR wystąpiła w województwach zachodniopomorskim – 83,3 szt., podlaskim – 70,2 szt. i warmińsko-mazurskim – 56,9 szt. Największą obsadą charakteryzowało się województwo wielkopolskie – 1051,2 szt. na ha UR.

**Rys. 26. Obsada kur niosek na 100 ha UR w 2013 r. - lokaty województw**

**Bardzo wysoki**  
378,2 - 1051,2 szt.

wielkopolskie  
śląskie  
małopolskie  
mazowieckie

**Wysoki**  
205,6 - 301,0 szt.

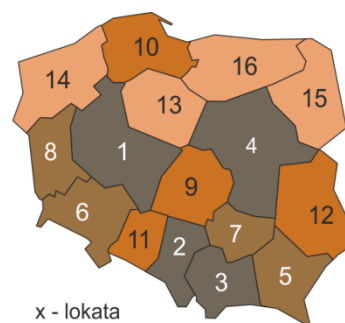
podkarpackie  
dolnośląskie  
świętokrzyskie  
lubuskie

**Średni**  
102,3 - 192,1 szt.

łódzkie  
pomorskie  
opolskie  
lubelskie

**Niski**  
56,9 - 100,7 szt.

kujawsko-pomorskie  
zachodniopomorskie  
podlaskie  
warmińsko-mazurskie



**WYPOSAŻENIE GOSPODARSTW ROLNYCH W ŚRODKI PRODUKCJI****Ciągniki**

W 2013 r. w badaniu zebrano również informacje o trwałych i obrotowych środkach produkcji w gospodarstwach prowadzących działalność rolniczą, tj. o wykorzystywanych w produkcji podstawowych środkach transportu. Badaniem zostały objęte ciągniki oraz wybrane maszyny i urządzenia własne, jak i wspólne, wykorzystywane wyłącznie lub częściowo w gospodarstwach rolnych do prac związanych z działalnością rolniczą.

W województwie dolnośląskim spośród 59,5 tys. spisanych gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą, w **ciągniki** wyposażonych było 35,6 tys. gospodarstw, tj. 59,7% gospodarstw prowadzących działalność rolniczą. Blisko 59% gospodarstw posiadających ciągniki znajdowało się w grupie obszarowej do 10 ha UR, natomiast powyżej 10 ha UR liczba gospodarstw malała proporcjonalnie do wzrostu powierzchni użytków rolnych.

Udział gospodarstw z ciągnikami w ogólnej liczbie gospodarstw prowadzących działalność rolniczą był zróżnicowany w zależności od powierzchni użytkowanych gruntów i systematycznie wzrastał w mniejszych gospodarstwach (od 16,5% w gospodarstwach do 1 ha UR włącznie do 86,9% w gospodarstwach 10-15 ha UR), następnie w grupie 15-20 ha UR wynosił 86,2%, a w gospodarstwach dużych (powyżej 50 ha UR stanowił 91,8%).

Spośród ogółu gospodarstw posiadających ciągniki 97,8% posiadało ciągniki własne.

Zachodzące zmiany w strukturze użytkowania gruntów i powierzchni zasiewów oraz w kierunkach specjalizacji gospodarstw, a także proces modernizacji rolnictwa wpływają na stan i poziom wyposażenia gospodarstw w środki produkcji. W 2013 r. w gospodarstwach rolnych spisano 57,2 tys. ciągników rolniczych, tj. 4,0% zasobów w kraju. Gospodarstwa z powierzchnią powyżej 1 ha UR znajdowało się 57,0 tys. ciągników (w porównaniu do 2010 r. odnotowano wzrost o 3,0%). Gospodarstwa indywidualne dysponowały 55,2 tys. ciągników i stanowiły one 96,4% ogólnej liczby ciągników, w tym w grupie o powierzchni powyżej 1 ha UR spisano 55,0 tys. szt. (o 4,2% więcej niż w 2010 r.).

**Tabl. 30. Ciągniki w gospodarstwach rolnych według grup obszarowych UR w 2013 r.**

Grupy obszarowe użytków rolnych	Gospodarstwa z ciągnikami		Liczba ciągników		Przeciętna liczba ciągników na 1 gospodarstwo w sztukach
	w sztukach	w odsetkach	w sztukach	w odsetkach	
<b>O g ó ł e m.....</b>	<b>35565</b>	<b>100,0</b>	<b>57241</b>	<b>100,0</b>	<b>1,6</b>
do 1 ha włącznie .....	186	0,5	195	0,3	1,0
powyżej 1 ha .....	35380	99,5	57047	99,7	1,6
1 - 5 .....	11191	31,5	12233	21,4	1,1
5 - 10 .....	9459	26,6	12033	21,0	1,3
10 - 15 .....	4729	13,3	7691	13,4	1,6
15 - 20 .....	2602	7,3	4840	8,5	1,9
20 - 50 .....	4482	12,6	10368	18,1	2,3
50 ha i więcej .....	2917	8,2	9882	17,3	3,4

W 2013 r. 99,7% ciągników było wykorzystywane w gospodarstwach o powierzchni powyżej 1 ha UR.

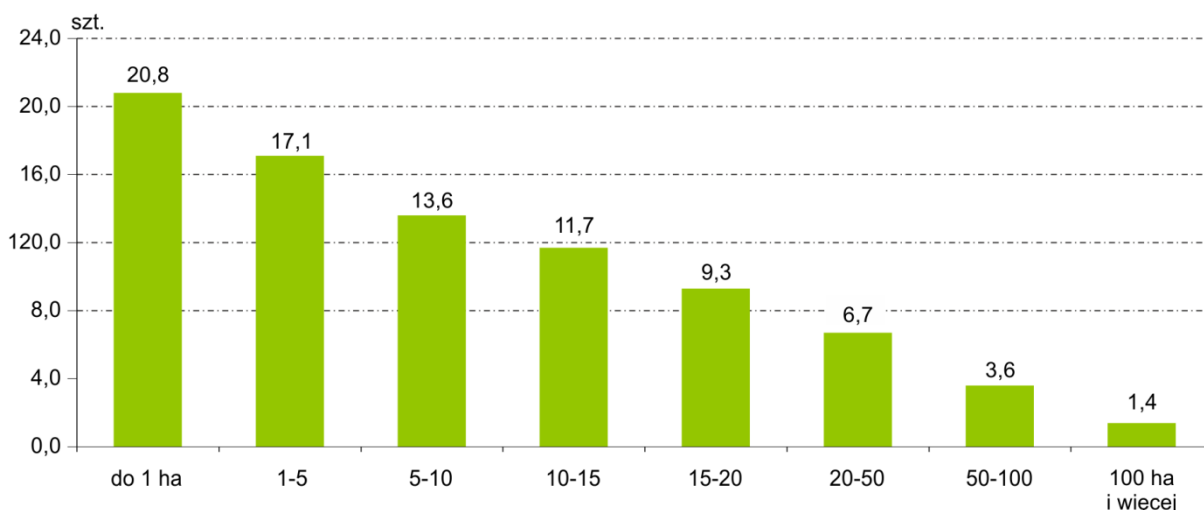
Najwięcej ciągników spisano w grupie gospodarstw o powierzchni 1-5 ha – 12,2 tys. szt., (tj. 21,4%). Łącznie w grupach obszarowych do 15 ha UR spisano 32,2 tys. ciągników, tj. 56,2% ogółem.

Przy dalszym wzroście areалу powyżej 20 ha UR liczba spisanych ciągników wahała się od 8,2% w grupie 50-100 ha UR do 9,6% w grupie 20-30 ha UR.

Przeciętnie na 1 gospodarstwo rolne wyposażone w ciągniki przypadło 1,6 szt. ciągnika (w kraju 1,5 ciągnika) i wartość ta zwiększała się wraz ze wzrostem powierzchni UR w poszczególnych grupach obszarowych od 1,0 szt. w grupie do 1 ha UR włącznie i 1,6 szt. w grupie 10-15 ha do 3,4 szt. w grupie 50 ha i więcej.

W gospodarstwach rolnych o powierzchni powyżej 1 ha UR, na jedno gospodarstwo posiadające ciągniki przypadało 1,6 szt. ciągnika i w porównaniu do 2010 r. nie uległo zmianie.

**Wykr. 26. Liczba ciągników na 100 ha UR według grup obszarowych UR w 2013 r.**

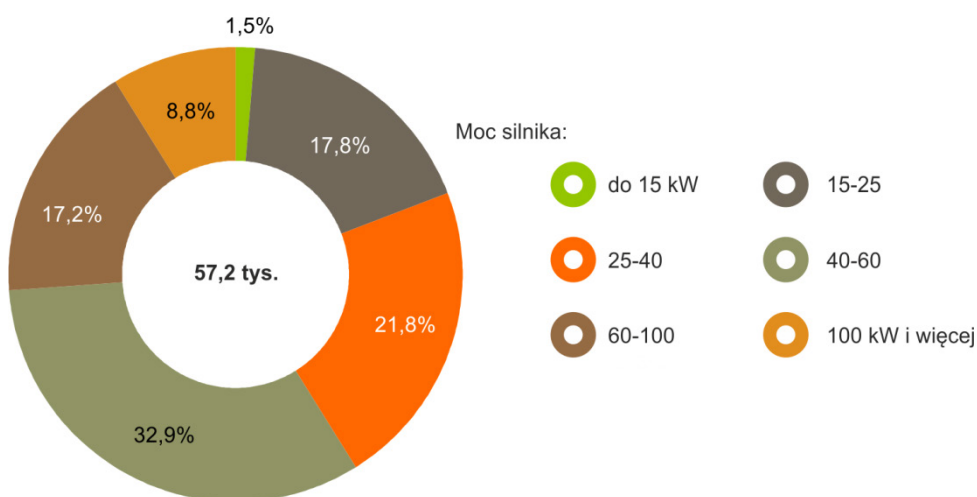


W opisywanych gospodarstwach na 100 ha UR przypadało średnio 6,2 szt. ciągników, w miarę wzrostu powierzchni użytków rolnych wskaźnik ten zmniejszał się. W gospodarstwach najmniejszych (do 1 ha UR) liczba ciągników na 100 ha UR wynosiła 20,8 szt., następnie w grupie obszarowej 5-10 ha UR wynosiła 13,6 szt., natomiast w gospodarstwach największych 50-100 ha UR oraz o powierzchni powyżej 100 ha UR wynosiła odpowiednio 3,6 szt., i 1,4 szt. Przeciętna powierzchnia użytków rolnych przypadająca na 1 ciągnik stanowiła 16,12 ha (dla porównania w kraju 10,17 ha).

Obserwuje się dość duże zróżnicowanie wśród gospodarstw rolnych w poszczególnych grupach obszarowych pod względem liczby posiadanych ciągników i ich mocy. Gospodarstwa mniejsze obszarowo stanowiące zdecydowaną większość w ogólnej liczbie gospodarstw, wyposażone były w ciągniki o mniejszej mocy. Ciągniki o dużych mocach wykorzystywane były głównie w gospodarstwach większych obszarowo.

Z ogólnej liczby 57,2 tys. spisanych ciągników 96,0% stanowiło wyłączną własność użytkownika gospodarstwa rolnego, a pozostałe 4,0% ciągników było wspólną własnością kilku gospodarstw.

**Wykr. 27. Struktura liczby ciągników według mocy silnika w 2013 r.**



W strukturze ciągników dominowały pojazdy o mocy 40-60 kW, stanowiąc 32,9% ogólnej liczby ciągników.

Największa liczba ciągników o mocy silnika do 25 kW wystąpiła w grupie obszarowej 1-5 ha (tj. 34,4% ogólnej liczby ciągników w tej grupie) oraz do 1 ha włącznie (26,2%), również w tej grupie do 1 ha było najwięcej ciągników o mocy 25-40 kW (tj. 61,5%), natomiast ciągników o średniej mocy (40-60 kW) – w grupie 5-10 ha



(40,9%). Najwyższy odsetek ciągników o dużej mocy – powyżej 60 kW – spisano w grupach UR powyżej 50 ha tj. 64,4% ogólnej liczby ciągników w tej grupie.

Ciągniki o mocy do 25 kW stanowiły 19,3%, a od 25 do 40 kW – 21,8%. Udział ciągników o średniej mocy 40-60 kW wynosił 32,9%. Ciągniki o dużej mocy – powyżej 60 kW i więcej stanowiły 26,0%.

Jak wynika z danych, wyposażenie gospodarstw w ciągniki wykazuje również duże zróżnicowanie wśród województw. Najwięcej ciągników spisano w województwach mazowieckim (213,2 tys. szt.), lubelskim (172,3 tys. szt.) oraz wielkopolskim (154,6 tys. szt.). Województwo dolnośląskie (57,2 tys. szt.) zajmowało 10. lokatę w kraju, a pod względem liczby gospodarstw rolnych posiadających ciągniki również 10. miejsce.

### Maszyny i urządzenia rolnicze

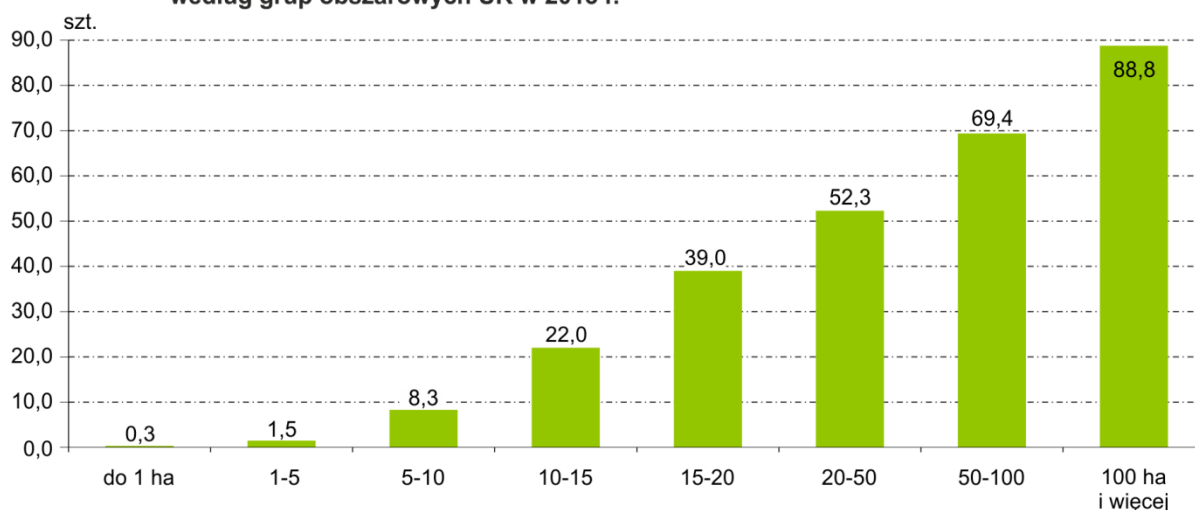
W 2013 r. w gospodarstwach prowadzących działalność rolniczą badaniem objęte były wybrane maszyny i urządzenia. Liczba gospodarstw dysponujących maszynami i urządzeniami rolniczymi oraz ich udział w ogólnej liczbie gospodarstw był znacznie zróżnicowany w zależności od rodzaju maszyny i grupy obszarowej użytków rolnych.

W województwie dolnośląskim najwięcej gospodarstw, z powierzchnią powyżej 1 ha, posiadało rozsiewacze nawozów i wapna – 22,6 tys. (spadek o 1,7% do 2010 r.), polowe opryskiwacze ciągnikowe – 17,3 tys. (mniej o 10,4% do 2010 r.), kosiarki ciągnikowe – 12,0 tys. (więcej o 10,3% niż w 2010 r.). Udział tych gospodarstw w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych wynosił odpowiednio: 38,6%, 29,7% i 20,6%. Korzystanie z tego rodzaju maszyn i urządzeń jest związane głównie z powszechnym stosowaniem zabiegów agrotechnicznych. Odsetek gospodarstw posiadających wymienione maszyny i urządzenia był najwyższy wśród gospodarstw w grupie obszarowej 5-10 ha UR.

Specjalistyczne maszyny, jak kombajny buraczane, ziemniaczane, zbożowe czy silosokombajny wykorzystywane są w określonym kierunku produkcji, co się przekłada na znacznie mniejszą liczbę gospodarstw rolnych posiadających te maszyny. I tak, gospodarstwa posiadające kombajny zbożowe stanowiły 14,2% gospodarstw rolnych, kombajny ziemniaczane – 4,8%, kombajny buraczane – 1,7%, silosokombajny – tylko 0,3%. Gospodarstwa indywidualne, z powierzchnią powyżej 1 ha UR, posiadały ponad 99% prawie każdego typu spisanych maszyn i urządzeń. W porównaniu do 2010 r., w indywidualnych gospodarstwach rolnych, o powierzchni powyżej 1 ha, głównie wzrosła liczba kombajnów zbożowych – o 11,5%, kosiarek ciągnikowych – o 10,5% oraz przyczep zbierających – o 48,8%. Znacznie zmniejszyła się liczba silosokombajnów – o 20,9%, kopaczek do ziemniaków – o 23,7% i kombajnów buraczanych – o 40,2%.

Odsetek gospodarstw posiadających **kombajny zbożowe** był najwyższy wśród dużych gospodarstw, tj. w grupach obszarowych 20-50 ha UR, stanowiących łącznie 30,5%, dla porównania w kraju odsetek ten wynosił 32,6%. Ogółem na 100 gospodarstw rolnych przypadało 14 kombajnów zbożowych. Przeciętnie na 100 ha powierzchni zasiewów zbóż oraz rzepaku i rzepiku przypadało 1,3 kombajnów do zbioru tych upraw.

**Wykr. 28. Liczba kombajnów zbożowych na 100 gospodarstw prowadzących działalność rolniczą według grup obszarowych UR w 2013 r.**



W 2013 r. ziemniaki uprawiało 14,7 tys. gospodarstw, buraki cukrowe – 2,3 tys., a kombajny posiadało odpowiednio 2,8 tys. i 1,0 tys. gospodarstw. Najwięcej **gospodarstw z kombajnami ziemniaczanymi** odnotowano w grupach obszarowych 5-10 ha i 15-20 ha, tj. 20,2% i 16,3%, a gospodarstw z **kombajnami buraczanymi** – w grupach obszarowych 20-50 ha, tj. 32,8%. Średnio na 100 gospodarstw prowadzących działalność rolniczą ogółem przypadało 5 kombajnów ziemniaczanych i 1,7 buraczanych, w tym najwięcej w grupie obszarowej 30-50 ha – 19,1 szt. kombajnów ziemniaczanych i 7,9 szt. buraczanych. Przeciętnie na 100 ha powierzchni uprawy ziemniaków przypadało 15,4 szt. kombajnów ziemniaczanych, a na 100 ha uprawy buraków – 6 kombajnów buraczanych.

W 2013 r. 185 gospodarstw posiadało 205 **silosokombajnów**. Zdecydowana większość tych maszyn znajdowała się w grupach powyżej 20 ha UR, tj. 59,2% ogółu silosokombajnów, w tym najwięcej w grupie 30-50 ha UR (19,4%). Na 100 gospodarstw z działalnością rolniczą przeciętnie w województwie przypadało zaledwie 0,3 szt. i wskaźnik ten osiągnął najwyższą wartość w grupie powyżej 100 ha UR – 2,8 szt.

## Nawozy

W badaniu pytano również o stosowanie nawozów mineralnych oraz organicznych pochodzenia zwierzęcego. Wyniki wykazały, że w roku gospodarczym 2012/2013 **nawozy mineralne i wapniowe** stosowało 42,3 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha (72,4% gospodarstw rolnych, w 2010 r. – 82,0%).

Udział gospodarstw stosujących nawożenie mineralne i wapniowe w ogólnej liczbie gospodarstw prowadzących działalność rolniczą w kraju wyniósł 71,7%.

W województwie najwięcej gospodarstw stosowało nawozy azotowe i wieloskładnikowe, które stanowiły odpowiednio 94,7% i 34,5% gospodarstw stosujących nawozy mineralne i wapniowe, a 67,9% i 24,8% gospodarstw ogółem.

Największy odsetek gospodarstw stosujących nawożenie mineralne i wapniowe ogółem wystąpił w grupie obszarowej 5-10 ha UR (22,7%), natomiast najmniejszy - w grupach obszarowych do 1 ha UR włącznie (0,9%) oraz 100 ha i więcej (2,7%).

Wśród gospodarstw stosujących **nawożenie mineralne** największy odsetek gospodarstw stosujących:

- nawozy azotowe odnotowano w grupie 5-10 ha, tj. 22,9%,
- nawozy fosforowe – w grupie 1-2 ha, tj. 25,9%,
- nawozy potasowe – w grupie 100 ha i więcej, tj. 18,9%,
- nawozy wieloskładnikowe – w grupie 5-10 ha, tj. 23,7%.

Najmniejszy odsetek gospodarstw stosujących nawożenie wystąpił w grupie obszarowej do 1 ha włącznie i dotyczył wszystkich rodzajów nawozów mineralnych.

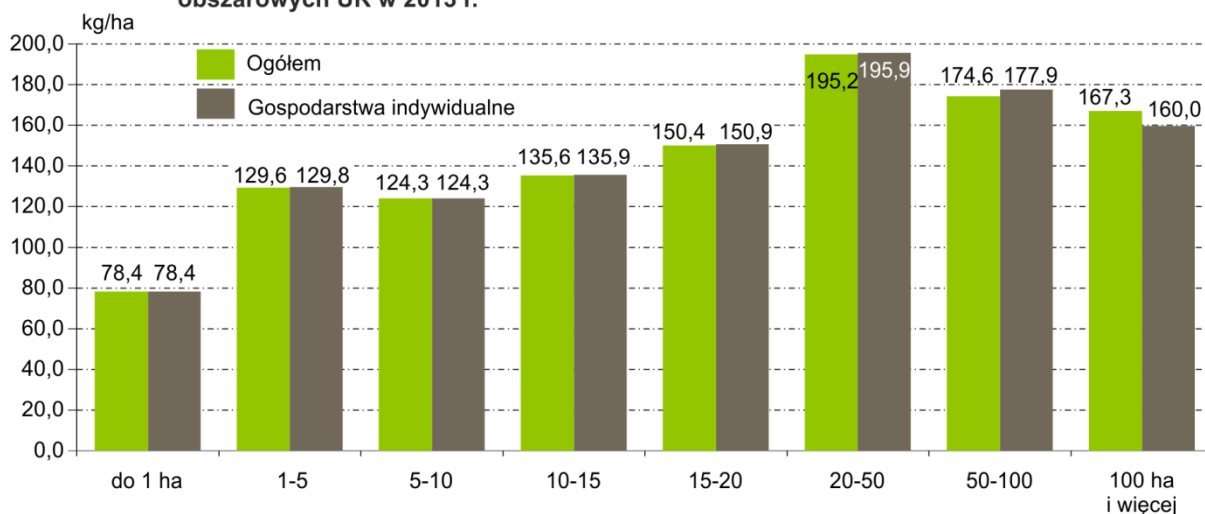
W 2013 r. zużycie nawozów mineralnych wyniosło 147,9 tys. t (NPK) w czystym składniku, przy czym zużycie nawozów azotowych wyniosło 87,6 tys. t, fosforowych – 29,5 tys. t i potasowych – 30,7 tys. t. Stanowiło to odpowiednio 59,3%, 20,0% i 20,8% nawozów mineralnych ogółem.

W 4,6 tys. gospodarstw stosujących nawożenie wapniowe zużycie nawozów kształtowało się na poziomie 63,9 tys. t i zwiększało się wraz ze wzrostem powierzchni użytków rolnych osiągając wartość 50,9% w grupie 100 ha UR i więcej.

Ogółem w roku gospodarczym 2012/2013 zużycie nawozów mineralnych na 1 ha UR osiągnęło poziom 160,3 kg, a w przeliczeniu na 1 ha UR w dobrej kulturze – 162,7 kg czystego składnika NPK.

Najbardziej intensywne nawożenie stosowano w grupie 30-50 ha UR – tj. 237,3 kg/ha (245,9 kg na 1 ha UR w dobrej kulturze) oraz w grupie 50-100 ha UR – tj. 174,0 kg/ha (174,6 kg/ha). W mniejszych grupach obszarowych nawożenie kształtowało się w granicach od 77,9 kg/ha (78,2 kg/ha) w grupie do 1 ha włącznie do 169,7 kg/ha (173,3 kg/ha) w grupie 3-5 ha UR, natomiast powyżej 100 ha UR zużycie wyniosło 167,3 kg/ha UR w dobrej kulturze. Gospodarstwa indywidualne stosujące nawożenie mineralne lub wapniowe stanowiły 99,3% gospodarstw ogółem. Pod zbiory w 2013 r. w 4,5 tys. gospodarstwach indywidualnych zużyto 48,0 tys. ton nawozów wapniowych, w tym najwięcej w grupie 100 ha i więcej UR (16,8 tys. ton, tj. 34,9% nawozów wapniowych ogółem).

**Wykr. 29. Zużycie nawozów mineralnych (NPK) na 1 ha UR w dobrej kulturze według grup obszarowych UR w 2013 r.**



Porównując województwa, to z uwagi na również duże regionalne zróżnicowanie intensywności produkcji roślinnej notowano znaczne różnice zużycia nawozów mineralnych. Województwo dolnośląskie zajmowało 5. lokatę wśród województw pod względem nawożenia (162,7 kg NPK na 1 ha UR w dobrej kulturze). Największe zużycie nawozów mineralnych odnotowano w województwach: opolskim (227,0 kg NPK na 1 ha UR w dobrej kulturze), lubuskim (190,6 kg/ha), kujawsko-pomorskim (175,2 kg/ha). Najmniejsze natomiast w województwach małopolskim (69,9 kg/ha) oraz podkarpackim (78,3 kg/ha).

**Rys. 27. Zużycie NPK na 1 ha UR w dobrej kulturze w 2013 r. - lokaty województw**



W 2013 r. **nawożenie organiczne** pochodzenia zwierzęcego zastosowało 13,4 tys. gospodarstw rolnych powyżej 1 ha UR (o 22,4% mniej niż w 2010 r.), tj. 23,0% ogółu gospodarstw prowadzących działalność rolniczą (w 2010 r. odsetek ten wyniósł 28,6%). Przy czym dominowały jednostki stosujące nawożenie obornikiem – 96,6% (w kraju – 98,5%) gnojówkę stosowało 17,8%, a gnojownicę – 8,9% gospodarstw. Najwyższy odsetek gospodarstw stosujących nawożenie organiczne odnotowano w grupach obszarowych 5-10 ha oraz 10-15 ha UR, co stanowiło odpowiednio 23,7% i 13,5% ogółu tych gospodarstw, a najmniejszy wystąpił wśród gospodarstw do 1 ha UR łącznie - 0,7% i dużych, tj. 100 ha i więcej – 2,1% ogółu.

Najczęściej nawożenie gnojówką stosowały gospodarstwa z grupy obszarowej 10-15 ha UR (22,0%), natomiast gnojownicą – z grupy 5-10 ha UR (23,9%).

**Nawadnianie**

Według wyników badania zaledwie 120 gospodarstw stosowało **nawadnianie**, a powierzchnia upraw nawadnianych przynajmniej raz w roku wynosiła 453 ha. Największy odsetek powierzchni upraw nawadnianych przynajmniej raz w roku dotyczył grup obszarowych powyżej 50 ha UR, które stanowiły 61,6% powierzchni nawadnianych ogółem.

Udział powierzchni upraw nawadnianych w województwie dolnośląskim w ogólnej powierzchni upraw w kraju był nieznaczny i wyniósł 1,0%, przy czym największy notowano w województwie mazowieckim (25,7%), natomiast najmniejszy – w podkarpackim (0,3%). W przypadku powierzchni nawadnianej do 1 ha UR włącznie województwo dolnośląskie zajmowało 5. lokatę w kraju, z udziałem wynoszącym 13,9%, natomiast 100 ha i więcej – 2,6% (10. lokata).

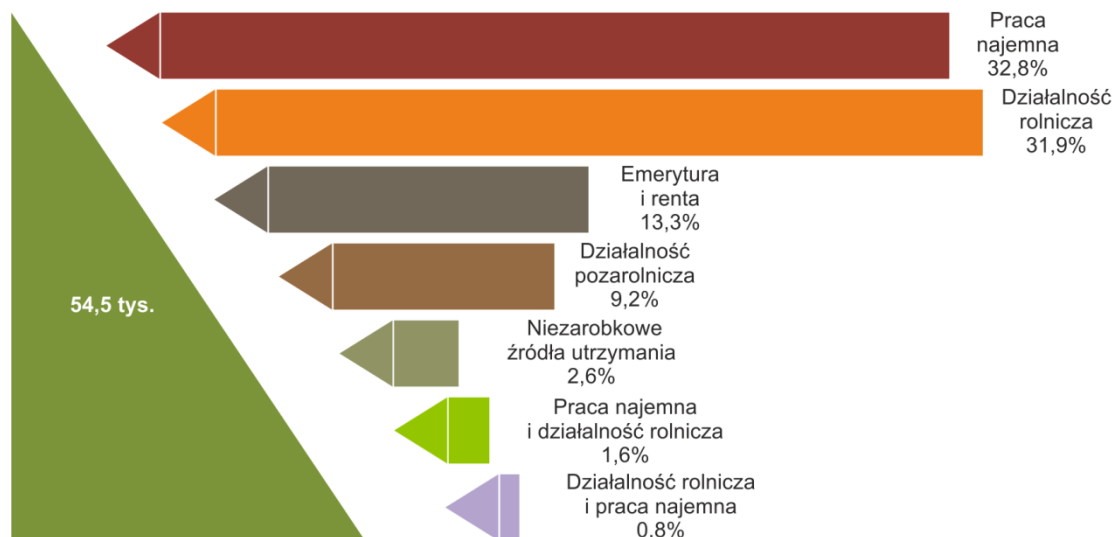
**DOCHODY GOSPODARSTW DOMOWYCH Z UŻYTKOWNIKIEM GOSPODARSTWA ROLNEGO**

W województwie dolnośląskim w okresie od 2 czerwca 2012 r. do 1 czerwca 2013 r. 59,1 tys. gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa indywidualnego prowadziło działalność rolniczą, w tym w 58,0 tys. gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa indywidualnego o powierzchni UR powyżej 1 ha.

Ponad połowa (52,2%) gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa indywidualnego uzyskiwała dochody z pracy najemnej, a co czwarte gospodarstwo otrzymywało emeryturę lub rentę. Działalność pozarolnicza oraz inne źródła dochodu poza emeryturą i rentą stanowiły zarobki odpowiednio wśród 15,8% oraz 4,2% ogółu gospodarstw z użytkownikiem gospodarstwa indywidualnego.

Biorąc pod uwagę główne (ponad 50%) źródło dochodów gospodarstw domowych największy udział stanowiły gospodarstwa utrzymujące się z pracy najemnej – 19,4 tys. (32,8% gospodarstw indywidualnych), następnie z działalności rolniczej – 18,8 tys. (31,9%). Emerytura i renta stanowiła przeważający dochód w 7,9 tys. gospodarstw (13,3%), a działalność pozarolnicza w 5,4 tys. (9,2%). Spośród ogółu gospodarstw indywidualnych 4,6 tys. (7,8%) gospodarstw nie wskazało głównego źródła utrzymania.

**Rys. 28. Gospodarstwa domowe według przeważającego (ponad 50%) źródła dochodu w 2013 r.**



W gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa indywidualnego o powierzchni powyżej 1 ha UR główne źródło utrzymania (przekraczające 50% dochodów ogółem) najczęściej stanowiły: praca najemna – 32,9% (ogółu gospodarstw z użytkownikiem gospodarstwa indywidualnego), działalność rolnicza – 32,0%, emerytury i renty – 12,9% oraz działalność pozarolnicza – 9,3%.

Badanie R-SGR wykazało, że w 2013 r. 30,9 tys. – 52,2% ogółu gospodarstw indywidualnych prowadzących działalność rolniczą było kierowanych przez osoby posiadające wykształcenie rolnicze, w tym 14,6 tys. użytkowników ukończyło kurs rolniczy.

**Tabl. 31. Dochody gospodarstw według głównych źródeł dochodu i poziomu wykształcenia rolniczego w 2013 r.**

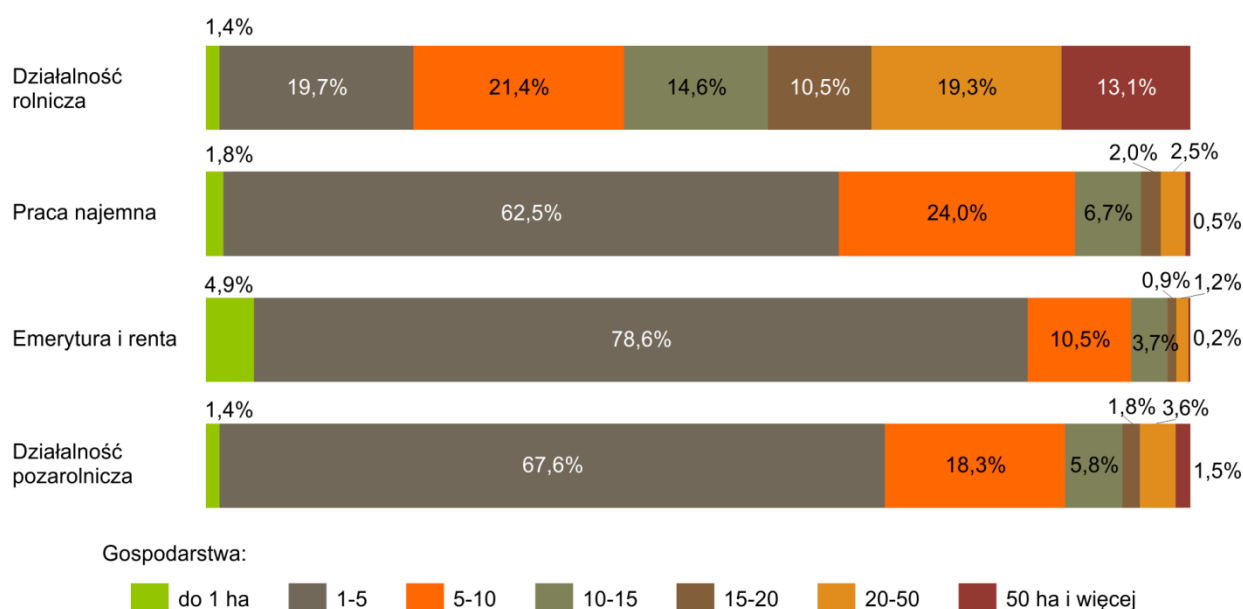
Rodzaj wykształcenia rolniczego	Ogółem	Gospodarstwa domowe posiadające dochody z						
		działalności rolniczej	działalności rolniczej i pracy najemnej	pracy najemnej	pracy najemnej i działalności rolniczej	działalności pozarolniczej	emerytury i renty	niezarobkowych źródeł utrzymania
<b>O g ó ł e m</b> .....	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>
wyższe .....	7,4	3,8	1,0	8,4	16,9	25,7	5,5	32,8
policealne.....	1,1	1,3	2,6	0,8	0,0	0,7	1,1	0,0
średnie zawodowe.....	24,3	27,8	18,2	23,4	14,7	15,5	18,8	19,6
zasadnicze zawodowe ....	20,0	25,8	24,8	16,5	11,2	10,8	12,0	8,2
kurs rolniczy .....	47,3	41,4	53,3	50,9	57,2	47,3	62,5	39,5

Uwzględniając poszczególne rodzaje głównego źródła dochodu należy stwierdzić, że wśród osób, które ukończyły kurs rolniczy największy odsetek użytkowników utrzymywał się z emerytury i renty (62,5%), następnie z pracy najemnej i działalności rolniczej (57,2%) oraz posiadający główne źródło dochodu w postaci działalności rolniczej i pracy najemnej (53,3%). W gospodarstwach utrzymujących się przede wszystkim z niezarobkowych źródeł oraz działalności pozarolniczej odpowiednio co trzeci i co czwarty użytkownik gospodarstwa domowego posiadał wykształcenie wyższe rolnicze. Wykształceniem rolniczym średnim zawodowym charakteryzowało się 27,8% użytkowników gospodarstw domowych utrzymujących się z działalności rolniczej oraz 18,2% gospodarstw prowadzących działalność rolniczą wraz z pracą najemną.

Analizując główne źródło utrzymania gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa indywidualnego należy zauważyć, że wśród gospodarstw z przeważającym dochodem z pracy najemnej, najwięcej gospodarstw należało do grupy obszarowej 1-5 ha UR (62,5%), oraz do grupy obszarowej 5-10 ha UR (24,0%).

Najwięcej gospodarstw, w których przeważający dochód pochodził z działalności rolniczej było wśród gospodarstw o powierzchni 5-10 ha UR (21,4%), 1-5 ha UR (19,7%) oraz 20-50 ha UR (19,3%). Najmniej gospodarstw z przeważającymi dochodami z działalności rolniczej gospodarowało na obszarze do 1 ha UR (1,4%) oraz 15-20 ha UR (10,5%).

Wykr. 30. Gospodarstwa domowe według przeważającego źródła dochodu i grup obszarowych UR w 2013 r.



Największy odsetek gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego z przeważającym dochodem z działalności pozarolniczej odnotowano w grupie obszarowej 1-5 ha UR (67,6%), następnie w gospodarstwach o powierzchni 5-10 ha UR (18,3%).

Najwięcej gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego z przeważającym dochodem z emerytury i renty zanotowano w grupie obszarowej 1-5 ha UR (78,6%) oraz w gospodarstwach o areale 5-10 ha UR (10,5%). Wśród gospodarstw utrzymujących się głównie z pracy najemnej 62,5% należało do grupy obszarowej 1-5 ha UR, a 24,0% posiadało powierzchnię 5-10 ha UR.

Spośród ogółu indywidualnych gospodarstw rolnych, w których wartość sprzedaży bezpośredniej konsumentom wynosiła więcej niż 50% wartości ogólnej sprzedaży gospodarstwa rolnego najwyższy odsetek gospodarstw domowych utrzymywał się głównie z pracy najemnej (34,8%) oraz działalności rolniczej (34,3%).

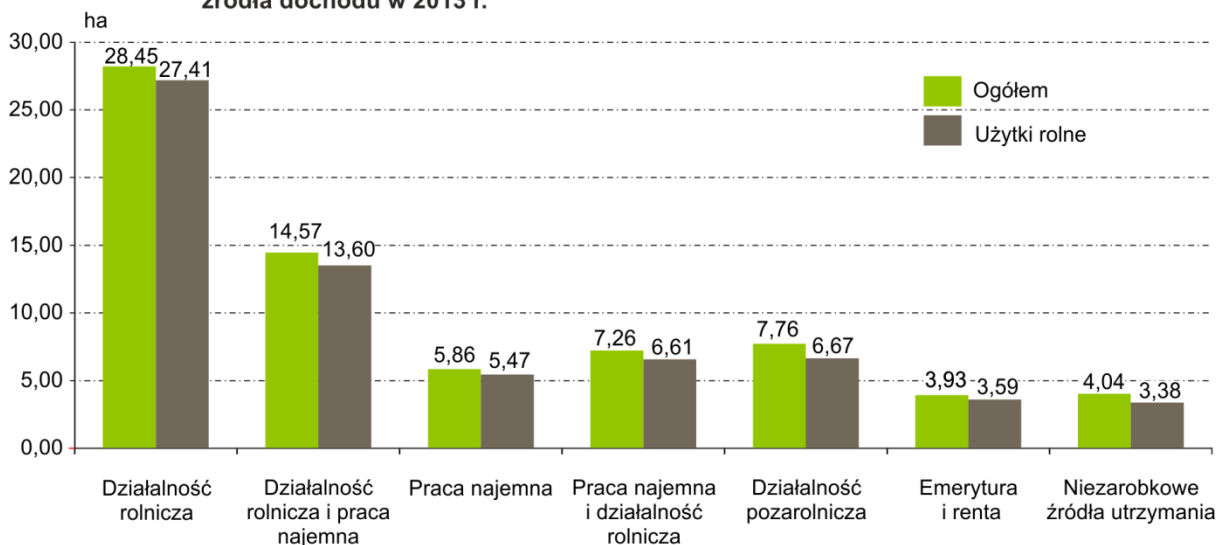
W województwie dolnośląskim 46,2% indywidualnych gospodarstw rolnych stosujących ekologiczne metody produkcji rolniczej utrzymywało się głównie z działalności rolniczej.

Gospodarstwa rolne utrzymujące się przede wszystkim z działalności rolniczej częściej niż inne podejmowały decyzje dotyczące konieczności zastosowania środków ochrony roślin (42,7%) podczas gdy gospodarstwa rolne posiadające przeważające źródło dochodu w postaci pracy najemnej (27,1%).

Ze wsparcia wykwalifikowanych doradców w podejmowaniu decyzji w zakresie ochrony roślin skorzystało 9,9 tys. indywidualnych gospodarstw rolnych utrzymujących się głównie z działalności rolniczej, następnie 4,8 tys. gospodarstw, których przeważającym dochodem była praca najemna.



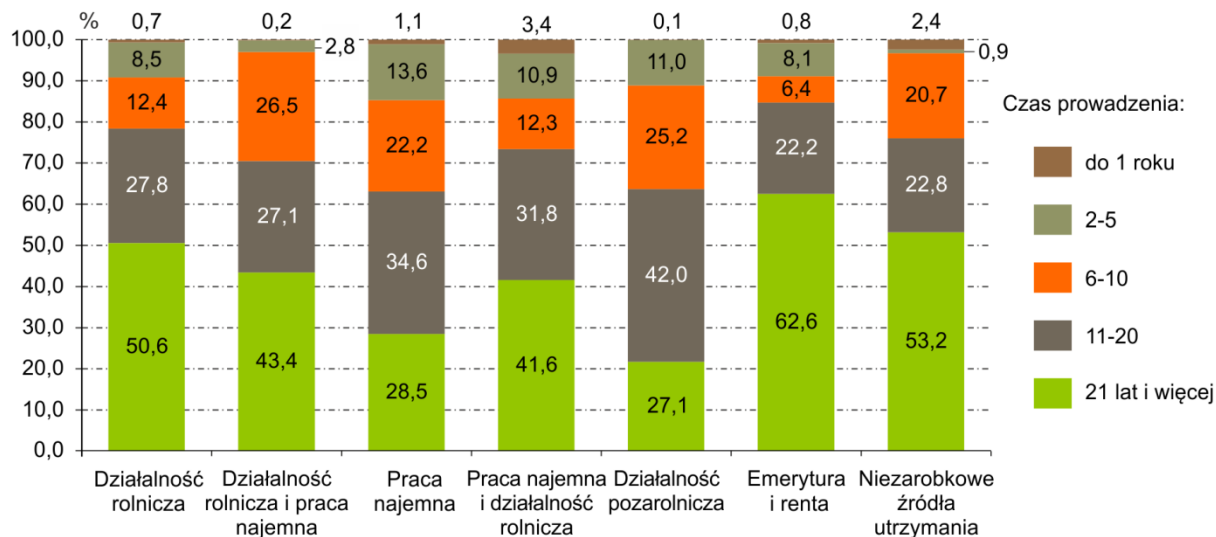
**Wykr. 31. Średnia powierzchnia gruntów w jednym gospodarstwie rolnym według przeważającego źródła dochodu w 2013 r.**



Gospodarstwa domowe, których głównym źródłem utrzymania była działalność rolnicza posiadały gospodarstwa prawie dwa razy większe od gospodarstw posiadających główny dochód zarówno z działalności rolniczej jak i pracy najemnej. Średnia powierzchnia gruntów w gospodarstwach z przeważającym dochodem z działalności rolniczej wyniosła 28,45 ha, natomiast przeciętna powierzchnia użytków rolnych 27,41 ha UR.

W gospodarstwach domowych z najmniejszą średnią powierzchnią gruntów, głównym źródłem utrzymania były: emerytura i renta (średnia powierzchnia gruntów – 3,93 ha, w tym 3,59 ha UR), niezarobkowe źródła utrzymania (średnia powierzchnia gruntów – 4,04 ha, w tym 3,38 ha UR).

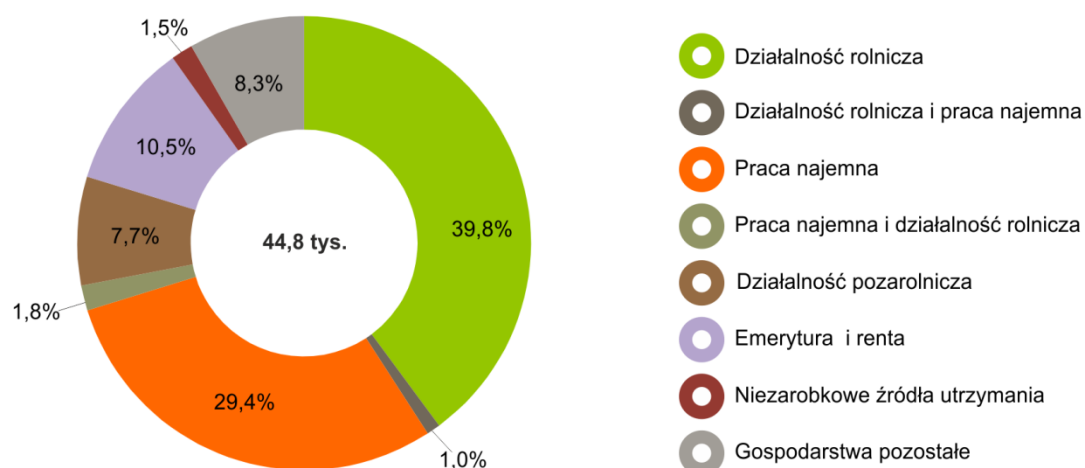
**Wykr. 32. Gospodarstwa prowadzone przez osobę kierującą gospodarstwem rolnym według przeważającego (ponad 50%) źródła dochodu i czasu prowadzenia gospodarstwa w 2013 r.**



Ponad połowa gospodarstw domowych z głównym źródłem dochodów pochodzącym z działalności rolniczej oraz działalności rolniczej (50,6%) prowadziła gospodarstwo rolne 21 lat i więcej. Najwięcej gospodarstw rolnych, w których osoba kierująca miała najdłuższy staż pracy wykazywało przeważające dochody z emerytury i renty (62,6%).

Wśród gospodarstw domowych z przeważającymi dochodami z pracy najemnej, największy odsetek kierujących zakwalifikował się do grupy, która kierowała gospodarstwem przez 11-20 lat (34,6%).



**Wykr. 33. Struktura gospodarstw rolnych prowadzących sprzedaż własnych produktów rolnych według przeważającego (ponad 50%) źródła dochodu w 2013 r.**

W okresie 12 miesięcy poprzedzających badanie 44,8 tys. gospodarstw rolnych prowadziło sprzedaż własnych produktów rolnych. Najwyższy odsetek gospodarstw domowych odnotowano wśród tych, dla których głównym źródłem utrzymania były dochody z działalności rolnej (39,8%) oraz z pracy najemnej (29,4%). Najniższy odsetek gospodarstw, które prowadziły sprzedaż własnych produktów rolnych odnotowano wśród gospodarstw domowych z przeważającym źródłem dochodów z działalności rolniczej i pracy najemnej (1,0%).

**PRACUJĄCY I NAKŁADY PRACY W GOSPODARSTWIE ROLNYM**

W odróżnieniu od metodologii wyznaczania liczby pracujących rekomendowanej dla badań rynku pracy przez Międzynarodową Organizację Pracy, w badaniach rolniczych stosuje się odmienne podejście, zgodnie z zasadami prowadzenia badań struktury gospodarstw rolnych, uwzględniające cały cykl produkcyjny w gospodarstwie rolnym. W tym przypadku uwzględnia się wszystkie osoby wykonujące pracę w gospodarstwie w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie (nawet, jeśli to była praca w minimalnym wymiarze godzin), we wszystkich typach gospodarstw (łącznie z tymi, w których produkcja rolnicza przeznaczona była wyłącznie lub głównie na potrzeby własne).

Zgodnie z taką definicją pracujących lub raczej wnoszących wkład pracy w gospodarstwa rolne – omawiana populacja w gospodarstwach indywidualnych w 2013 r. liczyła – według wyników badania struktury gospodarstw rolnych – 132,8 tys. i 4,3 tys. pracowników najemnych zatrudnionych na stałe. Ze względu na duży udział pracy w niepełnym wymiarze godzin oraz sezonowe zatrudnianie pracowników (czyli bardziej istotny wkład pracy mierzony w godzinach, niż sama liczba pracujących), nakłady pracy w rolnictwie wyrażane są również w umownych rocznych jednostkach pracy (Annual Work Unit – AWU), będących odpowiednikiem rocznego wkładu pracy osoby zatrudnionej w pełnym wymiarze czasu pracy. W przeliczeniu na roczne jednostki pracy, liczba osób pełnozatrudnionych (łącznie z wkładem pracy pracowników najemnych stałych, kontraktowych i pozostałych osób oraz pomocą sąsiedzką) wynosiła 76,5 tys. AWU, z tego w gospodarstwach indywidualnych – 72,7 tys., a w pozostałych gospodarstwach – 3,8 tys. AWU.

**Rys. 29. Pracujący i nakłady pracy w gospodarstwach rolnych w 2013 r.**

X - brak danych o osobach (jako pełnego odpowiednika AWU)

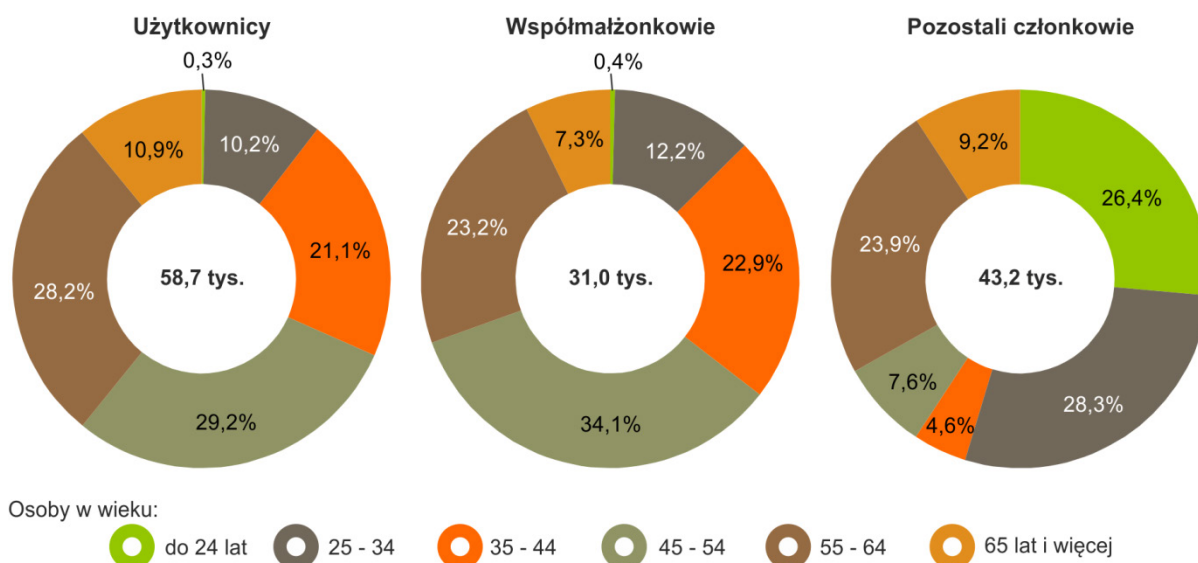
Województwo dolnośląskie zajmowało 10. lokatę wśród województw pod względem liczby pełnozatrudnionych (76,5 tys. AWU), a 1. miejsce województwo mazowieckie (300,0 tys. AWU), 2. – lubelskie (248,0 tys. AWU) i 3. – wielkopolskie (189,1 AWU). Wśród gospodarstw indywidualnych dominowały gospodarstwa prowadzone wyłącznie przez użytkownika i jego rodzinę. W efekcie 92,1% ogółu nakładów pracy ponoszonych na prowadzenie działalności rolniczej stanowiła rodzinna siła robocza (66,9 tys. z 72,7 tys. AWU pełnozatrudnionych).

**Tabl. 32. Członkowie rodziny użytkownika pracujący w indywidualnych gospodarstwach rolnych w 2013 r.**

Wyszczególnienie	Ogółem				Mężczyźni		Kobiety	
	tys. AWU	w odsetkach	osoby	w odsetkach	osoby	w odsetkach	osoby	w odsetkach
<b>O g ó ł e m</b> .....	<b>66946</b>	<b>100,0</b>	<b>132825</b>	<b>100,0</b>	<b>72830</b>	<b>100,0</b>	<b>59995</b>	<b>100,0</b>
Użytkownicy gospodarstw rolnych....	32964	49,2	58669	44,2	40193	55,2	18476	30,8
Małżonkowie użytkowników .....	16035	24,0	30970	23,3	8625	11,8	22346	37,2
Pozostali członkowie .....	17948	26,8	43186	32,5	24012	33,0	19173	32,0

W województwie dolnośląskim w 2013 r. pracę w indywidualnych gospodarstwach rolnych wykazało 132,8 tys. osób, z tego 72,8 tys. mężczyzn i 60,0 tys. kobiet.

Użytkownicy gospodarstw świadczący pracę w gospodarstwach rolnych w ciągu roku stanowili 44,2%, małżonkowie użytkowników – 23,3%, a pozostali członkowie – 32,5%. Grupy te różniły się strukturą wieku. Wśród użytkowników gospodarstw odnotowano duży udział osób w grupach wiekowych 45-54 lata i 55-64 lata (odpowiednio 29,2% i 28,2%), a wśród współmałżonków przeważała grupa 45-54 lata (34,1%). Zdecydowanie młodszy od użytkowników, a także współmałżonków byli pozostali członkowie rodzin pracujący w gospodarstwach rolnych, których odsetek w wieku do 34 lat stanowił 54,7% ogółu pomagających.

**Wykr. 34. Struktura członków rodziny użytkownika pracujących w indywidualnych gospodarstwach rolnych według wieku w 2013 r.**

Ponad 2/3 ogółu użytkowników pracujących w gospodarstwach rolnych to były osoby powyżej 44 lat, a co dziesiąty pracujący użytkownik przekroczył wiek 65 lat. Odsetek osób w wieku 65 lat i więcej był wyższy w zbiorowości użytkowników (10,9%) niż wśród ich współmałżonków (7,3%).

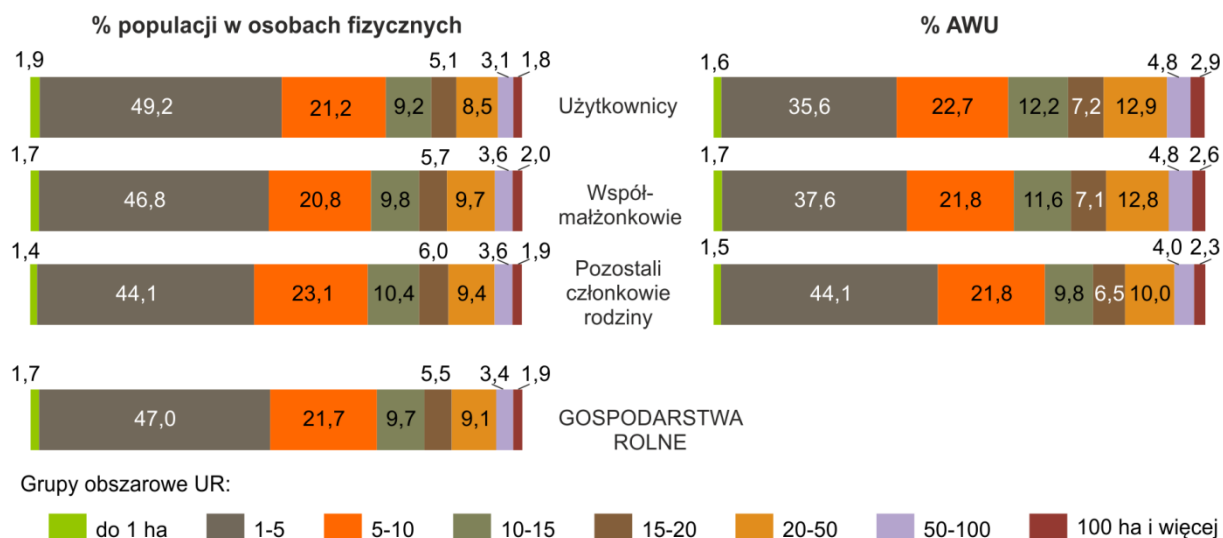
W zdecydowanej większości użytkownikami gospodarstw rolnych byli mężczyźni (68,5%). Kobiety częściej były użytkownikami gospodarstw małych – w gospodarstwach do 1 ha UR stanowiły one 46,8%, natomiast w gospodarstwach powyżej 100 ha i więcej UR już tylko 12,0%.

Relatywnie częściej prace w gospodarstwie z inną pracą łączyli mężczyźni niż kobiety. Wyłącznie w swoim gospodarstwie rolnym pracowało 85,2 tys. osób (tj. 64,2% ogólnej liczby członków pracujących w ramach rodzinnej siły roboczej), natomiast 4,8 tys. (3,6%) pracowało głównie w gospodarstwie i dodatkowo poza, a dla 42,8 tys. (32,2%) – praca w gospodarstwie była tylko dodatkową do innej wykonywanej.

Z danych wynika, że im większe było gospodarstwo rolne, tym zwiększała się przewaga członków rodziny pracujących wyłącznie w gospodarstwie rolnym. I tak dla przykładu w gospodarstwach o powierzchni:

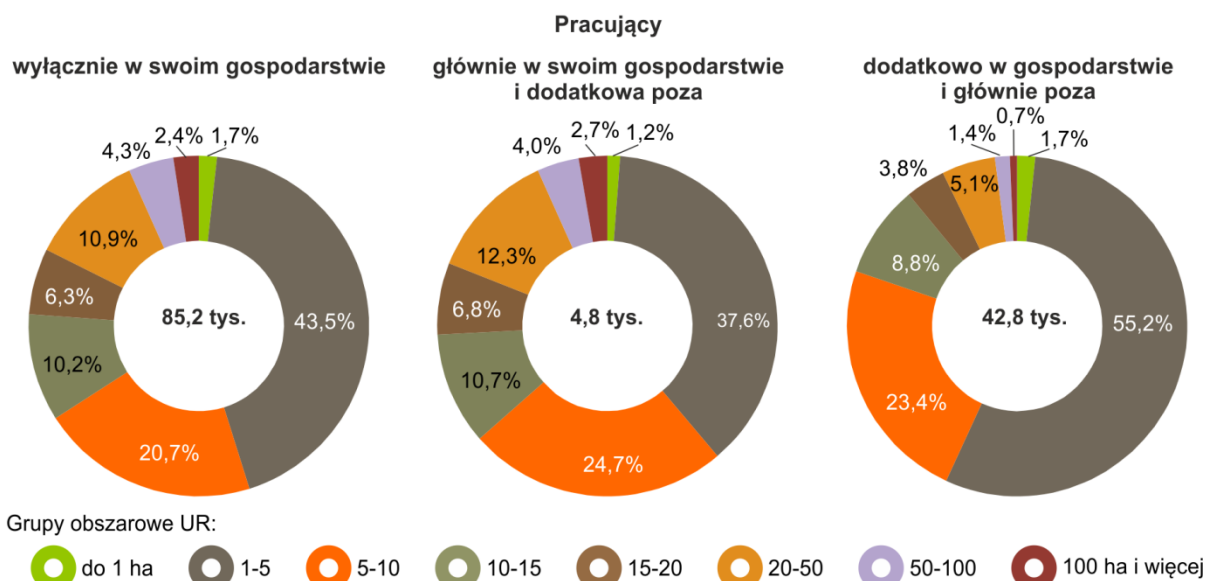
- ❖ do 1 ha użytków rolnych odsetki te wynosiły:
  - 65,2% – pracujący wyłącznie w gospodarstwie,
  - 2,6% – pracujący głównie w gospodarstwie, dodatkowo poza,
  - 32,1% – pracujący dodatkowo w gospodarstwie, głównie poza,
- ❖ 10-15 ha – odpowiednio: 66,9%, 3,9%, 29,2%,
- ❖ 30-50 ha – odpowiednio: 79,5%, 5,3%, 15,2%,
- ❖ 100 ha i więcej – odpowiednio: 83,4%, 5,3%, 11,4%.

**Wykr. 35. Struktura indywidualnych gospodarstw rolnych oraz członków rodziny użytkownika i nakładów pracy według grup obszarowych UR w 2013 r.**



Na ogólną liczbę 132,8 tys. członków rodziny użytkownika pracujących w rodzinnych gospodarstwach rolnych, ponad 1/3 (tj. 35,8%) łączyło tę pracę z inną, głównie w grupach obszarowych do 15 ha UR (gdzie udział wahał się od 33,1% do 41,8%, natomiast powyżej 15 ha UR w miarę wzrostu powierzchni UR odsetek zmniejszał się z 26,5% do 16,6%), przy czym dla zdecydowanej większości praca poza gospodarstwem była pracą główną.

**Wykr. 36. Struktura członków rodziny użytkownika pracujących w indywidualnych gospodarstwach według kategorii wykonywanej pracy oraz grup obszarowych UR w 2013 r.**



Pracownicy najemni zatrudnieni w indywidualnych gospodarstwach rolnych na stałe (4,3 tys.) dominowali w dwóch grupach obszarowych, tj. 5-10 ha UR i 100 ha i więcej stanowiąc odpowiednio 60,1% oraz 16,8% pracowników najemnych ogółem.

## TYPOLOGIA GOSPODARSTW ROLNYCH

Prezentowana w niniejszej publikacji typologia gospodarstw rolnych została przygotowana z wykorzystaniem wyników badania struktury gospodarstw rolnych (BSGR) oraz zestawów współczynników standardowej produkcji opracowanych przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, dla każdej uprawy i kategorii zwierząt.

**Typ rolniczy i wielkość ekonomiczna** zostały obliczone dla gospodarstw rolnych, które w 2013 roku prowadziły działalność rolniczą.

Poniżej przedstawiono prezentowane w publikacji klasy wielkości ekonomicznej i typy rolnicze (zgodne ze standardami UE):

- ✓ klasy wielkości ekonomicznej:
  - poniżej 2 tys. euro
  - 2 - < 4,
  - 4 - < 8,
  - 8 - < 15,
  - 15 - < 25,
  - 25 - < 50,
  - 50 - < 100,
  - 100 - < 500,
  - 500 - < 1000,
  - 1000 i więcej tys. euro
  
- ✓ typy rolnicze:
  - gospodarstwa z dominującą uprawą/chowem:
    - specjalizujące się w uprawach polowych (typ I),
    - specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (warzyw, truskawek, kwiatów i roślin ozdobnych), grzybów i w szkółkarstwie, w skrócie specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (typ II),
    - specjalizujące się w uprawach drzew i krzewów owocowych (uprawy trwałe), w skrócie specjalizujące się w uprawach trwałych (typ III),
    - specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami objętościowymi (typ IV),
    - specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi (typ V),
  - gospodarstwa mieszane:
    - mieszane – różne uprawy (typ VI),
    - mieszane – różne zwierzęta (typ VII),
    - mieszane – różne uprawy i zwierzęta (typ VIII),
  - gospodarstwa niesklasyfikowane (typ IX).

### Wielkość ekonomiczna

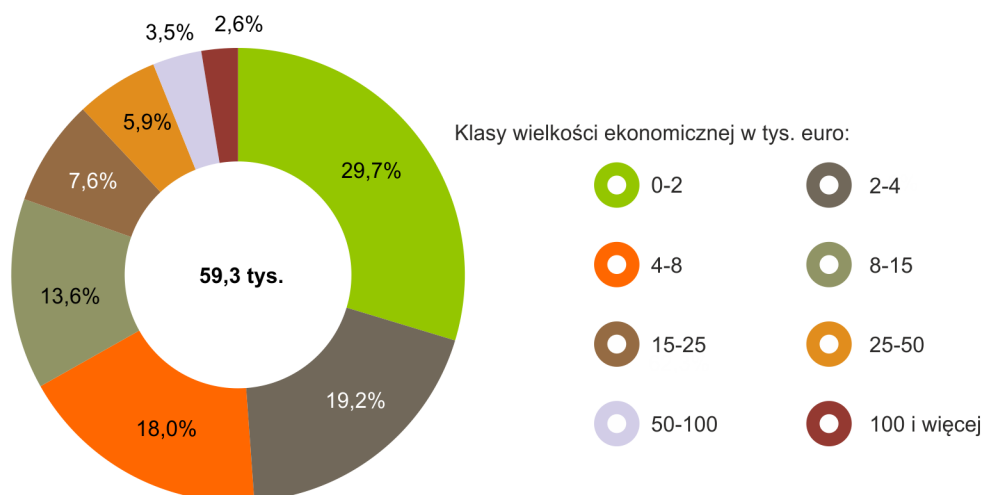
Z ogólnej liczby 59,3 tys. gospodarstw rolnych, które w 2013 r. prowadziły działalność rolniczą, blisko 50% należało do najniższych klas wielkości ekonomicznej (0 - < 2 tys. euro – 29,7% oraz 2 - < 4 tys. euro – 19,2%). Zaledwie 2,6% gospodarstw osiągnęło wielkość ekonomiczną 100 tys. euro i więcej.

Gospodarstwa najsłabsze ekonomicznie w większości należały do najniższych grup obszarowych użytków rolnych. Prawie 65% gospodarstw zakwalifikowanych do klasy wielkości ekonomicznej 0 - < 2 tys. euro posiadało powierzchnię użytków rolnych poniżej 2 ha.

**Tabl. 33. Wybrane wskaźniki dla gospodarstw indywidualnych według klas wielkości ekonomicznej w 2013 r.**

Wyszczególnienie	Ogółem	Klasy wielkości ekonomicznej w tys. euro							
		0-2	2-4	4-8	8-15	15-25	25-50	50-100	≥ 100
Struktura liczby gospodarstw w % .....	100,0	29,9	19,3	18,1	13,7	7,6	5,9	3,5	2,2
Odsetek kierujących z wykształceniem rolniczym .....	52,3	37,6	45,0	56,3	63,0	67,7	74,2	73,7	73,3
Nakłady pracy na 1 gospodarstwo w AWU .....	1,2	0,8	1,0	1,4	1,4	1,7	1,8	2,2	2,7
Nakłady pracy na 100 ha UR w AWU ....	9,5	34,7	26,8	20,2	12,5	8,7	5,6	3,6	1,8
Odsetek gospodarstw, gdzie działalność rolnicza jest głównym źródłem utrzymania gospodarstwa domowego	32,0	8,6	12,9	28,5	48,2	70,1	81,2	89,4	90,6
Odsetek gospodarstw domowych produkujących głównie na samozaopatrzenie .....	16,8	19,9	23,4	17,6	10,0	11,7	9,9	6,6	4,6
Odsetek gospodarstw z działalnością inną niż rolnicza .....	3,1	2,9	2,1	4,2	1,9	3,0	5,6	3,5	5,2
Odsetek gospodarstw, gdzie przychody z działalności innej niż rolnicza przewyższają przychody z działalności rolniczej .....	27,2	28,6	38,0	27,1	23,7	17,9	28,4	18,3	10,6
Powierzchnia UR na 1 gospodarstwo w ha .....	13,0	2,3	3,6	6,7	11,6	19,1	32,5	61,0	155,1
Liczba ciągników na 1 gospodarstwo w szt. ....	0,9	0,2	0,6	0,9	1,4	1,7	2,2	2,5	2,9
Liczba ciągników na 100 ha UR w szt. ...	7,2	10,8	16,2	13,4	11,7	8,9	6,7	4,1	1,9
Zużycie NPK na 1 ha w kg .....	158,7	50,2	83,7	131,1	142,3	134,9	150,1	242,9	175,4

Analiza liczby gospodarstw rolnych zakwalifikowanych do określonego typu rolniczego w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej wykazała, że we wszystkich klasach, czyli zarówno w tych gospodarstwach najniższych ekonomicznie (klasa 0 - < 2 tys. euro oraz 2 - < 4 tys. euro), jak i największych ekonomicznie (klasa 100 - < 500 tys. euro, 500 - < 1000 tys. euro oraz 1000 tys. euro i więcej), najwyższy odsetek gospodarstw odnotowano dla typu „specjalizujące się w uprawach polowych”, z tym że w miarę wzrostu wielkości klasy odsetek ten zmniejszał się z 82,0% w klasie 0 - < 2 tys. euro do 55,6% w klasie powyżej 500 tys. euro.

**Wykr. 37. Struktura liczby gospodarstw według klasy wielkości ekonomicznej w 2013 r.**

Obok prowadzenia produkcji rolniczej 1,9 tys. gospodarstw prowadziło także **działalność inną niż rolnicza** związaną z gospodarstwem rolnym, w tym najczęściej prowadzonym rodzajem działalności innej niż rolnicza przez gospodarstwa były inne rodzaje działalności innej niż rolnicza (np. prowadzenie sklepu oferującego produkty wytworzone w gospodarstwie). Analizując liczbę omawianych gospodarstw w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej należy zaobserwować, że blisko 60% gospodarstw o wielkości ekonomicznej do 15 tys. euro i o wielkości powyżej 500 tys. euro prowadziło tzw. inne rodzaje działalności innej niż rolnicza, natomiast drugim najczęściej prowadzonym rodzajem działalności innej niż rolnicza były:

- agroturystyka – w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro,
- nierolnicze prace kontraktowe – w gospodarstwach o wielkości od 500 do 100 tys. euro
- rolnicze prace kontraktowe – w gospodarstwach o wielkości powyżej 50 tys. euro,
- akwakultura – w gospodarstwach o wielkości 15 - < 25 tys. euro,
- rękodzieło – w gospodarstwach o wielkości 0 - < 2 tys. euro.

Najwyższy odsetek gospodarstw (stanowiący ponad 32%), gdzie **przychody z działalności innej niż rolnicza** przewyższały przychody z działalności rolniczej odnotowano w gospodarstwach najuboższych ekonomicznie (o wielkości do 4 tys. euro). Omawiany odsetek był najniższy wśród gospodarstw należących do klasy wielkości ekonomicznej 500 - < 1000 tys. euro (5,6%).

Udział gospodarstw posiadających **użytki rolne** w dobrej kulturze rolnej w ogólnej liczbie gospodarstw należących do danej klasy ekonomicznej był wysoki i kształtował się od 99,9% w klasach 2 - < 15 tys. euro do 91,2% w klasie 500 - < 1000 tys. euro. Najwyższy odsetek gospodarstw posiadających:

- grunty pod zasiewami odnotowano w klasie wielkości ekonomicznej 50 - < 100 tys. euro (95,2% ogółu gospodarstw w tej klasie),
- grunty ugorowane – w klasie najwyższej (1000 tys. euro i więcej – 15,1%) oraz najniższej (0 - < 2 tys. euro – 10,1%),
- trwałe użytki zielone – łąki w klasie 15 - < 25 tys. euro, tj. 61,9%, pastwiska – w klasie najwyższej (1000 tys. euro i więcej), tj. 21,9%,
- uprawy trwałe – w klasie 8 - < 15 tys. euro, tj. 11,3%.

**Średnia powierzchnia użytków rolnych** wzrastała proporcjonalnie do wielkości ekonomicznej gospodarstwa od 2,28 ha w klasie 0 - < 2 tys. euro i 3,59 ha w klasie 2 - < 4 tys. euro do ponad 500 ha w klasie 500 - < 1000 tys. euro oraz 1105 ha w klasie 1000 tys. euro i więcej.

Tylko 1,5% ogółu gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą stosowało **ekologiczne metody produkcji**. Odsetek tych gospodarstw rósł wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej, tj. od 0,1% w klasie 0 - < 2 tys. euro do 5,7% w klasie 100 - < 500 tys. euro, a w klasie 500 - < 1000 tys. euro wyniósł 4,0%.

Gospodarstwa prowadzące **uprawy** stanowiły 82,1% wśród ogółu gospodarstw prowadzących działalność rolniczą. Odsetek ten w poszczególnych klasach kształtował się od 62,8% w klasie 0 - < 2 tys. euro do 95,2% w klasie 50 - < 100 tys. euro. We wszystkich klasach wielkości ekonomicznej dominowały gospodarstwa uprawiające zboża (ponad 80% ogółu gospodarstw w danej klasie, z wyjątkiem klas 0 - < 2 tys. euro i 2 - < 4 tys. euro, gdzie omawiane odsetki wyniosły odpowiednio 56,2% i 77,7%). Najwyższy odsetek omawianych gospodarstw wystąpił w klasie wielkości ekonomicznej 15 - < 25 tys. euro (92,1% ogółu gospodarstw w tej klasie).

W gospodarstwach o wielkości ekonomicznej do 100 tys. euro oprócz zbóż, najczęściej uprawiane były ziemniaki, a w większych ekonomicznie – przeważała uprawa roślin przemysłowych.

Najwyższy odsetek gospodarstw uprawiających:

- rośliny strączkowe jadalne odnotowano wśród gospodarstw o wielkości ekonomicznej milion euro i więcej (8,2% ogółu gospodarstw w tej klasie),
- ziemniaki wystąpiły w klasie 8 - < 15 tys. euro (41,2%),
- rośliny przemysłowe i warzywa gruntowe odnotowano w klasie o wielkości ekonomicznej milion euro i więcej (odpowiednio 75,3% i 19,2%),
- sady w klasach 8 - < 15 tys. euro i 15 - < 25 tys. euro (po 8,9%).



Jednocześnie analiza średniej powierzchni upraw przypadającej na 1 gospodarstwo prowadzące poszczególne rodzaje upraw w danej klasie wielkości ekonomicznej wykazała, że we wszystkich klasach średnio największy areal zajmowały zboża, a ich areal rósł wraz ze wzrostem klasy wielkości, tj. od 1,4 ha w klasie 0 - < 2 tys. euro do 691 ha w klasie najwyższej (o wielkości milion i więcej euro). Na drugim miejscu były rośliny przemysłowe, a ich areal również rósł wraz ze wzrostem klasy wielkości, tj. od 1,1 ha w klasie 0 - < 2 tys. euro do 328 ha w klasie najwyższej (o wielkości milion i więcej euro). Następnie, co do wielkości omawianej powierzchni, była uprawa:

- ziemniaków w gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie (o wielkości milion i więcej euro),
- warzyw gruntowych w gospodarstwach o wielkości powyżej 500 tys. euro,
- sadów w gospodarstwach o wielkości powyżej 50 tys. euro.

Gospodarstwa prowadzące **chów zwierząt gospodarskich** stanowiły 38,7% wśród ogółu gospodarstw prowadzących działalność rolniczą. Odsetek ten w poszczególnych klasach kształtował się od 18,3% w klasie 0 < 2 tys. euro do 58,6% w klasie 8 - < 15 tys. euro. Analiza gospodarstw utrzymujących zwierzęta gospodarskie w relacji do ogółu gospodarstw według klas wykazała, że w gospodarstwach małych ekonomicznie (do 8 tys. euro) najczęściej prowadzony był chów drobiu kurzego, a w gospodarstwach o wielkości od 8 do 100 tys. euro był również chów drobiu oraz bydła, natomiast w bardzo dużych (100 tys. euro i więcej) był przede wszystkim chów bydła.

Najwyższy odsetek gospodarstw prowadzących chów w procentach gospodarstw ogółem:

- bydła odnotowano w klasie najsilniejszej ekonomicznie, tj. o wielkości milion i więcej euro (34,2% ogółu gospodarstw w tej klasie),
- trzody chlewnej i owiec – w klasie 25 - < 50 tys. euro (odpowiednio 27,1% i 1,7%),
- drobiu kurzego, kaczek – w klasie 8 - < 15 tys. euro (odpowiednio 42,1% i 16,5%),
- kóz – w klasie 4 - < 8 tys. euro (1,4%),
- koni – w klasie 500 - < 1000 tys. euro (6,4%).

Najwyższą obsadę zwierząt na 100 ha UR odnotowano w przypadku:

- bydła, trzody chlewnej i drobiu kurzego – w gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie, tj. o wielkości milion euro i więcej (odpowiednio 23,8 szt., 98,8 szt. i 2257,2 szt.),
- owiec – w gospodarstwach należących do klasy 8 - < 15 tys. euro (2,8 szt.),
- kóz i koni – w gospodarstwach klasy 4 - < 8 tys. euro (odpowiednio 0,7 szt. i 2,6 szt.),
- kaczek i królików – w gospodarstwach klasy 2 - < 4 tys. euro (odpowiednio 34,9 szt. i 7,8 szt.).

**Ciągniki** posiadało blisko co piąte gospodarstwo o wielkości ekonomicznej 0 - < 2 tys. euro, ponad 50% gospodarstw o wielkości ekonomicznej 2 - < 4 tys. euro, a w klasie 4 - < 8 tys. euro było to już 74,5%. W pozostałych klasach wielkości ekonomicznej omawiany odsetek wynosił ponad 80%, osiągając najwyższą wartość (93,4%) w klasie 50 - < 100 tys. euro.

Wśród ogółu gospodarstw o wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro najpopularniejsze były ciągniki o mocy 40-60 kW, a o wielkości 50 tys. euro i więcej – o mocy powyżej 60 kW. Udział gospodarstw posiadających ciągniki o największej mocy (100 kW i więcej) wśród ogółu gospodarstw tej klasy rósł wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, tj. od 0,1% w klasie 0 - < 2 tys. euro i 22,0% w klasie 25 - < 50 tys. euro do 75,3% w klasie 1000 tys. euro i więcej.

Najstabsze ekonomicznie (o wielkości do 8 tys. euro) gospodarstwa użytkujące ciągniki posiadały średnio 1 ciągnik. Omawiany wskaźnik poprawiał się wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej i w niższych klasach wynosił:

- 8 - < 15 tys. euro – 1,5 ciągnika,
- 15 - < 25 tys. euro – 1,9,
- 25 - < 50 tys. euro – 2,4,
- 50 - < 100 tys. euro – 2,7,
- 100 - < 500 tys. euro – 3,5,
- 500 - < 1000 tys. euro – 6,8,
- 1000 tys. euro i więcej – 10,8 ciągnika.

Udział gospodarstw z osobami kierującymi i posiadającymi **wykształcenie rolnicze** w ogólnej liczbie gospodarstw w danej klasie wielkości ekonomicznej wzrastał od 37,6% w klasie 0 - < 2 tys. euro do 84,9% w klasie 1000 tys. euro i więcej.

W klasie wielkości ekonomicznej 8 - < 15 tys. euro wystąpił najwyższy odsetek gospodarstw z osobami, dla których kurs rolniczy był najwyższym poziomem wykształcenia rolniczego (30,4% ogółu kierujących w omawianej klasie), a najniższy – w klasie 500 - < 1000 tys. euro (11,2%). W najwyższej klasie wielkości ekonomicznej odnotowano najwyższy odsetek gospodarstw z osobami kierującymi, które posiadały wyższe wykształcenie rolnicze (50,7%), natomiast najniższy – w klasie 2 - < 4 tys. euro, tj. 3,0%. W przypadku wykształcenia rolniczego średniego zawodowego najwyższy odsetek wystąpił w klasie 100 - < 500 tys. euro, tj. 28,6%, a zasadniczego zawodowego w klasie 25 - < 50 tys. euro, tj. 19,6%.

Spośród ogółu gospodarstw, 16,8% **gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa indywidualnego zużywało więcej niż 50% wartości produkcji rolniczej** gospodarstwa, w tym najwięcej (23,4%) należało do klasy wielkości ekonomicznej 2 - < 4 tys. euro, a blisko co piąte do klasy 0 - < 2 tys. euro. W klasie 50 - < 100 tys. euro notowano już tylko 6,6% takich gospodarstw, natomiast w klasie powyżej 1000 tys. euro – 4,6%.

Odsetek gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa indywidualnego, których **dochody z działalności rolniczej** przekraczały 50% dochodów osiągnął najwyższe wartości wśród gospodarstw ogółem należących do klas wielkości ekonomicznej 500 - < 1000 tys. euro i 100 - < 500 tys. euro i wynosił odpowiednio 94,8% i 90,5%. Omawiany odsetek był najniższy w klasach wielkości ekonomicznej 0 - < 2 tys. euro (8,6%) oraz 2 - < 4 tys. euro (12,9%).

W najwyższej klasie wielkości ekonomicznej (milion euro i więcej) udział gospodarstw domowych o dochodach przekraczających 50% dochodów z działalności rolniczej wynosił 87,5%. Jednocześnie w tej klasie wystąpił najwyższy (4,2%) odsetek gospodarstw domowych, których głównym źródłem utrzymania była działalność rolnicza łączona z pracą najemną.

W miarę wzrostu wielkości ekonomicznej malał odsetek gospodarstw domowych uzyskujących głównie dochody z działalności pozarolniczej (od 13,5% w klasie 0 - < 2 tys. euro i 4,1% w klasie 8 - < 15 tys. euro do 0,0% w klasie 500 - 1000 tys. euro) oraz z emerytur i rent (od 23,8% w klasie najniższej do 0,8% w klasie 100 - < 500 tys. euro), z wyjątkiem klasy 50 -100 tys. euro, gdzie odsetek wyniósł 0,3%. Ponad 43% gospodarstw najmniejszych ekonomicznie (do 4 tys. euro, w tym blisko 60% gospodarstw w klasie najniższej) uzyskiwało głównie dochody z pracy najemnej.

Ponad połowę (51,5%) **osób pełnozatrudnionych w rolnictwie liczonych w AWU** odnotowano w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej nie przekraczającej 8 tys. euro. Na 1 gospodarstwo o wielkości ekonomicznej 0 - < 2 tys. euro przypadają 0,8 AWU, w klasie od 2 do 4 tys. euro – 1 AWU, od 4 do 50 tys. euro – powyżej 1 AWU, od 50 do 500 tys. euro – powyżej 2 AWU, w klasie 500 - < 1000 tys. euro – 8,5 AWU, a na 1 gospodarstwo o wielkości ekonomicznej milion i więcej euro przypadają ok. 28 AWU.

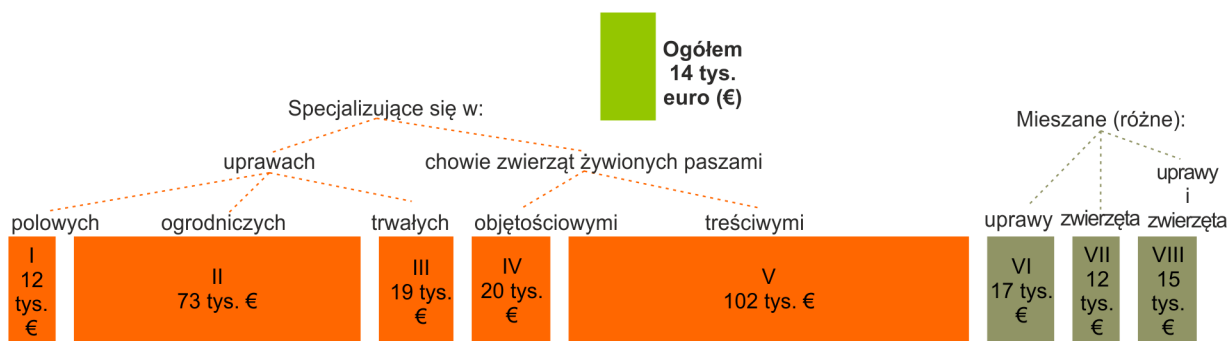
W **przekroju terytorialnym** najwyższy udział gospodarstw najsilniejszych ekonomicznie, tj. o wielkości 100 tys. euro i więcej odnotowano w województwach zachodniopomorskim (0,22% ogółu gospodarstw w województwie) i lubuskim (0,20%), w województwie dolnośląskim udział ten wynosił 0,12%.

Najwyższym odsetkiem gospodarstw najsłabszych ekonomicznie (o wielkości do 2 tys. euro) charakteryzowały się województwa śląskie (45,8%) i podkarpackie (43,3%), a najniższym – podlaskie (17,9%) i kujawsko-pomorskie (18,3%). Województwo dolnośląskie zajmowało 5. miejsce w kraju, a odsetek ten wynosił 29,7%

## Typy rolnicze

Do dominującej grupy gospodarstw „specjalizujące się w uprawach polowych” należało ponad 75% ogółu gospodarstw prowadzących działalność rolniczą. Co dziesiąte gospodarstwo rolne zostało zakwalifikowane do typu „mieszane – różne uprawy i zwierzęta”, a w pozostałych typach odsetek ten kształtował się od 1,0% w grupie gospodarstw „specjalizujące się w uprawach trwałych” do 4,9% w typie „specjalizujące się w chowie zwierząt żywnościowych paszami objętościowymi”.

Rys. 31 Średnia wielkość ekonomiczna gospodarstw indywidualnych według typów rolniczych w 2013 r.



**Wielkość ekonomiczna** - ponad 83% gospodarstw należących do typu „specjalizujące się w uprawach polowych” nie przekraczała 15 tys. euro, w tym ponad 60% stanowiły gospodarstwa do 4 tys. euro.

Należy zauważyć, że w typie „specjalizujące się w chowie zwierząt żywnych paszami treściwymi” odnotowano również drugi co do wielkości odsetek gospodarstw najslabszych ekonomicznie (do 4 tys. euro), tj. 46,7%. W typie „mieszane – różne uprawy i zwierzęta” najwyższy odsetek (21,1%) dotyczył też słabszych gospodarstw, tj. klasy 4-8 tys. euro, a w typie „specjalizujące się w uprawach ogrodniczych” (28,2%) wystąpił w klasie 50-100 tys. euro.

Tabl. 34. Wybrane wskaźniki dla gospodarstw indywidualnych według typów rolniczych w 2013 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	Typy rolnicze								
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Struktura liczby gospodarstw w % .....	100,0	75,8	1,2	1,0	4,9	1,2	1,4	1,5	11,0	2,1
Odsetek kierujących z wykształceniem rolniczym .....	52,3	51,6	54,5	58,7	55,2	60,5	65,6	52,3	54,1	47,0
Nakłady pracy na 1 gospodarstwo w AWU .....	1,2	1,1	2,8	1,4	1,6	1,5	1,3	1,7	1,8	0,8
Nakłady pracy na 100 ha UR w AWU .....	9,5	8,2	27,4	12,8	9,4	18,2	10,9	20,2	15,3	16,9
Odsetek gospodarstw domowych, gdzie działalność rolnicza jest głównym źródłem utrzymania .....	32,0	29,6	70,5	41,5	44,4	36,7	33,2	39,4	41,1	4,1
Odsetek gospodarstw domowych produkujących głównie na samozaopatrzenie .....	16,8	13,0	6,9	14,2	32,1	29,3	33,6	45,5	31,8	5,5
Odsetek gospodarstw z działalnością inną niż rolnicza .....	3,1	2,5	1,3	1,0	5,2	9,1	6,2	5,1	5,4	0,1
Odsetek gospodarstw, gdzie przychody z działalności innej niż rolnicza przewyższają przychody z działalności rolniczej .....	27,2	30,6	55,6	33,3	23,2	1,6	38,0	21,7	20,8	-
Powierzchni UR na 1 gospodarstwo w ha .....	13,0	13,5	10,5	11,2	16,6	9,8	12,0	8,3	11,9	4,8
Liczba ciągników na 1 gospodarstwo w szt. ....	0,9	0,9	1,0	0,9	1,3	0,7	1,1	1,3	1,2	0,4
Liczba ciągników na 100 ha .....	7,2	6,6	10,0	7,6	8,1	8,4	8,8	15,4	9,9	7,4
Zużycie NPK na 1 ha w kg .....	158,7	163,9	194,9	57,3	51,3	113,6	125,0	72,0	218,8	0,7

**Działalność inną niż rolnicza** bezpośrednio związaną z gospodarstwem rolnym najchętniej podejmowały gospodarstwa typu „specjalizujące się w chowie zwierząt żywnych paszami treściwymi” (ponad 9% ogółu gospodarstw tego typu). Następnie działalność inną niż rolnicza podejmowały gospodarstwa w typie „mieszane – różne uprawy” (ponad 6%), a ponad 5% w typach: „mieszane – różne uprawy i zwierzęta”, „specjalizujące się w chowie zwierząt żywnych paszami objętościowymi” oraz „mieszane – różne zwierzęta”.

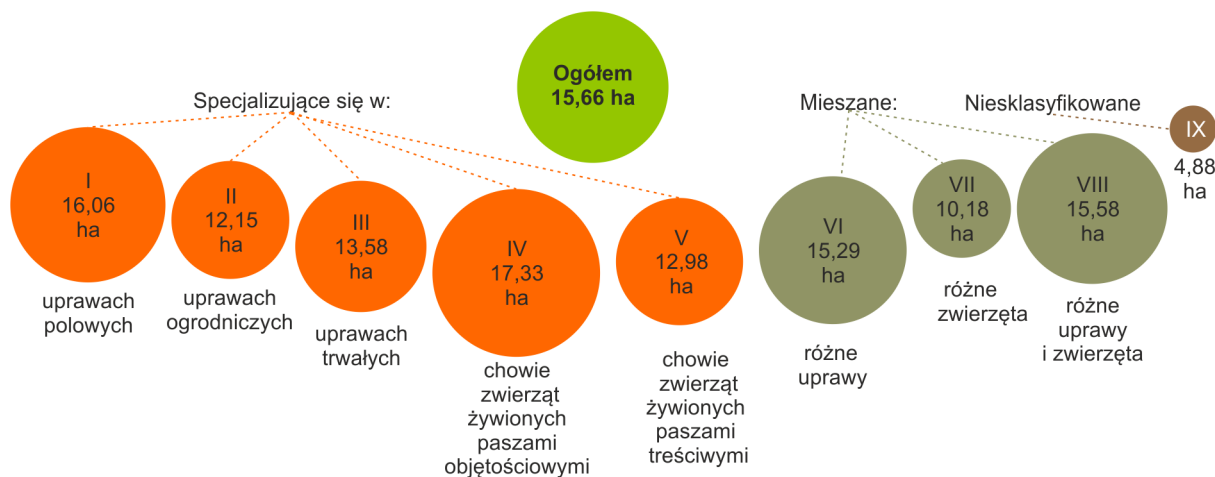
Analizując liczbę gospodarstw prowadzących działalność inną niż rolnicza w poszczególnych typach rolniczych należy zauważyć, że:

- najczęściej były prowadzone tzw. inne rodzaje działalności (np. prowadzenie sklepu oferującego produkty wytworzone w gospodarstwie, hodowla psów i kotów); wspomniane działalności prowadziło od ok. 11% do ponad 80% gospodarstw w poszczególnych typach,
- drugim najchętniej podejmowanym rodzajem działalności była agroturystyka – w gospodarstwach typu: „specjalizujące się w chowie zwierząt żywnych paszami treściwymi”, „specjalizujące się w chowie zwierząt żywnych paszami objętościowymi”, „specjalizujące się w uprawach trwałych”, „mieszane – różne uprawy”.

Najwyższy odsetek gospodarstw, gdzie przychody z działalności innej niż rolnicza przewyższały przychody z działalności rolniczej odnotowano w gospodarstwach typu „mieszane – różne uprawy” oraz „specjalizujące się w uprawach polowych” (odpowiednio 37,7% i 30,9% ogółu gospodarstw omawianych typów), a najniższy w typie „specjalizujące się w chowie zwierząt żywnych paszami treściwymi” (1,5%).

Największe obszarowo gospodarstwa odnotowano w typie „specjalizujące się w chowie zwierząt żywnych paszami objętościowymi” oraz „specjalizujące się w uprawach polowych”, gdzie **średnia powierzchnia użytków rolnych** w 1 gospodarstwie rolnym wynosiła odpowiednio 17,33 ha oraz 16,06 ha. Najmniejsze gospodarstwa wystąpiły w grupie gospodarstw niesklasyfikowanych (4,88 ha), a wśród sklasyfikowanych – w typach „mieszane - różne zwierzęta” (10,18 ha) oraz „specjalizujące się w uprawach ogrodniczych” (12,15 ha).

Rys. 32. Średnia powierzchnia użytków rolnych w 1 gospodarstwie rolnym posiadającym UR według typów rolniczych w 2013 r.



W sześciu typach (I, III, IV, VI, VII, IX) odsetek gospodarstw posiadających **użytki rolne w dobrej kulturze wśród ogółu gospodarstw danego typu** wynosił 100%, a w trzech (II, IV, VIII) odsetek ten kształtował się powyżej 97%. Wyjątek stanowił typ „specjalizujące się w chowie zwierząt żywnych paszami treściwymi”, gdzie udział gospodarstw posiadających użytki rolne w dobrej kulturze w ogólnej liczbie gospodarstw tego typu wynosił 74,1%.

Najwyższy odsetek gospodarstw posiadających **grunty pod zasiewami** odnotowano w typie „mieszane – różne zwierzęta” (98,0% ogółu tego typu gospodarstw), a najniższy w typie „specjalizujące się w uprawach trwałych” (15,4%). Grunty ugorowało blisko 53% gospodarstw niesklasyfikowanych, a wśród sklasyfikowanych – najwięcej (15,3%) o typie „specjalizujące się w chowie zwierząt żywnych paszami treściwymi”. Najmniej ugorów posiadały gospodarstwa typu „mieszane - różne zwierzęta” (2,1%).

**Łąki trwałe** posiadało 98,1% gospodarstw należących do typu „mieszane – różne zwierzęta”, a „specjalizujące się w chowie zwierząt żywnych paszami objętościowymi” – 90,2%. Wśród gospodarstw omawianych typów odnotowano także najwyższe odsetki gospodarstw z **pastwiskami trwałymi** (odpowiednio 33,7% i 47,2%).

Najwyższy odsetek gospodarstw z **sadami** wystąpił w typie „specjalizujące się w uprawach trwałych” (86,0% ogółu gospodarstw tego typu), następnie w typie „mieszane – różne uprawy”, gdzie wyniósł 60,3%. Najrzadziej sady występowały w gospodarstwach typu „specjalizujące się w chowie zwierząt żywnych paszami treściwymi” (1,2%).

Analiza poszczególnych typów gospodarstw prowadzących podstawowe **grupy upraw** wykazała, że najwyższy odsetek:

- gospodarstw prowadzących uprawę zbóż w typie „specjalizujące się w uprawach polowych” – 61,2%,
- gospodarstw produkujących ziemniaki wystąpił w typie „mieszane – różne zwierzęta” (47,3% ogółu gospodarstw omawianego typu),
- gospodarstw uprawiających rośliny przemysłowe – w typie „specjalizujące się w uprawach polowych” (27,4%).

Jednocześnie należy zauważyć, że średnia powierzchnia uprawy zbóż przypadająca na 1 gospodarstwo prowadzące uprawę zbóż była najwyższa w typie „specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi” (18,95 ha). W tym typie odnotowano również najwyższą średnią powierzchnię uprawy roślin przemysłowych (11,56 ha), natomiast w przypadku: ziemniaków - w typie „mieszane – różne uprawy” (2,37 ha), warzyw gruntowych – „specjalizujące się w uprawach ogrodniczych” (16,23 ha) oraz sadów – w typie „specjalizujące się w uprawach trwałych” (6,75 ha).

Najwyższy odsetek gospodarstw prowadzących chów poszczególnych gatunków **zwierząt gospodarskich** odnotowano w :

- w typie „mieszane – różne zwierzęta” dla: bydła (82,0% ogółu gospodarstw tego typu), trzody chlewnej (65,3%), kóz (8,9%), drobiu kurzego (86,8%), kaczek (36,4%), królików (21,9%),
- w typie „specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami objętościowymi” dla koni (37,1% ogółu gospodarstw omawianego typu) i owiec (4,1%),
- w typie „mieszane – różne uprawy i zwierzęta” dla pni pszczelich (7,5%).

Liczba poszczególnych gatunków zwierząt przypadająca na 1 gospodarstwo rolne była zdecydowanie największa w:

- gospodarstwach „specjalizujących się w chowie zwierząt żywionych paszami objętościowymi” w przypadku bydła i koni,
- w gospodarstwach „specjalizujących się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi”: trzoda chlewna, drób kurzy, kaczki i króliki,
- w gospodarstwach „specjalizujących się w uprawach trwałych” – pnie pszczele.

Ponad 85% gospodarstw należących do typu „mieszane – różne zwierzęta” posiadało **ciągniki rolnicze**. Odsetek gospodarstw z ciągnikami kształtował się powyżej średniej (wynoszącej 60,2% ogółu gospodarstw w województwie) również w przypadku typów: „specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami objętościowymi” (80,0% ogółu gospodarstw tego typu), „mieszane – różne uprawy i zwierzęta” (72,6%), „specjalizujące się w uprawach ogrodniczych” (72,1%), „mieszane – różne uprawy” (71,8%) oraz „specjalizujące się w uprawach trwałych” (63,6%). W pozostałych typach gospodarstw wspomniany odsetek wynosił od 45,8% do 57,1%, a w gospodarstwach niesklasyfikowanych 32,0%.

W typach „specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami objętościowymi” oraz „mieszane – różne uprawy i zwierzęta” przypadało najwięcej ciągników na 1 gospodarstwo posiadające ciągniki (odpowiednio po 1,7 szt.).

Największą liczbę ciągników na 100 ha UR odnotowano w typach „mieszane – różne zwierzęta” oraz „specjalizujące się w uprawach ogrodniczych” (odpowiednio 12,8 szt. i 8,7 szt.).

Wśród ogółu gospodarstw, najwięcej (bo ponad 65%) osób kierujących gospodarstwami należącymi do typu „mieszane – różne uprawy” oraz ponad 55% w typach „specjalizujące się w uprawach trwałych” i „specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami objętościowymi” posiadało **wykształcenie rolnicze**. Najmniej osób z takim wykształceniem odnotowano wśród gospodarstw niesklasyfikowanych (47,1% ogółu kierujących gospodarstwami tego typu).

Wyższe wykształcenie rolnicze posiadało najwięcej osób kierujących gospodarstwami rolnymi należącymi do typu „mieszane – różne uprawy” (14,0%). W typie „specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi” wystąpił najwyższy odsetek gospodarstw z osobami, dla których kurs rolniczy był najwyższym poziomem wykształcenia rolniczego (37,1%), a odsetek najniższy - wśród gospodarstw niesklasyfikowanych (9,5%) i w typie „specjalizujące się w uprawach trwałych” (14,6%). Jednocześnie w typie „specjalizujące się w uprawach trwałych”



odnotowano najwyższy odsetek osób kierujących gospodarstwami z wykształceniem: średnim zawodowym (16,6%) i zasadniczym zawodowym (18,8%).

Ponad 45% gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego należących do typu „mieszane – różne zwierzęta” oraz ponad 33% typu „mieszane – różne uprawy” produkowało **głównie na samozaopatrzenie** gospodarstwa, natomiast najmniej - wśród niesklasyfikowanych (5,5%) i gospodarstw zaklasyfikowanych do typu „specjalizujące się w uprawach ogrodniczych” (6,9%).

Analiza **źródeł dochodów gospodarstw domowych** w poszczególnych typach gospodarstw pokazuje, że najwyższy odsetek gospodarstw, dla których głównym źródłem utrzymania były:

- działalność rolnicza – wystąpił wśród gospodarstw zaliczonych do typu „specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (70,5% ogółu gospodarstw tego typu) oraz „specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami objętościowymi” (44,4%),
- praca najemna – wśród gospodarstw niesklasyfikowanych (50,5%) i w typie „specjalizujące się w uprawach polowych” (34,8%),
- działalność pozarolnicza – „specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi” (24,9%) oraz w typie „mieszane – różne zwierzęta” (24,6%),
- emerytury i renty – wśród gospodarstw niesklasyfikowanych (19,4%) i w typie „specjalizujące się w uprawach polowych” (10,0%),
- inne niezarobkowe źródła utrzymania poza emeryturą i rentą – w typie „mieszane - różne uprawy” (7,7%).

Wśród ogółu gospodarstw niesklasyfikowanych i należących do typu „specjalizujące się w uprawach polowych” odnotowano najniższe średnie wartości AWU przypadające na 1 gospodarstwo (odpowiednio 0,8 i 1,1 AWU). Omawiany wskaźnik był najwyższy wśród gospodarstw zaklasyfikowanych do typu „specjalizujące się w uprawach ogrodniczych” (3,2 AWU) oraz „mieszane – różne zwierzęta” i „mieszane – różne uprawy i zwierzęta” (po 1,9 AWU).

Biorąc pod uwagę strukturę **liczby pełnozatrudnionych liczonych w AWU** w gospodarstwach indywidualnych, to najwyższa wystąpiła w gospodarstwach o typie „specjalizujące się w uprawach polowych” oraz „mieszane – różne uprawy i zwierzęta” i stanowiła odpowiednio 67,4% i 16,2% ogólnego AWU. Omawiana liczba była najniższa dla gospodarstw typu „specjalizujące się w uprawach trwałych” (1,2% ogólnego AWU) oraz dla grupy gospodarstw niesklasyfikowanych (1,3%).

W pozostałych typach rolniczych na 1 gospodarstwo przypadało od 1,4 AWU do 1,8 AWU.

W **ujęciu regionalnym** najwyższy odsetek gospodarstw rolnych należących do typu:

- „specjalizujące się w uprawach polowych” odnotowano w województwie dolnośląskim (75,8% ogółu gospodarstw w województwie), zachodniopomorskim (65,9%) i opolskim (63,1%),
- „specjalizujące się w uprawach ogrodniczych” – w województwach: wielkopolskim (3,5%) oraz mazowieckim (3,0%),
- „specjalizujące się w uprawach trwałych” – w województwie lubelskim (9,9%), mazowieckim (9,0%) i świętokrzyskim (8,5%),
- „specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami objętościowymi” – w województwie podlaskim (33,5%) i warmińsko-mazurskim (26,9%),
- „specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi” – w województwie śląskim (5,6%), wielkopolskim (4,3%) i łódzkim (3,7%),
- „mieszane – różne uprawy” – w województwie lubelskim (7,9%) i świętokrzyskim (5,6%),
- „mieszane – różne zwierzęta” – w województwie wielkopolskim (11,7%), pomorskim (8,3%) i małopolskim (7,3%),
- „mieszane – różne uprawy i zwierzęta” odnotowano w województwie podkarpackim (25,5%) oraz kujawsko-pomorskim i pomorskim (po 23,5%).